

De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen

TSA 2016 voor het Vlaamse Gewest
(incl. schatting voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest)

Karolien Weekers en Pieter De Maesschalck
Statistiek Vlaanderen
Departement Kanselarij en Bestuur

Januari 2018

INHOUD

Inleiding	1
Deel I: TSA Vlaams Gewest	2
1. TSA-tabellen 1 en 2	2
1.1. Volumes	3
1.2. Bestedingen	9
1.2.1. Algemene bestedingen TSA-tabellen 1 en 2	10
1.2.2. Transportkosten tussen thuis en vakantiebestemming	26
A. Personenvervoer door de lucht	26
B. Personenvervoer over de weg	27
1.2.3. Uitgaven aan reisorganisaties, touroperators en gidsen	29
1.3. Totaalbeeld TSA-tabellen 1 en 2	30
2. TSA-tabel 4	33
2.1. Toeristische consumptie door tweede verblijvers	33
2.1.1. Tweede verblijvers aan de kust	33
2.1.2. Tweede verblijvers in de Vlaamse regio's	34
2.2. Waarde van de accommodatie in eigen vakantiehuisen	35
2.3. "Social transfers in kind"	36
2.3.1. Subsidies voor toerisme en voor cultuur en recreatie, in zoverre ze toeristisch zijn	36
A. Gebruikstabellen RIOT 2010	36
B. Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie	37
C. Provinciale en lokale subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie	42
D. Totaalbedrag subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie	44
2.3.2. Subsidies voor vervoer	45
2.3.3. Totale omvang van de 'social transfers in kind'	47
2.4. Andere vormen van toerismeconsumptie	47
2.5. Totaalbeeld TSA-tabel 4	48
3. TSA-tabel 5	50
3.1. Het aanbod	50
3.1.1. Toeristische producenten of bedrijfstakken in de kolommen	50
3.1.2. Toeristische producten en diensten in de rijen	52
3.2. Intermediair verbruik en toegevoegde waarde	54
3.3. Totaalbeeld TSA-tabel 5	54
4. TSA-tabel 6	56
4.1. De opbouw van TSA-tabel 6	56
4.2. Totaalbeeld TSA-tabel 6	58
4.3. De economische betekenis van toerisme	60
5. TSA-tabel 7	62
5.1. Bronnen en methoden voor berekening tewerkstelling in de toeristische sector	62
5.2. De cijfers voor 2016	63

Deel II: Schatting TSA Brussels Hoofdstedelijk Gewest **66**

1. TSA-tabellen 1 en 2	66
2. TSA-tabel 4	70
3. TSA-tabel 5	71
4. TSA-tabel 6	73
5. TSA-tabel 7	75

Deel III: Benchmark economische indicatoren toerisme in het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest **78**

1. Bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie	78
2. Directe bruto toegevoegde waarde van toerisme	80
3. Directe bruto binnenlands product van toerisme	80
4. Tewerkstelling in de sector toerisme	82

Referentielijst **83**

Bijlage 1:
Evolutie van de belangrijkste cijfers en indicatoren uit de TSA 2008, 2010, 2012, 2014 en 2016 **86**

INLEIDING

Een Satellietrekening Toerisme wordt in de internationale literatuur afgekort als TSA (Tourism Satellite Account). Een TSA is een internationaal erkend instrument om de economische betekenis van toerisme in kaart te brengen. De toeristische sector is geen eenvoudig afgebakende of duidelijk zichtbare economische sector, maar eerder een amalgaam van (delen van) verschillende bedrijfstakken. Vaak wordt slechts een deel van de output van deze bedrijfstakken voor toeristische consumptie gebruikt. Vandaar dat een TSA noodzakelijk is. Aan de aanbodzijde brengt ze de verschillende noodzakelijke functionele onderdelen van de nationale rekeningen samen en tegelijkertijd verbindt de TSA dit aanbod met de werkelijke toeristische consumptie.

De Satellietrekening Toerisme wordt voor het Vlaamse Gewest opgemaakt door Statistiek Vlaanderen, in samenwerking met het departement Buitenlandse Zaken en Toerisme Vlaanderen. De eerste TSA voor het Vlaamse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest werd in maart 2012 voorgesteld en had betrekking op de situatie in 2008. Er verscheen een uitgebreid methodologisch rapport (Weekers, 2012) waarin de internationale methodologie wordt besproken en toegepast wordt op de Vlaamse case. De internationale basisdocumenten voor de opmaak van een TSA zijn 'Tourism Satellite Accounts: Recommended Methodological Framework' (UNSD, et al., 2008) of RMF, en 'International Recommendations for Tourism Statistics', (UNSD & WTO, 2008) of IRTS. In 2013 verscheen het rapport over de TSA 2010 (Weekers, 2013), in 2014 dat over de TSA 2012 (De Maesschalck en Weekers, 2014) en in 2016 dat over de TSA 2014 (De Maesschalck en Weekers, 2016).

In dit rapport wordt de TSA 2016 voorgesteld. Een volledige satellietrekening toerisme bestaat uit 10 tabellen, die hieronder worden weergegeven. Voor de TSA 2016 wordt de focus gelegd op TSA-tabellen 1, 2, 4, 5, 6 en 7.

- TABEL 1: Consumptie-uitgaven inkomend toerisme
- TABEL 2: Consumptie-uitgaven van intern toerisme
- ~~TABEL 3:~~ Consumptie-uitgaven van uitgaand toerisme
- TABEL 4: Binnenlandse toerisme-uitgaven
- TABEL 5: Bruto toegevoegde waarde van toerismesectoren en andere sectoren
- TABEL 6: Binnenlands aanbod en binnenlands toerisme verbruik per product
- TABEL 7: Werkgelegenheid
- ~~TABEL 8:~~ Investerings
- ~~TABEL 9:~~ Collectieve overheidsuitgaven voor toerisme
- ~~TABEL 10:~~ Niet-monetaire indicatoren

Voor de methode en opbouw van deze TSA-tabellen wordt steeds verwezen naar het uitgebreid methodologisch rapport over de Vlaamse TSA 2008 (Weekers, 2012) en de Vlaamse TSA 2010 (Weekers, 2013), 2012 (De Maesschalck en Weekers, 2014) en 2014 (De Maesschalck en Weekers, 2016). Enkel indien er nieuwe methoden worden gevolgd, worden deze in dit rapport uitgebreid besproken. De bronnen en resultaten komen uiteraard wel uitvoerig aan bod. In dit rapport wordt in de eerste plaats de TSA voor het Vlaamse Gewest uitgewerkt. In een tweede deel wordt een schatting gemaakt voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. In het derde en laatste deel wordt ten slotte het eindresultaat van de TSA 2016, met name de economische betekenis van toerisme in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest vergeleken met resultaten in andere landen en met het economische belang van andere sectoren in het Vlaamse Gewest.

DEEL I: TSA VLAAMS GEWEST

Het opstellen van de TSA voor het Vlaamse Gewest gebeurt op basis van de methode beschreven in het RMF 2008. Hoe dat precies in zijn werk gaat, welke bronnen worden gebruikt en wat de resultaten zijn voor het invullen van de verschillende cellen in de verschillende tabellen, wordt hieronder in detail besproken. In de eerste plaats komen TSA-tabellen 1 en 2 aan bod, daarna is er ruimte voor de opmaak van TSA-tabel 4. Vervolgens wordt de constructie van TSA-tabel 5 besproken, waarna alle details worden gegeven over de opbouw van TSA-tabel 6. In een laatste stuk komt de opbouw van TSA-tabel 7 aan bod.

1. TSA-tabellen 1 en 2

Aan de consumptiezijde worden in eerste instantie twee tabellen ingevuld: in TSA-tabel 1 wordt het inkomend toerisme opgenomen; in TSA-tabel 2 het intern toerisme. We hebben informatie nodig voor meerdere categorieën van toeristen. In de eerste plaats onderscheiden we dag- en verblijfstoeristen. Daarnaast maken we een onderscheid volgens het doel van de reis: ontspanning, MICE (Meetings, Incentives, Congressen & Evenementen) of andere beroepsdoeleinden. Voor TSA-tabel 1 moeten we daarenboven de herkomst van de toeristen kennen en voor TSA-tabel 2 moeten we weten of de toeristen in het Vlaamse Gewest verblijven of hun bestemming elders is. Tabel 1 geeft een overzicht van deze verschillende categorieën, per TSA-tabel.

Tabel 1: TSA-tabellen 1 en 2, opsplitsing van groepen toeristen

TSA-TABEL 1: INKOMEND TOERISME			TSA-TABEL 2: INTERN TOERISME		
1a: Walen en Brusselaars in het Vlaamse Gewest	Dag- toeristen	Ontspanning MICE andere zakenreizen	2a: Vlamingen in het Vlaamse Gewest	Dag- toeristen	ontspanning MICE andere zakenreizen
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning MICE andere zakenreizen		Verblijfs- toeristen	ontspanning MICE andere zakenreizen
1b: Buitenlanders in het Vlaamse Gewest	Dag- toeristen	Ontspanning MICE andere zakenreizen	2b: Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Dag- toeristen	ontspanning MICE andere zakenreizen
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning MICE andere zakenreizen		Verblijfs- toeristen	ontspanning MICE andere zakenreizen

Hierna wordt aangegeven hoe de volumes en bestedingen van alle groepen toeristen worden ingevuld. De kwaliteit van de informatie is echter niet overal dezelfde. Voor de meeste cijfers die we gebruiken hebben we goede betrouwbare informatie ter beschikking (+ in tabel 2 en 13). Deze kan zonder al te veel bewerkingen in de TSA-tabellen ingevoegd worden. Er zal uiteraard wat rekenwerk zijn en er zullen eventueel wat assumpties ingevoegd moeten worden in functie van de toe te passen methodiek, maar de basiskwaliteit van het materiaal blijft behouden. Daarnaast zijn er enkele groepen van cijfers waar er wel een beetje informatie ter beschikking is, maar deze levert niet rechtstreeks de gegevens die we zoeken (+ - in tabel 2 en 13). Dat betekent dat we vaak gegevens uit verschillende onderzoeken moeten combineren, wat tot gevolg heeft dat er heel wat assumpties moeten meegenomen worden en er heel veel rekenwerk zal schuilgaan achter de uiteindelijk cijfers. Hoe meer assumpties en hoe meer rekenwerk, hoe minder betrouwbaar het uiteindelijke cijfer zal zijn. Dit is het geval voor alle cijfers met betrekking tot het zakentoeerisme (zowel dag als verblijf). Voor de Vlaamse zakentoeeristen die vertrekken op zakenreis buiten

het Vlaamse Gewest hebben we helemaal geen informatie ter beschikking (- in tabel 2 en 13). Achtereenvolgens komen de volumes en de bestedingen aan bod. In het derde deel brengen we alles samen en bespreken we de totale bestedingen in TSA-tabellen 1 en 2.

1.1. Volumes

Hierna bespreken we welke informatie beschikbaar is voor TSA-tabel 1 en 2, op welke manier we de cijfers berekenen en wat de resultaten zijn. We bespreken achtereenvolgens de verschillende groepen toeristen en ordenen de bespreking aan de hand van de kwaliteit van de beschikbare data: eerst goede kwaliteit (+), daarna de matige (+-) en ten slotte de cellen waar we geen informatie hebben (-). In een laatste deel brengen we de resultaten samen. Zoals eerder aangegeven bespreken we kort de toegepaste methode wanneer we analoog werken aan de methode die we gebruikten in een eerdere TSA. We geven enkel een uitgebreide beschrijving van de methode indien we een andere methode toepassen.

Tabel 2: Beschikbaarheid van informatie m.b.t. de volumes toeristen in TSA-tabellen 1 en 2

Categorieën in TSA-tabel 1			Kwaliteit informatie	Bron
Walen en Brusselaars	Dag- toeristen	Ontspanning	+	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	+-	TIC 2016, MICE 2013
		andere zakenreizen	+-	
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning*	+	WES 2016, TIC 2016, Westtoer 2016
		MICE	+-	TIC 2016, MICE 2013
		andere zakenreizen	+-	
Buitenlanders	Dag- toeristen	Ontspanning	+	WES 2016, Westtoer 2009 en 2016, Travelpac 2016
		MICE	+-	TIC 2016, MICE 2013
		andere zakenreizen	+-	
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning*	+	TIC 2016, Westtoer 2016
		MICE	+	TIC 2016
		andere zakenreizen	+	TIC 2016
Categorieën in TSA-tabel 2			Code	Bron
Vlamingen in het Vlaamse Gewest	Dag- toeristen	Ontspanning	+	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	+-	TIC 2016, MICE 2013
		andere zakenreizen	+-	
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning*	+	WES 2016, TIC 2016, Westtoer 2016
		MICE	+-	TIC 2016, MICE 2013
		andere zakenreizen	+-	
Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Dag- toeristen	Ontspanning	+	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	-	Geen informatie
		andere zakenreizen	-	Geen informatie
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning*	+	WES 2016
		MICE	-	Bepaalde informatie
		andere zakenreizen	-	Bepaalde informatie

* Wel steeds zonder tweede verblijven, VFK, ...

In de eerste plaats bekijken we de **Belgische dagtoeristen**. Voor de TSA hebben we voor de Belgische daguitstappen de volumes nodig in vier groepen: de Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest, de Vlamingen die vertrekken op daguitstap buiten het Vlaamse Gewest, de Brusselse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest en de Waalse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest. Op basis van de informatie verzameld in het Daguitstappenonderzoek, kunnen we de volumes berekenen, situatie 2010. Volgens tabel 3, zijn er in totaal 19.537.656 Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest en 3.010.752 Waalse en Brusselse dagtoeristen. De Vlamingen vertrekken daarnaast 9.109.993 keer op daguitstap naar een andere regio of een ander land. Voor de opsplitsing naar macrobestemming zonder Brussel werd een analoge methode

gebruikt. We komen uit op 5.890.603 daguitstappen door Vlamingen naar de kunststeden, 4.175.197 Vlaamse daguitstappen naar de kust en 9.471.855 Vlaamse daguitstappen naar de Vlaamse regio's.

Tabel 3: Aantal daguitstappen door Belgen in 2010-2011, opgesplitst naar herkomst en bestemming

BESTEMMING	VLAMINGEN		BRUSSELAARS		WALEN	
	#	%	#	%	#	%
Vlaams + Brussels H. Gewest	21 743 520	75,9	1 821 025	52,4	2 687 090	28,6
Vlaams Gewest	19 537 656	68,2	1 563 857	45	1 446 895	15,4
Brussels H. Gewest	2 205 864	7,7	257 168	7,4	1 240 195	13,2
Buiten Vlaams + Brussels H. Gewest	6 904 069	24,1	1 654 214	47,6	6 708 330	71,4
Buiten Vlaams Gewest	9 109 933	31,8	1 911 381	55	7 948 525	84,6
TOTAAL	28 647 589	100	3 475 239	100	9 395 420	100

BRON: Daguitstappenonderzoek 2011, bewerking SV

Daarnaast zijn ook de **buitenlanders (TSA-tabel 1) die een dagje naar het Vlaamse Gewest komen om te ontspannen** belangrijk. Voor deze groep toeristen doen we een beroep op verschillende onderzoeken. Voor de Nederlandse en Franse dagtoeristen werken we met een onderzoek van Westtoer naar het dagtoerisme aan de kust en met het onderzoek van WES en Toerisme Vlaanderen naar dagtoerisme in de kunststeden. Dankzij dat laatste onderzoek kennen we ook de volumes van dagtoeristen uit Duistland, het Verenigd Koninkrijk en uit alle andere landen. Voor de Britse dagtoeristen werken we daarnaast ook met informatie uit het Travelpac onderzoek.

Uit het Trendrapport Kust 2016 (en onderzoek naar herkomst uit 2009) leren we dat de Kust in 2016 1.849.785 Franse dagtoeristen en 352.340 Nederlandse dagtoeristen ontvingen. Volgens het Kunststedenonderzoek kwamen er in 2011 daarnaast 4.310.320 buitenlandse dagtoeristen op bezoek: 2.079.980 uit Nederland, 588.910 uit Frankrijk, 438.550 uit Duitsland, 238.070 uit Groot-Brittannië en ten slotte 964.810 uit alle andere landen. Het TravelPac onderzoek 2016 levert informatie over de Britse dagtoeristen in België. Om de dagtoeristen te kunnen tellen die naar de kust komen, nemen we enkel deze die per boot reizen op. We selecteren daarenboven enkel de dagtoeristen voor het motief holiday en voor het motief visiting friends and relatives. De grote groep observaties voor het motief 'miscellaneous' (58% bij dagtoeristen per boot naar België) wordt proportioneel verdeeld over de andere groepen motieven. Op die manier bekomen we 119.398 daguitstappen in het 'holiday' motief en 2.560 voor VFR, dat maakt een totaal van 121.958 Britse daguitstappen aan de kust.

Tabel 4: Totaal aantal buitenlandse dagtoeristen voor het motief ontspanning in het aan de kust en in de kunststeden in 2016

	KUST (2016)	KUNSTSTEDEN (2011) excl. Brussel	VLAAMSE REGIO'S (schatting 2011)	TOTAAL
Nederland	352 340	2 079 980	?	2 432 320
Frankrijk	1 849 785	588 910	?	2 438 695
Duitsland	?	438 550	?	438 550
Verenigd Koninkrijk	121 958	238 070	?	360 028
Andere landen	?	964 810	?	964 810
TOTAAL	2 324 083	4 310 320	5 266 831	11 901 234

BRON: Daguitstappenonderzoek 2011, WES 2012, Westtoer 2009 & 2016, Travelpac 2016, bewerking SV

Voorlopig kennen we het aantal buitenlandse dagtoeristen in de Vlaamse regio's niet, hierover is geen bronmateriaal beschikbaar. Vandaar dat we op zoek gingen naar een manier om deze gegevens te schatten. We kennen wel het aantal buitenlandse daguitstappen in de kunststeden en aan de kust. We kennen ook de daguitstappen van de Belgen. Als we beide cijfers naast elkaar zetten, stellen we eenzelfde verhouding vast tussen de macrobestemmingen: bij de Belgen en de buitenlanders zijn er respectievelijk 1,86 en 1,89 keer meer daguitstappen naar de steden dan naar de kust. We kennen voor de Belgen ook het aantal daguitstappen naar de Vlaamse regio's: deze liggen 1,22 keer zo hoog als deze naar de kunststeden. Als we

deze ratio toepassen op het aantal buitenlandse daguitstappen naar de kunststeden, komen we uit op een totaal van 5.266.831 buitenlandse daguitstappen naar de Vlaamse regio's. We gaan er aldus van uit dat de buitenlanders hun daguitstappen op eenzelfde manier indelen over de macrobestemmingen kust, kunststeden en regio's dan de Belgen, aangezien dit het geval is voor de spreiding tussen de kust en de kunststeden.

Ook voor de **Vlaamse (TSA-tabel 2), Waalse en Brusselse (TSA-tabel 1) verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest (ter ontspanning)** hebben we voldoende informatie. Uit het onderzoek 'Toerisme in Cijfers 2016' (TIC) van Toerisme Vlaanderen kennen we het aantal overnachtingen door Belgen in de commerciële logies (inclusief verhuur) in het Vlaamse Gewest. Aan de hand van het Trendrapport Kust 2016 voegen we het volume van de directe verhuur toe in de macrobestemming kust. In tabel 5 geven we per soort overnachting en per macrobestemming het aantal overnachtingen weer. In totaal tellen we 16.237.136 Belgische overnachtingen in het Vlaamse Gewest.

Tabel 5: Totaal aantal Belgische overnachtingen voor het motief ontspanning in het Vlaamse Gewest in 2016, opgesplitst naar logiesvorm en macrobestemming

	KUST	VLAAMSE REGIO'S	KUNSTSTEDEN (excl. Brussel)	TOTAAL
Hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen, gastenkamers, verhuur via immo, ...	6 474 515	5 052 862	1 081 109	12 608 486
Directe verhuur kust	3 628 650	-	-	3 628 650
TOTAAL	10 103 165	5 052 862	1 081 109	16 237 136

BRON: TIC 2016, Westtoer 2016, bewerking SV

Deze Belgische overnachtingen kunnen we vervolgens opsplitsen volgens gewest door een beroep te doen op het WES-onderzoek met betrekking tot de commerciële vakanties in Vlaanderen. In deze studie worden de korte en lange vakanties samengevoegd, waarbij de reiziger betaalt voor zijn logies. Dat betekent dat de overnachtingen bij vrienden, familie en kennissen (VFK) uit de cijfers verdwijnen, waardoor de cijfers goed te vergelijken zijn met deze van het TIC-onderzoek. Op basis van het gemiddeld aantal overnachtingen per vakantie van Vlamingen, Walen en Brusselaars per macrobestemming (opgevraagd via Toerisme Vlaanderen bij WES) kunnen we dan het totaal aantal overnachtingen in 2016 berekenen. Op die manier bekomen we een ratio voor de regionale verdeling van de Belgische overnachtingen per macrobestemming. In tabel 6 worden de details weergegeven.

Tabel 6: Totaal aantal Belgische overnachtingen voor het motief ontspanning in het Vlaamse Gewest in 2016, opgesplitst naar herkomst en macrobestemming

		REIZEN WES 2016		OVERNACHTINGEN WES 2016		BELGEN TIC/Trendrapport Kust 2016	RATIO WES toegepast op TIC 2016	
		Aantal	Gem. # / reis	TOTAAL	%			
KUST	Vlamingen	1 700 000	4,30	7 310 000	61,4	10 103 165	6 198 313	
	Brusselaars	194 000	4,80	931 200	7,8			789 585
	Walen	835 000	4,40	3 674 000	30,8			3 115 267
REGIO'S	Vlamingen	1 024 000	3,20	3 276 800	72,0	5 052 862	3 637 510	
	Brusselaars	74 000	4,30	318 200	7,0			353 227
	Walen	208 000	4,60	956 800	21,0			1 062 125
KUNST-STEDEN	Vlamingen	531 000	2,70	1 433 700	78,9	1 081 109	852 718	
	Brusselaars	36 000	3,00	108 000	5,9			64 235
	Walen	115 000	2,40	276 000	15,2			164 156

BRON: WES 2016, TIC 2016, Westtoer 2016, bewerking SV

Het resultaat van deze bewerkingen op de WES-data toont aan dat 61% van de overnachtingen aan de kust Vlaamse overnachtingen zijn; 8% zijn Brusselse en 31% Waalse overnachtingen. In de Vlaamse regio's gebeurt maar 72% van de overnachtingen door Vlamingen, 21% door Walen en de overige 7% door

Brusselaars. In de kunststeden (excl. Brussel) zijn er 79% Vlaamse overnachtingen en 15% Waalse overnachtingen en 6% Brusselse. Deze ratio's kunnen we per macrobestemming toepassen op het totaal aantal Belgische overnachtingen uit 'Toerisme in Cijfers 2016'. Op die manier bekomen we de totale overnachtingen in het Vlaamse Gewest door Vlamingen (10.688.541), door Brusselaars (1.207.048) en door Walen (4.341.547).

Verder zijn er de **Vlaamse toeristen die zich ontspannen in Brussel, Wallonië of in het buitenland (TSA-tabel 2)**. Voor het berekenen van het aantal verblijfstoeristen, vertrekken we van het aantal reizen. Op basis van de WES-studie 'Het reisgedrag van de Belgen' kennen we het aantal reizen van de Vlamingen voor het motief ontspanning. Op basis van de bruto-participatiecijfers van Vlamingen kunnen we het totaal aantal korte en lange vakanties van Vlamingen berekenen, die we verder opsplitsen naar bestemming. Het aantal reizen naar Brussel kennen we niet apart uit deze oefening. Wel kunnen we uit het onderzoek van WES naar de commerciële reizen afleiden dat er 142.000 reizen van Vlamingen naar Brussel waren. Dit zijn natuurlijk niet alle reizen, maar zo hebben we toch een deel van de reizen in beeld. Dit alles maakt dat er in 2016 7.858.934 reizen door Vlamingen naar Wallonië, Brussel en naar het buitenland.

Tabel 7: Totaal aantal Vlaamse korte en lange vakanties in 2016, opgesplitst naar bestemming

	Bruto-participatie WES	Totaal aantal vakanties	BESTEMMING			
			Vlaanderen (incl. Brussel)	Wallonië	Buitenland	Brussel
Lange vakanties	94,8	6 140 958	1 268 262	416 880	3 821 858	
Korte vakanties	96,6	6 257 559	2 079 804	699 196	2 779 000	
Commerciële vakanties	nvt	nvt	Nvt		nvt	142 000
TOTAAL			3 348 066		7 858 934	

BRON: WES 2016, bewerking SV

Ook voor de **buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest (TSA-tabel 1)** doen we een beroep op het onderzoek 'Toerisme in Cijfers 2016' (TIC) van Toerisme Vlaanderen. Wat het zakentoeerisme betreft voeren we geen enkele bewerking uit op de cijfers: in 2016 waren er 1.210.654 buitenlandse MICE-overnachtingen en 1.241.448 buitenlandse andere zakelijke overnachtingen. Voor het motief ontspanning corrigeren we de cijfers wel. Bij de macrobestemming kust voegen we de overnachtingen via directe verhuur toe.

Zoals af te lezen in tabel 8, komen we op die manier op een totaal van 7.432.354 buitenlandse overnachtingen voor het motief ontspanning in het Vlaamse Gewest in 2016. Al deze overnachtingcijfers kunnen nog verder opgesplitst worden volgens herkomst. Dat zal noodzakelijk zijn voor het berekenen van de totale buitenlandse bestedingen, aangezien toeristen uit verschillende landen een ander uitgavenprofiel hebben. De details over de volumes vanuit de verschillende landen, worden later gegeven bij het onderdeel over de bestedingen.

Tabel 8: Totaal aantal buitenlandse overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2016, opgesplitst naar motief, logiesvorm en macrobestemming

	KUST	VLAAMSE REGIO'S	KUNSTSTEDEN (excl. Brussel)	TOTAAL
TOTAAL MICE	13 172	517 106	680376	1 210 654
TOTAAL andere beroepsdoeleinden	63 129	771 724	406595	1 241 448
TOTAAL ONTSPANNING, waarvan	1 887 609	3 038 905	2 505 840	7 432 354
-Hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen, gastenkamers	1 649 169	3 038 905	2 505 840	7 193 914
-Directe verhuur kust	238 440	-	-	236.350

BRON: TIC 2016, Westtoer 2016

Voor alle cijfers met betrekking tot het **dagzakentoeisme in het Vlaamse Gewest**, hebben we minder kwaliteitsvolle data. Het gaat zowel over MICE-dagzakentoeisten als over dagzakentoeisten voor andere beroepsoeinden, afkomstig uit het Vlaamse Gewest, uit Brussel en Wallonië en uit het buitenland. Op basis van het MICE-onderzoek 2013 kunnen we de dagzakentoeisten en hun uitgaven schatten. We moeten echter heel wat bewerkingen doen en assumpties meenemen om tot de volumes en bestedingen van dagzakentoeisten te komen, wat de kwaliteit van de data benadeelt.

Om de volumes dagzakentoeisten te schatten werken we met twee bronnen. In de eerste plaats is er de TIC 2016, met aankomst- en overnachtingcijfers van zowel MICE-zakentoeisten als niet-MICE-zakentoeisten. Daarnaast werken we met de MICE-2013 dataset van de deelnemers. Dat maakt dat we dus enkel over gegevens met betrekking tot MICE-zakentoeisme beschikken. Voor de zakentoeisten voor andere beroepsoeinden, hebben we geen data ter beschikking. Voor de Nederlanders doen we beroep op gegevens uit het Continue Zakenonderzoek 2013.

Voor de berekening van het aantal dagzakentoeisten (in beide motievgroepen) werken we zoals de vorige jaren in drie stappen. De berekening kan in tabellen 9 en 10 gevolgd worden voor de verschillende groepen dagzakentoeisten. Wat het aantal MICE-dagzakentoeisten betreft, komen we op die manier uit op een totaal van bijna 8,3 miljoen dagzakentoeisten in Vlaanderen. Ruim 7,5 miljoen van hen zijn Vlamingen, de overige dagzakentoeisten komen voor meer dan de helft Brussel en Wallonië. Wat de dagzakentoeisten voor andere beroepsoeinden betreft, komen we in 2016 uit op een volume van 6,3 miljoen dagzakentoeisten, waarvan er 5,7 miljoen uit het Vlaamse Gewest komen en 330.000 uit de andere Belgische gewesten.

Tabel 9: Berekening van het aantal MICE- dagzakentoeisten 2016 obv aankomsten MICE 2013 naar woonplaats

	Aankomsten MICE 2013			MICE -toeristen		Gemiddelde verblijfsduur dagzaken toeristen 2013	Dagzaken toeristen 2016
	Verblijfs-toeristen	Dag-toeristen	Factor	Aankomsten verblijfs-toeristen TIC 2016	Aankomsten dagzaken toerisme 2016		
Vlamingen	46	704	15,3	442 140	6 766 666	1,12	7 574 053
Brusselaars+Walen	25	117	4,7	83 712	391 772	1,14	445 347
Fransen	24	11	0,5	70224	32 186	1,91	61 446
Duitsers	42	1	0,0	85300	2 031	2,00	4 062
Britten	33	11	0,3	73 188	24 396	3,00	73 188
Nederlanders	47	44	0,9	145 655	136 358	n.b.	136 358
TOTAAL							8 294 454

BRON: MICE-dataset 2013 ,TIC 2016, bewerking SV

Tabel 10: Berekening van het aantal niet-MICE- dagzakentoeisten 2016 obv aankomsten MICE 2013 naar woonplaats

	Aankomsten MICE 2013			NIET-MICE -toeristen		Gemiddelde verblijfsduur dagzaken toeristen 2013	Dagzaken toeristen 2016
	Verblijfs-toeristen	Dag-toeristen	Factor	Aankomsten verblijfs-toeristen TIC 2016	Aankomsten dagzaken toerisme 2016		
Vlamingen	46	704	15,3	334 555	5 120 141	1,12	5 731 067
Brusselaars+Walen	25	117	4,7	63 342	296 442	1,14	336 981
Fransen	24	11	0,5	56334	25 820	1,91	49 292
Duitsers	42	1	0,0	72566	1 728	2,00	3 456
Britten	33	11	0,3	46 917	15 639	3,00	46 917
Nederlanders	47	44	0,9	127 795	119 638	n.b.	119 638
TOTAAL							6 287 351

BRON: MICE-dataset 2013 ,TIC 2016, bewerking SV

Verder berekenen we ook de gegevens over het **verblijfszakentoeisme in het Vlaamse Gewest door Vlamingen, Walen en Brusselaars**. We beschikken over de TIC-cijfers met betrekking tot het aantal zakelijke overnachtingen (zowel MICE als andere beroepsdoeleinden) door Belgen. Om deze op te splitsen naar regio van herkomst, werken we zoals in eerdere TSA's met de herkomstgegevens van de individuele congresgangers in de MICE 2013 dataset. We kijken enkel naar die congresgangers die overnachten in het Vlaamse Gewest en berekenen hun werkelijke verblijfsduur. We passen de aandelen in verblijfsduur van Vlamingen en Walen en Brusselaars uit 2013 toe op de overnachtingscijfers 2016. Op die manier bekomen we 623.954 Vlaamse MICE-overnachtingen en 473.946 Vlaamse overnachtingen voor andere beroepsdoeleinden. Voor de Brusselse en Waalse overnachtingen samen, resulteert dat in 308.307 MICE overnachtingen en 234.185 overnachtingen voor andere beroepsdoeleinden. Hierbij willen we de aandacht vestigen op het feit dat we de overnachtingen voor andere beroepsdoeleinden dus ook opdelen aan de hand van de MICE-dataset, aangezien er geen andere bronnen beschikbaar zijn.

Tabel 11: Aantal Belgische zakelijke overnachtingen in het Vlaamse Gewest in 2016, opgesplitst naar herkomst en motief.

	#overnachtende congresgangers in MICE 2013	Gemiddelde verblijfsduur in MICE 2013	Totale verblijfsduur in MICE 2013		# overnachtingen TIC 2016 (opgesplitst volgens MICE 2013)	
			Absoluut	%	MICE	Andere beroepsdoeleinden
BELGEN	71	1,79	127	100	932 261	708 131
Vlamingen	46	1,85	85	67	623 954	473 946
Brusselaars en Walen	25	1,68	42	33	308 307	234 185

BRON: MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV.

Tenslotte moeten we vaststellen dat er ook vier cellen zijn die we niet kunnen invullen: voor het zakentoeisme van Vlamingen in Brussel, Wallonië en het buitenland beschikken we over geen enkele directe bron van informatie. In Wallonië of Brussel is geen onderzoek ter beschikking over het aantal Vlaamse zakentoeeristen. We kunnen in buitenlandse rapporten op zoek te gaan naar informatie over zakentoeisme, maar het probleem is daar dat we misschien wel cijfers vinden over het aantal Belgen dat zakentoeerist is, maar zonder verdere regionale informatie. Aangezien we maar voor enkele landen over deze informatie met betrekking tot volumes kunnen beschikken en voor de bestedingen zelfs geen informatie hebben, beslisten we om het aantal Vlaamse zakelijke reizen naar het buitenland niet mee op te nemen.

In tabel 12 geven we de tot nu toe verzamelde informatie voor TSA-tabellen 1 en 2 weer. We komen tot een totaal volume van ruim 16 miljoen dagtoeristen en bijna 16 miljoen overnachtingen voor het inkomend toerisme (TSA-tabel 1). In vergelijking met 2014 zien we slechts kleine verschillen, enkel de overnachtingen door Brusselaars en Walen zijn sterk gestegen (+2,3 miljoen). De verklaring hiervoor is te vinden in de cijfers van WES op basis waarvan we de Belgische overnachtingscijfers opsplitten naar gewest van herkomst: in alle macrobestemmingen was het aandeel reizen door Brusselaars en Walen groter dan datzelfde aandeel in 2014. Daarnaast nam ook het zakentoeisme buiten MICE toe.

Voor het intern toerisme (TSA-tabel 2) tellen we bijna 20 miljoen daguitstappen voor het ontspanningsmotief en 12,5 miljoen zakelijke daguitstappen. Verder zijn er bijna 11 miljoen overnachtingen door Vlamingen in het Vlaamse Gewest en daarnaast ruim 9 miljoen vertrekkende daguitstappen en bijna 8 miljoen reizen van Vlamingen die vertrekken naar een ander land of andere regio. Het enige grotere verschil is een daling van 1,5 miljoen overnachtingen door Vlamingen in Vlaanderen, gezien er volgens WES minder Vlaamse reizen in Vlaanderen waren ten opzichte van het aantal Waalse en Brusselse. Het aantal Vlaamse zakentoeeristen steeg daarnaast wel, zeker voor het motief "andere zaken".

Tabel 12: Resultaten met betrekking de volumes toeristen in TSA-tabellen 1 en 2 voor de TSA 2016 op basis van de hierboven beschreven methoden en in vergelijking met de resultaten uit de TSA 2014

Categorieën in TSA-tabel 1			TSA 2014	TSA 2016	BRONNEN
Walen en Brusselaars	Dag- toeristen	Ontspanning	3 010 752	3 010 752	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	434 240	445 347	TIC 2016, MICE 2013
		Andere zakenreizen	305 574	336 981	
	Verblijfs- Toeristen	Ontspanning	3 164 035	5 548 595	WES 2016, TIC 2016, Westtoer 2016
		MICE	309 019	308 307	TIC 2016, MICE 2013
		Andere zakenreizen	219 265	234 185	
Buiten- Landers	Dag- toeristen	Ontspanning	11 859 383	11 901 234	WES 2016, Westtoer 2009 en 2016, Travelpac 2016
		MICE	288 792	275 054	TIC 2016, MICE 2013
		Andere zakenreizen	232 780	219 303	
	Verblijfs- Toeristen	Ontspanning	7 353 934	7 432 354	TIC 2016, Westtoer 2016
		MICE	1 288 295	1 210 654	TIC 2016
		Andere zakenreizen	1 081 334	1 241 448	TIC 2016
Categorieën in TSA-tabel 2			TSA 2014	TSA 2016	BRONNEN
Vlamingen in het Vlaamse Gewest	Dag- Toeristen	Ontspanning	19 537 655	19 537 655	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	7 385 152	7 574 053	TIC 2016, MICE 2013
		Andere zakenreizen	5 196 917	5 731 067	
	Verblijfs- Toeristen	Ontspanning	12 244 563	10 688 541	WES 2016, TIC 2016, Westtoer 2016
		MICE	625 397	623 954	TIC 2016, MICE 2013
		Andere zakenreizen	443 752	473 946	
Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Dag- Toeristen	Ontspanning	9 109 933	9 109 933	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	?	?	Geen informatie
		Andere zakenreizen	?	?	Geen informatie
	Verblijfs- Toeristen	Ontspanning	8 075 922	7 858 934	WES 2016
		MICE	?	?	Beperkte informatie
		Andere zakenreizen	?	?	Beperkte informatie

1.2. Bestedingen

De bestedingen door toeristen zijn essentieel voor de TSA. Deze bestedingen vormen immers de essentie van de toeristische consumptie en bepalen de uiteindelijke impact van de sector toerisme op de Vlaamse economie¹. De totale bestedingen kunnen we het best schatten als we over gemiddelde bestedingscijfers per persoon per nacht beschikken en als we de juiste volumes van toeristen kennen.

Hieronder zullen we niet meer in detail ingaan op de manier waarop we de bestedingen van de verschillende groepen toeristen kunnen berekenen, aangezien dat in het eerste rapport over de TSA 2008 uitgebreid werd beschreven. We bespreken telkens kort de bronnen en de methode in het eerste deel. In een tweede deel bespreken we hoe we de kosten voor transport tussen thuis en de vakantiebestemming in rekening brengen. Het gaat daarbij niet alleen over de manier waarop we de totale uitgaven aan luchttransport berekenen, maar ook over een manier om brandstofkosten of uitgaven aan het openbaar vervoer in rekening te brengen. In een vierde deel komt ten slotte aan bod hoe we de uitgaven aan reisorganisatoren, touroperators en gidsen schatten.

¹ We willen er op wijzen dat de toeristische bestedingen niet enkel bestaan uit de uitgaven gedaan door de toeristen zelf. Ook de uitgaven die gedaan worden door anderen, ten voordele van de toeristen, moeten in rekening worden gebracht. Dat gebeurt in TSA-Tabel 4.

1.2.1. Algemene bestedingen TSA-tabellen 1 en 2

In TSA-tabel 1 willen we de uitgaven door Waalse, Brusselse en buitenlandse toeristen in het Vlaamse Gewest kennen. In TSA-tabel 2 nemen we de bestedingen door Vlaamse toeristen: de Vlamingen die toerist zijn in het Vlaamse Gewest, maar ook de Vlamingen die vertrekken naar Brussel, Wallonië of het buitenland. In tabel 13 wordt voor elk van deze groepen toeristen aangeven in hoeverre we over informatie beschikken met betrekking tot hun uitgaven. Hieronder bespreken we per groep toeristen welke methode en databronnen we zullen toepassen. We ordenen deze bespreking aan de hand van de kwaliteit van de informatie eerst goede kwaliteit (+), daarna de matige (+-) en ten slotte de cellen waar we geen informatie hebben (-).

Tabel 13: Beschikbaarheid van informatie m.b.t. de bestedingen door toeristen in TSA-tabellen 1 en 2

Categorieën in TSA-tabel 1			Code	Bron
Wal en Brusselsaars	Dag- toeristen	Ontspanning	+	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	+ -	MICE 2013
		andere zakenreizen	+ -	MICE 2013, 60% OIT 2010
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning	+	WES 2016, VL VAK 2011 en 2016
		MICE	+ -	MICE 2013
		andere zakenreizen	+ -	MICE 2013, 60% OIT 2010
Buitenlanders	Dag- toeristen	Ontspanning	+	Westtoer 2016, TravelPac 2016, VL VAK 2011, Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	+ -	MICE 2013
		andere zakenreizen	+ -	MICE 2013, 60% OIT 2010
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning	+	VL VAK 2011 en 2016
		MICE	+ -	MICE 2013
		andere zakenreizen	+ -	MICE 2013, 60% OIT 2010
Categorieën in TSA-tabel 2			Code	Bron
Vlamingen in het Vlaamse Gewest	Dag- toeristen	Ontspanning	+	Daguitstappenonderzoek 2011
		MICE	+ -	MICE 2013
		andere zakenreizen	+ -	MICE 2013, 60% OIT 2010
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning	+	WES 2016, VL VAK 2011
		MICE	+ -	MICE 2013
		andere zakenreizen	+ -	MICE 2013, 60% OIT 2010
Vlamingen die vertrekken naar Brussel of Wallonië of het buitenland	Dag- toeristen	Ontspanning	+ -	Enkel transport obv ≠ bronnen
		MICE	-	-
		andere zakenreizen	-	-
	Verblijfs- toeristen	Ontspanning	+ -	100% ratio's, transport obv ≠ bronnen
		MICE	-	-
		andere zakenreizen	-	-

In de eerste plaats bekijken we de bestedingen door **buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest (TSA-tabel 1)**. Voor deze groep toeristen worden de gemiddelde bestedingen en de bestedingen per uitgavencategorie berekend in het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek van Toerisme Vlaanderen. Voor de kust zijn de cijfers van het nieuwe onderzoek uit 2016 beschikbaar, voor de kunststeden en de Vlaamse regio's doen we een beroep op de cijfers van 2011. Deze laatste cijfers worden uiteraard omgezet naar prijzen 2016, door ze te vermenigvuldigen met een factor 1,070. Deze factor overbrugt het verschil tussen van het jaargemiddelde van de Index der consumptieprijzen 2011 en 2016, respectievelijk 117,71 en 125,94 (2004=100). Per markt en per macrobestemming kennen we de gemiddelde uitgave per persoon per nacht en per uitgavencategorie. Voor elk van deze markten kennen we ook per macrobestemming het volume aan overnachtingen. We kunnen op die manier het totaal aan bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen berekenen.

Alvorens de berekeningen te bespreken en de cijfers weer te geven, dienen toch enkele bemerkingsen gemaakt te worden. Brussel wordt opgenomen in de cijfers voor de kunststeden, waardoor we de assumptie meenemen dat de buitenlandse toeristen eenzelfde uitgavenpatroon kennen in Brussel als in de

andere kunststeden. Daarnaast hebben we niet over alle markten evenveel informatie, waardoor we soms met een gemiddeld profiel moeten werken².

In tabel 14 geven we voor alle buitenlandse markten de bestedingen weer. Per macrobestemming en per uitgavencategorie wordt het gemiddeld uitgegeven bedrag per persoon en per nacht (pppn) gegeven. Door deze bedragen te vermenigvuldigen met het volume overnachtingen door toeristen van een bepaalde markt in een bepaalde macrobestemming, kunnen we de totale bestedingen berekenen.

Tabel 14: Bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2016, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst, bestedingscategorie en macrobestemming, uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

NEDERLANDSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN		REGIO'S		
VOLUME (nachten)		438 534		640 328		1 514 351		
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal		pppn	totaal	Pppn	totaal	TOTAAL
Logies	34,88	15 296 066		43,10	27 596 889	36,90	55 884 056	98 777 011
Maaltijden, drank en voeding	19,85	8 704 900		53,75	34 420 748	22,59	34 204 477	77 330 125
Attracties en ontspanning	2,76	1 210 354		6,74	4 316 296	2,69	4 066 946	9 593 596
Shopping	16,25	7 126 178		33,73	21 595 182	6,78	10 272 685	38 994 045
Verplaatsingen	1,66	727 966		2,85	1 822 436	3,07	4 650 253	7 200 656
Andere uitgaven	3,53	1 548 025		0,09	54 810	0,40	599 510	2 202 345
TOTAAL	78,93	34 613 489		140,25	89 806 361	72,43	109 677 928	234 097 778

DUITSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN		REGIO'S		
VOLUME (nachten)		551 401		262 378		430 631		TOTAAL
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal		pppn	totaal	Pppn	totaal	
Logies	33,92	18 703 522		50,03	13 127 139	40,54	17 458 144	49 288 805
Maaltijden, drank en voeding	21,90	12 075 682		54,50	14 300 609	9,74	4 192 903	30 569 194
Attracties en ontspanning	2,06	1 135 886		9,63	2 526 609	0,60	258 025	3 920 520
Shopping	16,16	8 910 640		35,78	9 387 757	0,92	396 252	18 694 650
Verplaatsingen	1,85	1 020 092		4,64	1 218 387	0,37	161 266	2 399 745
Andere uitgaven	2,73	1 505 325		0,07	19 651	0,48	207 341	1 732 318
TOTAAL	78,62	43 351 147		154,66	40 580 154	52,65	22 673 931	106 605 232

FRANSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		481 438		264 694		362 306		
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal		pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	38,96	18 756 824		51,20	13 551 714	38,72	14 029 180	46 337 718
Maaltijden, drank en voeding	21,17	10 192 042		66,23	17 530 848	16,16	5 855 506	33 578 396
Attracties en ontspanning	2,26	1 088 050		10,36	2 741 496	1,64	595 048	4 424 594
Shopping	15,20	7 317 858		55,01	14 559 950	3,85	1 395 553	23 273 360
Verplaatsingen	0,83	399 594		3,36	889 287	1,72	624 122	1 913 003
Andere uitgaven	3,91	1 882 423		0,00	0	0,44	158 938	2 041 361
TOTAAL	82,33	39 636 791		186,15	49 273 294	62,54	22 658 347	111 568 431

² Enkel voor Nederland en Duitsland hebben we detailinformatie over alle macrobestemmingen. Voor veel andere landen hebben we slechts informatie uit twee van de drie macrobestemmingen: voor de Franse en Britse markt kennen we de uitgaven aan de kust en in de kunststeden, maar niet in de Vlaamse regio's. Voor een grotere groep landen kennen we enkel details over de bestedingen in één macrobestemming: we weten enkel iets over de uitgaven in de kunststeden door Spanjaarden, Italianen, Amerikanen, Japanners en Zweden en Denen (die samen de Scandinavische markt vormen) Oostenrijkers, Indiërs en Russen; voor de Luxemburgse markt hebben we enkel informatie over de uitgaven aan de kust. Voor de groep buitenlandse toeristen uit andere landen dan hierboven, hebben we geen specifiek profiel. Omdat het uitgavenprofiel van de buitenlandse toeristen in het Vlaamse Gewest meer verschilt naar gelang de macrobestemming waar men verblijft dan naar het land waarvan men afkomstig is, stellen we voor om voor elk van de ontbrekende categorieën van uitgaven te werken met het gemiddelde bedrag dat in die macrobestemming uitgegeven wordt door de buitenlanders waarover we wel informatie hebben. Voor de kust gaat het daarbij voor elke uitgavencategorie over het gemiddelde bedrag van 5 markten (Nederland, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië en Luxemburg), voor de kunststeden om 12 markten (Nederland, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Spanje, Italië, Verenigde Staten, Japan, Scandinavië, Oostenrijk, Indië en Rusland) en voor de Vlaamse regio's om het gemiddelde van de Nederlandse en Duitse markt.

BRITSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		127 742		485 794		339 833	
BESTEDINGEN (euro)	Pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	54,25	6 930 004	48,34	23 483 701	38,72	13 158 982	43 572 687
Maaltijden, drank en voeding	31,60	4 036 647	56,53	27 460 025	16,16	5 492 303	36 988 975
Attracties en ontspanning	2,03	259 316	9,87	4 792 380	1,64	558 139	5 609 835
Shopping	11,78	1 504 801	26,33	12 791 808	3,85	1 308 990	15 605 599
Verplaatsingen	0,40	51 097	4,56	2 214 267	1,72	585 409	2 850 773
Andere uitgaven	13,91	1 776 891	0,02	10 396	0,44	149 079	1 936 366
TOTAAL	113,97	14 558 756	145,64	70 752 577	62,54	21 252 902	106 564 234

LUXEMBURGSE MARKT		KUST		KUNSTSTEDEN*		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		136 376		18 250		22 424	
BESTEDINGEN (euro)	Pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	50,25	6 852 894	47,45	866 046	38,72	868 300	8 587 240
Maaltijden, drank en voeding	33,20	4 527 683	52,14	951 492	16,16	362 412	5 841 587
Attracties en ontspanning	3,38	460 951	10,45	190 647	1,64	36 829	688 426
Shopping	27,92	3 807 618	31,93	582 777	3,85	86 374	4 476 769
Verplaatsingen	0,90	122 738	4,10	74 788	1,72	38 628	236 154
Andere uitgaven	3,08	420 038	0,06	1 172	0,44	9 837	431 047
TOTAAL	118,73	16 191 922	146,13	2 666 921	62,54	1 402 380	20 261 224

SPAANSE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		6 399		133 977		25 002	
BESTEDINGEN (euro)	Pppn	totaal	pppn	totaal	Pppn	totaal	TOTAAL
Logies	42,45	271 650	32,88	4 405 153	38,72	968 125	5 644 928
Maaltijden, drank en voeding	25,54	163 456	49,96	6 693 023	16,16	404 077	7 260 555
Attracties en ontspanning	2,50	15 985	11,80	1 581 153	1,64	41 063	1 638 201
Shopping	17,46	111 739	26,55	3 556 519	3,85	96 304	3 764 563
Verplaatsingen	1,13	7 218	5,23	700 983	1,72	43 069	751 270
Andere uitgaven	5,43	34 759	0,14	18 636	0,44	10 968	64 363
TOTAAL	94,52	604 808	126,56	16 955 466	62,54	1 563 606	19 123 881

AMERIKAANSE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		10 828		123 991		28 718	
BESTEDINGEN (euro)	Pppn	totaal	pppn	totaal	Pppn	totaal	TOTAAL
Logies	42,45	459 670	37,27	4 620 743	38,72	1 112 016	6 192 429
Maaltijden, drank en voeding	25,54	276 590	55,03	6 822 992	16,16	464 134	7 563 716
Attracties en ontspanning	2,50	27 048	13,78	1 708 733	1,64	47 166	1 782 948
Shopping	17,46	189 079	28,01	3 473 185	3,85	110 618	3 772 882
Verplaatsingen	1,13	12 214	2,93	363 504	1,72	49 471	425 188
Andere uitgaven	5,43	58 818	0,10	11 940	0,44	12 598	83 356
TOTAAL	94,52	1 023 419	137,12	17 001 097	62,54	1 796 002	19 820 519

ITALIAANSE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		15 062		61 374		22 189	
BESTEDINGEN (euro)	Pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	42,45	639 412	41,05	2 519 674	38,72	859 200	4 018 287
Maaltijden, drank en voeding	25,54	384 744	50,33	3 089 014	16,16	358 613	3 832 372
Attracties en ontspanning	2,50	37 625	10,04	615 964	1,64	36 443	690 032
Shopping	17,46	263 013	35,48	2 177 545	3,85	85 469	2 526 027
Verplaatsingen	1,13	16 990	6,84	419 617	1,72	38 224	474 831
Andere uitgaven	5,43	81 817	0,16	9 850	0,44	9 734	101 401
TOTAAL	94,52	1 423 600	143,90	8 831 665	62,54	1 387 683	11 642 949

JAPANESE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		332		15 297		2 763		
BESTEDINGEN (euro)		pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	42,45	14 094	59,20	905 597	38,72	106 989	1 026 680	
Maaltijden, drank en voeding	25,54	8 481	40,97	626 700	16,16	44 655	679 836	
Attracties en ontspanning	2,50	829	15,72	240 434	1,64	4 538	245 801	
Shopping	17,46	5 797	27,39	419 000	3,85	10 643	435 440	
Verplaatsingen	1,13	374	0,45	6 874	1,72	4 760	12 008	
Andere uitgaven	5,43	1 803	0,19	2 946	0,44	1 212	5 962	
TOTAAL	94,52	31 379	143,92	2 201 552	62,54	172 796	2 405 728	

SCANDINAVISCH MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		6 259		34 226		20 629		
BESTEDINGEN (euro)		pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	42,45	265 707	29,65	1 014 754	38,72	798 794	2 079 255	
Maaltijden, drank en voeding	25,54	159 880	32,33	1 106 672	16,16	333 401	1 599 953	
Attracties en ontspanning	2,50	15 635	8,17	279 781	1,64	33 881	329 297	
Shopping	17,46	109 295	24,23	829 454	3,85	79 460	1 018 209	
Verplaatsingen	1,13	7 060	3,76	128 538	1,72	35 536	171 134	
Andere uitgaven	5,43	33 999	0,00	0	0,44	9 050	43 049	
TOTAAL	94,52	591 576	98,15	3 359 199	62,54	1 290 122	5 240 897	

OOSTENRIJKSE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		3 856		10 105		10 486		
BESTEDINGEN (euro)		pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	42,45	163 695	60,27	609 038	38,72	406 038	1 178 771	
Maaltijden, drank en voeding	25,54	98 498	54,21	547 842	16,16	169 472	815 812	
Attracties en ontspanning	2,50	9 632	11,76	118 823	1,64	17 222	145 678	
Shopping	17,46	67 333	32,10	324 359	3,85	40 391	432 083	
Verplaatsingen	1,13	4 350	7,59	76 657	1,72	18 064	99 070	
Andere uitgaven	5,43	20 946	0,00	0	0,44	4 600	25 546	
TOTAAL	94,52	364 454	165,93	1 676 719	62,54	655 787	2 696 959	

INDISCHE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		640		17 064		4 687		
BESTEDINGEN (euro)		pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	42,45	27 169	72,22	1 232 403	38,72	181 490	1 441 062	
Maaltijden, drank en voeding	25,54	16 348	46,33	790 564	16,16	75 750	882 662	
Attracties en ontspanning	2,50	1 599	4,68	79 787	1,64	7 698	89 083	
Shopping	17,46	11 176	13,40	228 588	3,85	18 054	257 817	
Verplaatsingen	1,13	722	5,40	92 202	1,72	8 074	100 998	
Andere uitgaven	5,43	3 476	0,00	0	0,44	2 056	5 533	
TOTAAL	94,52	60 490	142,03	2 423 544	62,54	293 121	2 777 155	

RUSSISCHE MARKT		KUST*		KUNSTSTEDEN		REGIO'S*		
VOLUME (nachten)		2 235		32 334		6 486		
BESTEDINGEN (euro)		pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	42,45	94 880	44,24	1 430 550	38,72	251 150	1 776 581	
Maaltijden, drank en voeding	25,54	57 091	65,46	2 116 592	16,16	104 825	2 278 508	
Attracties en ontspanning	2,50	5 583	12,82	414 462	1,64	10 653	430 697	
Shopping	17,46	39 028	45,20	1 461 341	3,85	24 983	1 525 352	
Verplaatsingen	1,13	2 521	1,57	50 856	1,72	11 173	64 550	
Andere uitgaven	5,43	12 141	0,00	0	0,44	2 845	14 986	
TOTAAL	94,52	211 243	169,29	5 473 801	62,54	405 630	6 090 674	

ALLE ANDERE MARKTEN		KUST*		KUNSTSTEDEN*		REGIO'S*	
VOLUME (nachten)		106 507		406 028		248 400	
BESTEDINGEN (euro)	pppn	totaal	pppn	totaal	pppn	totaal	TOTAAL
Logies	42,45	4 521 435	47,45	19 267 888	38,72	9 618 522	33 407 845
Maaltijden, drank en voeding	25,54	2 720 615	52,14	21 168 900	16,16	4 014 583	27 904 098
Attracties en ontspanning	2,50	266 054	10,45	4 241 527	1,64	407 970	4 915 552
Shopping	17,46	1 859 825	31,93	12 965 693	3,85	956 802	15 782 321
Verplaatsingen	1,13	120 140	4,10	1 663 884	1,72	427 903	2 211 927
Andere uitgaven	5,43	578 546	0,06	26 066	0,44	108 969	713 581
TOTAAL	94,52	10 066 616	146,13	59 333 958	62,54	15 534 750	84 935 324

*Voor deze macrobestemming waren geen specifieke cijfers voor deze markt beschikbaar, er werd gewerkt met het gemiddelde cijfer van de buitenlandse markten waarover informatie beschikbaar was
BRON: TIC 2016, VLA VAK 2011 en 2016, bewerking SV

Op die manier bekomen we een totale besteding door Nederlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest van 234 miljoen euro. De tweede grootste groep zijn de Fransen die in 2016 bijna 112 miljoen euro uitgeven in het Vlaamse Gewest, iets minder dan de helft van de bestedingen door de Nederlanders. De Duitsers en de Britten gaven elk ongeveer 107 miljoen euro uit. De toeristen uit Luxemburg, de Verenigde Staten en Spanje gaven in 2016 elk 19 tot 20 miljoen euro uit. De Italiaanse toeristen komen uit op een bedrag van 11,5 miljoen euro en de Scandinavische, Japanse, Indische, Oostenrijkse en Russische toeristen tussen de 2,5 en de 6 miljoen euro. De toeristen uit alle andere landen samen zijn ten slotte nog eens goed voor ruim 84,5 miljoen euro. Tellen we de uitgaven van alle buitenlandse toeristen samen, dan komen we in 2016 tot een totale besteding van ruim 734 miljoen euro.

In totaal is het verschil relatief klein met het totaal in 2014 (24 miljoen euro of 3,4% meer), maar bij de verschillende markten zijn de verschillen soms groot. Zo zijn er (in prijzen 2016) 22 miljoen euro extra Nederlandse uitgaven, maar tegelijk ook 17 miljoen euro minder Britse. Dit zijn verschillen van +10% en -14%. Bij kleinere markten zien we soms nog grotere verschuivingen: bij de Japanners is er een verschil van -54% door een minderafgave van 2,8 miljoen euro en bij de Russen -33%. Al deze verschillen hebben vooral te maken met veranderende volumes van de bezoekers.

Zoals gezegd geven alle buitenlandse verblijfstoeristen in 2016 samen 734 miljoen euro uit in Vlaanderen. In tabel 15 zien we dat ongeveer de helft van dit bedrag, namelijk 370 miljoen euro wordt besteed in de kunststeden. Bijna 163 miljoen euro wordt uitgegeven aan de kust en in de regio's wordt 200 miljoen euro besteed door buitenlandse toeristen. In vergelijking met 2014 zien we een afname in de kunststeden (-28 miljoen euro), maar zowel in de regio's als aan de kust zijn er meer uitgaven dan in 2014 (+28 miljoen euro aan de kust en +24 miljoen euro in de regio's).

Tabel 15: Totale bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2016, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie en macrobestemming, uitgedrukt in euro en in prijzen 2016

Uitgavencategorieën	BESTEDINGEN			TOTALE BESTEDINGEN	
	Kust	Kunstedden	Regio's	Absoluut	Relatief
Logies	72 997 023	114 631 290	115 700 986	303 329 299	41,34
Maaltijden, drank en voeding	43 422 657	137 626 020	56 077 112	237 125 788	32,31
Transport (ter plekke)	2 493 076	9 722 279	6 695 952	18 911 308	2,58
Attracties en ontspanning	4 534 548	23 848 092	6 121 620	34 504 261	4,70
Andere Shopping	31 323 378	84 353 160	14 882 578	130 559 116	17,79
Andere	7 959 007	155 467	1 286 738	9 401 211	1,28
TOTAAL	162 729 689	370 336 308	200 764 987	733 830 983	100

BRON: TIC 2016, VLA VAK 2011 en 2016, bewerking SV

Ook voor de bestedingen door **Vlaamse (TSA-tabel 2), Waalse en Brusselse (TSA-tabel 1) verblijfstoeristen voor het motief ontspanning** in het Vlaamse Gewest hebben we heel wat informatie. We beschikken per macrobestemming over de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie voor de Belgen (Vlaanderen Vakantieganger 2011 en voor de kust 2016). Voor de macrobestemming kunststeden en kust kennen we daarenboven de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie voor Vlamingen, Walen en Brusselaars afzonderlijk (Vlaanderen Vakantieganger 2011 voor de kunststeden en 2016 voor de Kust). Voor de Vlamingen, Walen en Brusselaars in de regio's kennen we ten slotte het totaal gemiddeld besteed bedrag per macrobestemming (opgevraagd bij WES door Toerisme Vlaanderen). We kennen echter niet voor elk van deze groepen de opdeling in verschillende uitgavencategorieën.

- In de **kunststeden** hebben we twee bronnen en werken we met het Vlaanderen Vakantieganger-onderzoek omdat er hier meer gedetailleerde gegevens zijn. Vlamingen geven in de kunststeden gemiddeld 150,95 euro uit, Brusselaars en Walen gemiddeld 199,15 euro. Deze uitgaven worden voor het overgrote deel gedaan aan maaltijden en drank (32% tot 34%) en aan shopping (28% tot 30%). Ook voor logies wordt er 28% tot 30% van het budget vrijgemaakt. Verder wordt 5% tot 8% van de uitgaven aan attracties en ontspanning besteed en is er nog 2% over voor transport. Dit bestedingspatroon kunnen we dan vermenigvuldigen met de volumes toeristen om zo hun totale bestedingen te kennen. Op die manier komen we uit op een totale besteding van bijna 129 miljoen euro door Vlamingen in de kunststeden en een totale besteding van 45 miljoen euro door Walen en Brusselaars in de kunststeden.

Tabel 16: Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in de kunststeden in 2016, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME	VLAMINGEN		BRUSSELAARS EN WALEN	
	Pp	852 718	Pp	228 391
BESTEDINGEN	pn	TOTAAL	pn	TOTAAL
Logies	46,91	39 998 553	56,23	12 841 608
Maaltijden en drank	51,44	43 867 026	63,08	14 408 015
Attracties en ontspanning	7,50	6 395 754	15,05	3 438 276
Shopping	42,64	36 358 174	60,35	13 782 429
Verplaatsingen	2,31	1 970 732	4,39	1 001 914
Andere uitgaven	0,15	127 733	0,05	12 218
TOTAAL	150,95	128 717 971	199,15	45 484 461

BRON: TIC 2016, VLA VAK 2011, bewerking SV

- Voor de **kust** beschikken we over dezelfde bronnen dan de kunststeden en werken we met het Vlaanderen Vakantieganger onderzoek. Vlamingen geven gemiddeld 63,84 euro per nacht uit, Brusselaars en Walen 60,65 euro per per persoon per nacht. De opdeling naar uitgavencategorie is vergelijkbaar in beide groepen, met een groot aandeel voor logies (44% tot 46%) en shopping (23% tot 26%) en reca (25%). Brengen we dan de volumes terug in het verhaal, die eerder in dit rapport werden berekend op basis van TIC 2016 en WES 2016, dan kunnen we de totale bestedingen door Vlamingen, Brusselaars en Walen aan de kust berekenen. Alle Vlamingen geven 395 miljoen euro uit, de Brusselaars en Walen samen een 237 miljoen euro.

Tabel 17: Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen aan de Vlaamse kust in 2016, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME	VLAMINGEN		BRUSSELAARS EN WALEN	
	Pp	TOTAAL	Pp	TOTAAL
		6 198 313		3 904 852
BESTEDINGEN	pn	TOTAAL	pn	TOTAAL
Logies	27,81	172 375 078	27,80	108 554 892
Maaltijden en drank	16,23	100 598 616	15,27	59 627 094
Attracties en ontspanning	1,26	7 809 874	1,53	5 974 424
Shopping	16,72	103 635 789	13,81	53 926 009
Verplaatsingen	0,57	3 533 038	0,79	3 084 833
Andere uitgaven	1,25	7 747 891	1,45	5 662 036
TOTAAL	63,84	395 700 286	60,65	236 829 289

BRON: TIC 2016, VLA VAK 2016, WES 2016, bewerking SV

- Over de Belgische toeristen in de **Vlaamse regio's** hebben we opnieuw twee bronnen. We beschikken in de eerste plaats over de WES-gegevens in verband met de totale gemiddelde uitgave door Vlamingen, Walen en Brusselaars in de Vlaamse regio's. Daarnaast is er het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek dat voor de Vlamingen de gemiddelde uitgave per uitgavencategorie weergeeft. De gemiddelde totale uitgave voor de Waalse en Brusselse toeristen kunnen we dan schatten aan de hand van dit Vlaamse cijfer en de verhouding van de uitgaven van de drie groepen toeristen in het WES-onderzoek. Voor de verdeling van het totaalbedrag over de verschillende uitgavenposten moeten we zoals eerder gezegd, een beroep doen op het onderzoek Vlaanderen Vakantieganger. We gaan er dan vanuit dat hoewel Vlamingen, Walen en Brusselaars elk een ander bedrag besteden in de Vlaamse regio's, de verhouding van de verschillende uitgavenposten dezelfde is.

Tabel 18: Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in de Vlaamse regio's in 2016, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME	VLAMINGEN			BRUSSELAARS		WALEN		BRUSSELAARS EN WALEN
	Pp	%	TOTAAL	Pp	TOTAAL	Pp	TOTAAL	TOTAAL
			3 637 510		353 227		1 062 125	
BESTEDINGEN	pn	%	TOTAAL	pn	TOTAAL	pn	TOTAAL	TOTAAL
Logies	44,46	53	161 712 430	52,63	18 591 379	60,30	64 043 844	82 635 223
Maaltijden en drank	28,16	34	102 437 332	33,34	11 776 778	38,20	40 568 808	52 345 585
Attracties en ontspanning	2,40	3	8 718 071	2,84	1 002 279	3,25	3 452 665	4 454 943
Shopping	5,18	6	18 837 260	6,13	2 165 638	7,02	7 460 222	9 625 860
Verplaatsingen	2,70	3	9 807 830	3,19	1 127 564	3,66	3 884 248	5 011 811
Andere uitgaven	0,80	1	2 918 997	0,95	335 584	1,09	1 156 026	1 491 611
TOTAAL	83,69	100	304 431 920	99,08	34 999 223	113,51	120 565 811	155 565 034

BRON: TIC 2016, VLA VAK 2011 en 2016, WES 2016, bewerking SV

Concreet betekent dit dat we eerst de totale gemiddelde uitgave van de Brusselse en de Waalse toeristen moeten berekenen. De Vlamingen geven volgens het WES-onderzoek gemiddeld 87 euro per persoon per nacht uit in de Vlaamse regio's. Volgens het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek is dat 83,70 euro (in prijzen 2016). Dat maakt dat de cijfers uit het Vlaanderen vakantiegangeronderzoek 4% lager liggen dan deze uit het WES-onderzoek. Als we de WES-gegevens over de gemiddelde totale uitgave door Brusselaars en Walen met deze factor (0,96) verhogen, bekomen we een nieuwe waarde voor de totale gemiddelde uitgave van 99 euro voor de Brusselse en 114 euro voor de Waalse toeristen in de Vlaamse regio's. Deze totaalbedragen kunnen we over de verschillende uitgavencategorieën verdelen. Voor de Vlamingen kennen we de verdeling over de categorieën op basis van het Vlaanderen

Vakantiegangeronderzoek. In tabel 18 lezen we dat in 2016 meer dan de helft van de uitgaven aan logies wordt besteed en meer dan één derde aan maaltijden en drank. Deze en ook de andere aandelen passen we toe op de totale gemiddelde uitgave door Brusselaars en Walen. Op die manier berekenden we bijvoorbeeld dat een Brusselaar 52,63 euro besteedde aan logies (53% van 99,08).

Eens alle details over de gemiddelde besteding per uitgavencategorie per persoon per nacht berekend zijn, kunnen opnieuw de volumes inbrengen, zodat we de totale bestedingen kennen. Het resultaat van deze oefening is dat de Vlaamse toeristen in de Vlaamse regio's bijna 305 miljoen euro uitgeven, terwijl de Brusselse en Waalse toeristen daar in 2016 samen ruim 155 miljoen spenderen.

In het kader van de TSA is het niet zo relevant om de bestedingen per macrobestemming te hebben. We moeten wel alle bestedingen door Waalse en Brusselse toeristen in het Vlaamse Gewest verzamelen in TSA-tabel 1 en alle bestedingen door Vlaamse toeristen in het Vlaamse Gewest in TSA-tabel 2. We brengen daarom de voorgaande deelresultaten samen in tabellen 19 (Walen en Brusselaars) en 20 (Vlamingen).

Tabel 19: Totale bestedingen door Waalse en Brusselse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2016, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie en macrobestemming, uitgedrukt in euro en in prijzen 2016

Uitgavencategorieën	BESTEDINGEN			TOTALE BESTEDINGEN	
	Kust	Kunststeden	Regio's	Absoluut	Relatief
Logies	108 554 892	12 841 608	82 635 223	204 031 723	46,60
Maaltijden en drank	59 627 094	14 408 015	52 345 585	126 380 694	28,86
Transport (ter plekke)	3 084 833	1 001 914	5 011 811	9 098 559	2,08
Attracties en ontspanning	5 974 424	3 438 276	4 454 943	13 867 644	3,17
Andere Shopping	53 926 009	13 782 429	9 625 860	77 334 299	17,66
Andere	5 662 036	12 218	1 491 611	7 165 865	1,64
TOTAAL	236 829 289	45 484 461	155 565 034	437 878 783	100,00

BRON: TIC 2016, VLA VAK 2011 en 2016, WES 2016, bewerking SV

De Waalse en Brusselse toeristen hebben in 2016 ruim 437 miljoen euro uitgegeven in het Vlaamse Gewest. 54% daarvan of ruim 236 miljoen euro werd aan de kust uitgegeven, de rest in de kunststeden (10%) en in de Vlaamse regio's (36%). In totaal zien wie in deze groep toeristen hogere uitgaven dan in 2014, maar dat is volledig te verklaren door een verschuiving van de volumes: de Belgische overnachtingen kenden relatief gezien een groter aandeel Waalse en Brusselse overnachtingen dan Vlaamse. Dat maakt ook dat we bij de totale uitgaven door Vlaamse verblijfstoeristen een lager bedrag uitkomen dan in 2014.

Tabel 20: Totale bestedingen door Vlaamse verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest in 2016, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie en macrobestemming, uitgedrukt in euro en in prijzen 2016

Uitgavencategorieën	BESTEDINGEN			TOTALE BESTEDINGEN	
	Kust	Kunststeden	Regio's	Absoluut	Relatief
Logies	172 375 078	39 998 553	161 712 430	374 086 061	45,13
Maaltijden en drank	100 598 616	43 867 026	102 437 332	246 902 974	29,79
Transport (ter plekke)	3 533 038	1 970 732	9 807 830	15 311 600	1,85
Attracties en ontspanning	7 809 874	6 395 754	8 718 071	22 923 699	2,77
Andere Shopping	103 635 789	36 358 174	18 837 260	158 831 223	19,16
Andere	7 747 891	127 733	2 918 997	10 794 620	1,30
TOTAAL	395 700 286	128 717 971	304 431 920	828 850 177	100,00

BRON: TIC 2016, VLA VAK 2011, WES 2016, bewerking SV

De Vlaamse toeristen in het Vlaamse Gewest gaven bijna 829 miljoen euro uit in 2016. Ook de Vlamingen spendeerden het meest aan de kust: 395 miljoen euro. In vergelijking met de Waalse en Brusselse toeristen, was het aandeel van de uitgaven van Vlamingen aan de kust ten opzichte van de totale uitgaven wel minder groot: 48% van alle uitgaven werd gedaan aan de kust. Vlamingen blijken immers iets vaker

naar de Vlaamse regio's te reizen en daar uitgaven te doen. Van de 826 miljoen euro wordt 37% in de regio's uitgegeven, de overige 16% wordt in de kunststeden besteed.

Verder willen we de bestedingen kennen van **de buitenlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest (TSA-tabel 1)**. We berekenen deze per macrobestemming.

- We hebben informatie over de uitgaven van Franse en Nederlandse dagtoeristen aan de **kust** uit het Westtoeronderzoek. Vooral aan restaurant, cafébezoek en aan shoppen wordt veel uitgegeven. Bij de Fransen gaat 55% van het budget op in de reca en 27% aan shoppen. Bij de Nederlandse dagtoeristen zijn deze aandelen nog iets hoger: 57% van hun uitgaven wordt in restaurants en cafés besteed en 29% aan shoppen. In totaal gaven in 2016 alle Franse dagtoeristen samen 59,5 miljoen euro uit in het Vlaamse Gewest. De Nederlandse dagtoeristen bijna 16,5 miljoen euro.

Tabel 21: Bestedingen door Franse, Nederlandse en Britse dagtoeristen aan de kust in 2016, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME BESTEDINGEN (euro)	FRANSEN (2016)		NEDERLANDERS (2016)		BRITTEN (2016)	
	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL
		1 849 785		352 340		121 958
Reca	17,57	32 497 951	26,22	9 237 267	76,73	9 357 322
Transport	3,62	6 700 609	4,56	1 607 348	14,57	1 776 886
Shopping	8,55	15 809 248	13,35	4 702 391	38,20	4 659 116
Andere uitgaven	2,43	4 501 971	2,68	945 264	9,22	1 124 770
TOTAAL	32,17	59 509 779	46,81	16 492 272	138,72	16 918 094

BRON: TravelPac2016, Westtoer 2009 & 2016, bewerking SV

Voor de Britten kunnen we een beroep doen op het originele onderzoek Travelpac 2016. In dit onderzoek worden immers de totale bestedingen per trip ook opgenomen. Voor alle Britten samen, die zonder overnachting en per boot naar België reizen binnen het motief ontspanning (holiday+ visiting friends and relatives) komen we op een gemiddelde totale besteding van 113,7 pond uit per persoon. Als we dit omzetten naar euro op basis van de gemiddelde wisselkoers 2016, komen we uit op 138,8 euro per persoon. Op basis van het Travelpac onderzoek kennen we de totale uitgave van de Britse dagtoerist, maar we weten niet waaraan hij dat geld besteedde. We verdelen het totaalbedrag daarom aan de hand van de verhouding tussen de categorieën die we bij de Nederlanders en Fransen vaststelden. In totaal geven de Britten bijna 18 miljoen euro uit aan de kust.

In de **kunststeden** kunnen we een beroep doen op het Kunststedenonderzoek uit de Vlaanderen Vakantieganger 2011, waar ook een deel over dagtoerisme werd opgenomen. We kunnen hierin voor de verschillende markten het volume en de bestedingen naar verschillende uitgavencategorieën bekijken. De Nederlanders vormen de grootste markt en gaven in totaal bijna 135 miljoen euro uit, terwijl ze per persoon 64,75 euro uitgaven. De Fransen kwamen uit op 52 miljoen euro en gaven per persoon het hoogste bedrag uit, namelijk 88,56 euro. Ook Duitsers en Britten gaven ruim 55 euro uit per persoon en zijn samen goed voor bijna 40 miljoen euro. In de andere markten zien we nog lagere bedragen per persoon. Deze groepen zijn ook met minder toeristen en hun totale uitgaven liggen ook rond de 40 miljoen euro. In totaal gaven de buitenlandse dagtoeristen 267 miljoen euro uit in de kunststeden. Opgesplitst naar uitgavencategorie zien we dat een heel groot deel van de uitgaven aan shoppen, maaltijden en drank wordt besteed. Maar liefst 46% van de uitgaven ging op aan shoppen en nog eens 42% aan maaltijden en drank. De andere posten namen veel kleinere aandelen in.

Tabel 22: Bestedingen door buitenlandse dagtoeristen in de kunststeden in 2016 voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (in prijzen 2016)

	NEDERLAND		FRANKRIJK		DUITSLAND		GROOT-BRITANNIE	
VOLUME BESTEDINGEN (euro)	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL
		2 079 980		588 910		438 550		238 070
Maaltijden en drank	26,34	54 791 777	28,29	16 660 136	26,39	11 571 252	23,13	5 507 171
Attracties	2,59	5 385 707	3,95	2 325 110	6,08	2 665 236	12,53	2 982 839
Transport	2,86	5 942 081	4,28	2 520 444	3,30	1 445 233	0,50	119 721
Shoppen	32,70	68 011 238	52,04	30 648 602	23,43	10 276 173	20,74	4 936 585
Andere	0,27	556 375	0,00	0	0,00	0	0,00	0
TOTAAL	64,75	134 687 178	88,56	52 154 292	59,19	25 957 894	56,90	13 546 315

	SPANJE EN ITALIE		ANDER EUROPEES LAND		VSA, JAPAN, INDIA EN RUSLAND		ANDER NIET-EUROPEES LAND	
VOLUME BESTEDINGEN (euro)	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL	Per persoon	TOTAAL
		325 780		238 070		238 070		162 890
Maaltijden en drank	22,63	7 372 299	19,11	4 549 402	24,54	5 843 409	36,66	5 971 040
Attracties	9,44	3 074 406	5,11	1 217 589	5,66	1 347 499	6,26	1 019 573
Transport	1,07	348 572	1,35	320 954	0,52	124 816	0,70	113 286
Shoppen	7,83	2 551 548	10,37	2 468 292	4,56	1 085 132	21,16	3 447 378
Andere	0,00	0	0,01	2 547	1,22	290 387	0,00	0
TOTAAL	40,97	13 346 825	35,95	8 558 785	36,51	8 691 243	64,78	10 551 277

BRON: VLA VAK 2011, bewerking SV

- Voor de **Vlaamse regio's** is geen informatie met betrekking tot de buitenlandse dagtoeristen ter beschikking. Naast de volumes, moeten ook de bestedingen worden geschat. We doen dat aan de hand van het gemiddelde uitgavenprofiel van de buitenlandse verblijfstoeristen in de Vlaamse regio's. We nemen deze cijfers over en laten de uitgaven aan logies vallen.

Tabel 23: Bestedingen door buitenlandse dagtoeristen in de Vlaamse regio's in 2016, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (in prijzen 2016)

BUITENLANDERS		
VOLUME BESTEDINGEN (euro)	Per persoon	TOTAAL
Maaltijden en drank	20,55	108 247 087
Transport	2,64	13 925 214
Recreatie	2,36	12 405 006
Shoppen	5,86	30 839 083
Andere uitgaven	0,41	2 156 432
TOTAAL	31,82	167 572 823

BRON: Daguitstappenonderzoek 2011, VLA VAK 2011, bewerking SV

Op die manier komen we aan een gemiddelde besteding van 31,8 euro per persoon per dag. 65% van dit bedrag wordt uitgegeven aan maaltijden en drank. Daarnaast gaat er 18% van het budget naar shoppen. Transport en recreatie hebben minder belangrijke aandelen in de uitgaven. Als we dit bedrag vermenigvuldigen met het volume aan buitenlandse dagtoeristen in de Vlaamse regio's, dan komen we voor 2016 uit op een totale besteding van 167,5 miljoen euro.

Tellen we alle bestedingen van de buitenlandse dagtoeristen samen, dan bekomen we een totale besteding van 527 miljoen euro door buitenlandse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest. Aan de kust werd in 2016 93 miljoen euro uitgegeven, in de kunststeden 267 miljoen euro en in de regio's 168 miljoen euro.

Ook de bestedingen van **Vlaamse (TSA-tabel 2) en Waalse en Brusselse (TSA-tabel 1) dagtoeristen** zijn belangrijk. Voor de bestedingen van de Belgische dagtoeristen kunnen we een beroep doen op het Daguitstappenonderzoek van Toerisme Vlaanderen, het Steunpunt Toerisme en de provinciale toerismediendiensten. Het onderzoek werd uitgevoerd van juni 2010 tot juli 2011, wat maakt dat we de bedragen moeten omzetten naar prijzen 2016. We willen de uitgaven voor de dagtoeristen in drie groepen bespreken: de Vlamingen in het Vlaamse Gewest, de Brusselaars in het Vlaamse Gewest en de Walen in het Vlaamse Gewest. We doen dat op basis van het online-rapport en de afgeronde percentages per bestedingscategorie. Op basis van de afgeronde percentages en gemiddelde uitgave per groep toeristen, kunnen we dus wel bij benadering de totale bestedingen berekenen.

Wat de Vlaamse daguitstappen betreft, zien we beperkte verschillen naar macrobestemming. Aan de kust wordt gemiddeld 42,36 euro per persoon per nacht uitgegeven, in de Vlaamse regio's is dat bedrag iets lager (36,26 euro pppn) en in de kunststeden wat hoger (46,06 euro pppn). Als we de volumes mee in rekening brengen, betekent dat een totale besteding van bijna 177 miljoen euro aan de kust, 343 miljoen euro in de Vlaamse regio's en 271 miljoen euro in de kunststeden. In totaal wordt door de Vlaamse dagtoeristen bijna 792 miljoen euro uitgegeven in het Vlaamse Gewest.

Tabel 24: Bestedingen door Vlaamse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2016, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar macrobestemming en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME	KUST		VLAAMSE REGIO'S		KUNSTSTEDEN		TOTALE BESTEDING
	Pp	Totaal	Pp	Totaal	Pp	Totaal	
BESTEDINGEN (euro)	Pn	uitgaven	Pn	uitgaven	Pn	uitgaven	
Maaltijden en drank	13,55	56 593 385	7,98	75 559 848	8,75	51 551 683	183 704 916
Transport ter plekke	0,42	1 768 543	1,45	13 738 154	0,46	2 713 246	18 219 944
heen en terug	5,08	21 222 519	2,54	24 041 770	4,15	24 419 218	69 683 507
Cultuur, recreatie en ontspanning(toegang+pakket)	4,66	19 453 976	5,08	48 083 540	6,45	37 985 450	105 522 966
Andere uitgaven: shopping	16,52	68 973 188	15,23	144 250 619	23,95	141 088 815	354 312 623
Andere uitgaven : andere	2,12	8 842 716	3,99	37 779 924	2,30	13 566 232	60 188 873
TOTAAL	42,36	176 854 329	36,26	343 453 856	46,06	271 324 645	791 632 830

BRON: Daguitstappenonderzoek 2011, bewerking SV

Opgesplitst naar uitgavencategorie zien we dat in de regio's en de kunststeden ongeveer 20% van het budget aan eten en drinken in cafés en restaurants wordt besteed. Aan de kust loopt dit aandeel zelfs op tot 32%. Daarnaast wordt ongeveer 40% van het totaalbedrag uitgegeven aan shopping (incl. eten en drinken in winkels) aan de kust (39%) en in de regio's (42%). In de kunststeden wordt maar liefst 52% van de uitgaven aan shopping besteed, wat neerkomt op 24 euro per persoon per daguitstap. De uitgaven aan transport zijn goed voor 10 tot 13% van de uitgaven, waarbij de uitgaven ter plaatse vaak verwaarloosbaar zijn. Enkel in de Vlaamse regio's zijn deze uitgaven belangrijk in vergelijking met de uitgaven aan transport naar de bestemming. De toegangsgelden en de pakketdaguitstappen worden samen genomen in de groep uitgaven aan cultuur, recreatie en ontspanning. In de Vlaamse regio's en de kunststeden zijn ze goed voor 14% van het budget, aan de kust voor 11%.

Voor de Brusselse en Waalse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest kunnen we geen uitspraken doen naar macrobestemming omdat we niet over detailgegevens beschikken. Dat is voor de TSA ook niet noodzakelijk. Gemiddeld geven de Brusselse dagtoeristen 63,88 euro per persoon uit. Dat is meer dan dubbel zoveel dan de gemiddelde Waalse dagtoerist die 22,95 euro uitgeeft. Als we de volumes mee in rekening brengen, zien we een totale uitgave van 133 miljoen euro door Brusselaars en Walen in het

Vlaamse Gewest. In deze bedragen zijn de uitgaven aan transport van en naar de bestemming mee opgenomen. Deze mogen in de TSA echter niet meegeteld worden aangezien deze uitgaven niet in het Vlaamse Gewest worden gedaan. Dat maakt dat de totale gemiddelde besteding door Brusselaars gelijk is aan een 55,57 euro per persoon. De Waalse dagtoeristen geven in het Vlaamse Gewest nog 19,97 euro uit. De totale besteding door Waalse en Brusselse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest komt daarmee uit op bijna 116 miljoen euro.

Tabel 25: Bestedingen door Brusselse en Waalse dagtoeristen in het Vlaamse Gewest in 2016, voor het motief ontspanning, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro en gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME	BRUSSELAARS		WALEN		TOTAAL BESTEDING
	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven	
		1 563 857		1 446 895	
BESTEDINGEN (euro)					
Maaltijden en drank	18,52	28 968 514	4,82	6 974 548	35 943 061
Transport ter plekke	0,64	998 914	0,92	1 328 485	2 327 400
heen en terug	8,30	12 985 886	2,98	4 317 577	17 303 463
Cultuur, recreatie en ontspanning (toegang+pakket)	8,30	12 985 886	3,67	5 313 941	18 299 827
Andere uitgaven: shopping	23,00	35 960 914	9,18	13 284 852	49 245 766
Andere uitgaven: andere	5,11	7 991 314	1,38	1 992 728	9 984 042
TOTAAL (met transport heen en terug)	63,88	99 891 427	22,95	33 212 131	133 103 559
TOTAAL (zonder transport heen en terug)	55,57	86 905 542	19,97	28 894 554	115 800 096

BRON: Daguitstappenonderzoek 2011, bewerking SV

Opgesplitst naar uitgavencategorie zijn er in de absolute aantallen grote verschillen waar te nemen, maar relatief gezien liggen de uitgaven wel in dezelfde lijn. Als we de uitgaven aan transport heen en terug niet in rekening brengen, gaat ruim 40% van zowel het Brusselse als Waalse budget op aan shoppen. 25% tot 33% (resp. Walen en Brusselaars) van de uitgaven wordt in cafés en restaurants besteed en nog eens 15% tot 18% (resp. Brusselaars en Walen) gaat naar cultuur, recreatie en ontspanning. Voor transport ter plaatse geven beide groepen in absolute termen ongeveer evenveel uit, maar gezien het totaalbedrag voor de Waalse dagtoeristen een stuk kleiner is, neemt dit een grotere hap uit het budget.

De bestedingen door **MICE-verblijfstoeristen uit het Vlaamse Gewest (TSA-tabel 2), uit Wallonië, Brussel en het buitenland (TSA-tabel 1)** zijn wat moeilijker te berekenen. Wat de MICE-bestedingen betreft beschikken we slechts over één bron, met name het MICE-onderzoek 2013 van Toerisme Vlaanderen. We volgen dezelfde methode als bij de TSA 2012, en verwijzen voor meer uitleg dan ook graag naar het rapport van toen (De Maesschalck en Weekers, 2014). De totale uitgaven door MICE-verblijfstoeristen in het Vlaamse Gewest worden weergegeven in tabel 26 (Belgen) en tabel 27 (buitenlanders).

De Vlamingen gaven in 2016 ruim 161 miljoen euro uit aan MICE-toerisme. Vooral aan maaltijden en drank (37%) en aan logies (30%) wordt veel uitgegeven, respectievelijk 60 en 49 miljoen euro. Verder nemen andere uitgaven en de restwaarde aan de participation fee een belangrijke plaats in in de uitgaven. De Waalse en Brusselse congresstoeristen geven 73 miljoen euro uit in het Vlaamse Gewest. Ze geven per persoon per nacht iets minder uit dan de Vlamingen (239 euro tegenover 258) en dat komt omdat ze vooral aan maaltijden en drank minder uitgeven. Deze post neemt 29% van het budget in, tegenover 32% voor de uitgaven aan logies. Net zoals de Vlamingen, geven ook Brusselaars en Walen weinig uit aan cultuur, recreatie en ontspanning, maar met 2,8 euro per persoon per nacht geven toch nog bijna 50% meer uit dan de Vlamingen. Het lijkt erop dat zakentoeeristen die van verder komen meer van hun budget investeren in cultuur en recreatie, dan wanneer ze zelf uit het Vlaamse Gewest komen.

Tabel 26: Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in 2016, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro en gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME	VLAMINGEN			BRUSSELAARS + WALEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
		623 954			308 307	
BESTEDINGEN (euro)						
Logies	78,35	48 887 011	30,33	75,63	23 317 932	31,68
Maaltijden en drank	96,56	60 248 600	37,37	68,29	21 053 846	28,61
Transport ter plekke	15,37	9 590 467	5,95	11,07	3 412 685	4,64
Cultuur	1,90	1 186 123	0,74	2,80	862 716	1,17
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Restwaarde part fee	27,65	17 254 162	10,70	43,34	13 361 856	18,15
Andere uitgaven	38,52	24 034 260	14,91	37,60	11 591 893	15,75
TOTAAL	258,35	161 200 623	100,00	238,73	73 600 929	100,00

BRON: MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV

De buitenlandse MICE-verblijfstoeristen besteden in totaal ruim 283 miljoen euro. Dit totaalbedrag wordt voor iets meer dan de helft bepaald door uitgaven door toeristen uit de buurlanden (DUI, FRA, LUX, NED en VK) en voor iets minder dan de helft door uitgaven door zakentoeeristen uit andere landen. De grote uitgavenposten zijn ook hier logies (47%) en maaltijden en drank (26%). De buitenlandse zakentoeeristen geven in absolute en relatieve termen meer uit aan andere uitgaven (shoppen ed.) en aan cultuur, recreatie en ontspanning. Ruim 12% van het budget ging naar andere uitgaven en voor cultuur, ontspanning en recreatie hebben de buitenlanders 1% van hun budget gebruikt.

Tabel 27: Bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in 2016, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro en gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME	BUURLANDEN		NIET-BUURLANDEN		ALLE BUITENLANDERS	
	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven	Totale uitgaven	Relatief
		654 628		556 026		
BESTEDINGEN (euro)						
Logies	116,04	75 964 227	102,78	57 150 612	133 114 839	47,06
Maaltijden en drank	58,30	38 164 195	64,54	35 883 789	74 047 984	26,19
Transport ter plekke	22,43	14 684 563	27,20	15 126 151	29 810 714	10,55
Cultuur	1,08	709 483	3,58	1 988 374	2 697 857	0,96
Recreatie en ontspanning	0,28	183 113	0,64	353 802	536 915	0,19
Restwaarde part fee	11,80	7 723 791	0,00	0	7 723 791	2,72
Andere uitgaven	25,80	16 892 023	32,30	17 958 025	34 850 048	12,33
TOTAAL	235,74	154 321 395	231,033715	128 460 752	282 782 148	100,0

BRON: MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV

Alle bestedingen van toeristen (Vlamingen in TSA-tabel 2 en Brusselaars, Walen en buitenlanders in TSA-tabel 1) met het motief 'andere beroepsdoeleinden' kennen een analoge berekening. Zoals in de vorige edities van de TSA werd voor iedere bestedingscategorie een verdeelsleutel 6/10 ten opzichte van de MICE uitgaven gebruikt als benadering van de uitgaven door andere zakentoeeristen. Daarnaast nemen we de uitgaven aan een participation fee niet mee op omdat de individuele zakentoeeristen uiteraard geen deelnamekosten betalen. Wat dat voor alle groepen toeristen concreet betekent, kan afgelezen worden in tabel 28 (Belgen) en tabel 29 (buitenlanders).

Wat de Belgen betreft werd de opsplitsing gemaakt naar gewest van herkomst. De Vlaamse verblijfszakentoeeristen gaven 138 euro uit per persoon per nacht. Voor alle Vlaamse toeristen samen, betekent dat een totale uitgave van ruim 65 miljoen euro. De Brusselaars en Walen gaven in totaal 27 miljoen euro uit. Ze gaven een kleiner bedrag uit per persoon per nacht (117 euro), ze zijn ook maar met

iets meer dan 230.000. In relatieve termen vormen vooral de logies en de maaltijden en drank een grote uitgavenpost.

Tabel 28: Bestedingen door Belgische verblijfstoeristen in 2016, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME (nachten)	VLAMINGEN			BRUSSELAARS + WALEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
		473 946			234 185	
Logies	47,01	22 280 289	33,96	45,38	10 627 164	38,71
Maaltijden en drank	57,94	27 458 342	41,85	40,97	9 595 305	34,95
Transport ter plekke	9,22	4 370 862	6,66	6,64	1 555 334	5,67
Cultuur	1,14	540 576	0,82	1,68	393 183	1,43
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Andere uitgaven	23,11	10 953 631	16,70	22,56	5 283 013	19,24
TOTAAL	138,42	65 603 700	100,00	117,23	27 453 999	100,00

BRON: MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV

Als we de uitgaven door alle buitenlandse niet-MICE zakentoeeristen samentellen (tabel 29) dan bekomen we een totale besteding van 169 miljoen euro. Nu doen vooral de zakentoeeristen uit de niet-buurlanden uitgaven in het Vlaamse Gewest: 52% van die 169 miljoen euro of bijna 88 miljoen euro wordt door hen uitgegeven. De overige 82 miljoen euro komt op conto van de zakentoeeristen uit buurlanden. In totaal en voor elke groep wordt ook hier ongeveer de helft van de uitgaven aan logies besteed. Eén vierde wordt aan maaltijden en drank uitgegeven en er is 11% budget voor transport ter plaatse. Aan cultuur, recreatie en ontspanning werd minder dan 1,2% van de uitgaven besteed. Voor andere uitgaven is bijna 13% van het budget opzij gezet.

Tabel 29: Bestedingen door buitenlandse verblijfstoeristen in 2016, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016).

VOLUME (nachten)	BUURLANDEN		NIET-BUURLANDEN		ALLE BUITENLANDERS	
	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven	Totale uitgaven	Relatief
		609 963		631 485		
Logies	69,63	42 468 731	61,67	38 943 956	81 412 688	48,0
Maaltijden en drank	34,98	21 336 161	38,72	24 452 174	45 788 335	27,0
Transport ter plekke	13,46	8 209 585	16,32	10 307 364	18 516 949	10,9
Cultuur	0,65	396 645	2,15	1 354 931	1 751 577	1,0
Recreatie en ontspanning	0,17	102 371	0,38	241 090	343 462	0,2
Andere uitgaven	15,48	9 443 693	19,38	12 237 079	21 680 771	12,8
TOTAAL	134,36	81 957 186	138,62	87 536 595	169 493 781	100,0

BRON: MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV

Ook alle groepen **dagzakentoeeristen: Vlamingen (TSA-tabel 2), Brusselaars, Walen en buitenlanders (TSA-tabel 1)** vragen wat meer assumpties. Het gaat dan zowel om de dagzakentoeeristen voor het motief MICE als voor alle andere zakelijke motieven. We werken met de MICE-dataset van de congresgangers en werken enkel met de deelnemers aan congressen in het Vlaamse Gewest die geen uitgaven doen voor logies, waar logies niet zijn inbegrepen in de fee of waar de organisator niet betaalde voor de overnachting van de deelnemers. Daarnaast werken we in de dataset van de buitenlanders enkel met de deelnemers uit de buurlanden. Voor de berekening van de bestedingen doen we alles analoog aan de berekeningen bij de verblijfszakentoeeristen in TSA-tabellen 1 en 2. Het resultaat van deze oefening voor het motief MICE kan in tabel 30 (Belgen) en tabel 31 (buitenlanders) afgelezen worden. Voor het motief 'andere zaken' staan de resultaten in tabel 32 (Belgen) en tabel 33 (buitenlanders).

Een Vlaamse MICE-dagzakentoeerist in het Vlaamse Gewest geeft gemiddeld bijna 64 euro uit per dag. Bijna de helft van dit bedrag betreft uitgaven aan maaltijden en drank. Ook de restwaarde van de participation fee, of de deelname van de congresganger in de organisatiekost neemt één derde van het budget in. De transportkosten zijn goed voor 10 euro of 16% van de totale uitgaven. De Brusselse en Waalse MICE-dagzakentoeerist geeft meer uit in het Vlaamse Gewest, namelijk 81 euro per persoon. Ze geven vooral meer uit aan andere dingen (14 euro tegenover 4 euro door Vlamingen). Gezien de Vlamingen met ruim 7,5 miljoen zijn, komt dat op een totale besteding van ruim 482 miljoen euro. De Waalse en Brusselse dagzakentoeeristen zijn veel minder talrijk en komen uit op een totale besteding van 36 miljoen euro.

Tabel 30: Bestedingen door Belgische dagtoeristen in 2016, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME (nachten)	VLAMINGEN			BRUSSELAARS + WALEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
			7 574 053			445 347
Maaltijden en drank	30,03	227 455 487	47,12	32,57	14 505 432	40,17
Transport ter plekke	10,07	76 247 155	15,79	14,26	6 351 125	17,59
Cultuur	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Restwaarde part fee	19,59	148 352 870	30,73	20,42	9 095 698	25,19
Andere uitgaven	4,05	30 680 821	6,36	13,83	6 160 470	17,06
TOTAAL	63,74	482 736 333	100,00	81,09	36 112 724	100,00

BRON: MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV

De buitenlandse dagzakentoeeristen zijn in aantal niet zo groot: we tellen 136.358 Nederlandse MICE-dagzakentoeeristen en 138.696 MICE-dagzakentoeeristen uit de andere buurlanden. De Nederlanders kunnen we deze keer wel hun eigen uitgavenprofiel aanmeten omdat we in de gegevens die we ontvingen van het CZO wel de uitgaven van de eendaagse zakentoeeristen konden halen. We opteerden dan ook dit te doen, hoewel de uitgavencategorieën niet altijd overeenkomen. Zo zitten de uitgaven aan maaltijden en drank vermoedelijk in de groep andere uitgaven en weten we niet wat er allemaal in de participation fee is opgenomen. Bij de deelnemers uit andere buurlanden ontbreken dan weer gegevens over de participation fee. In totaal geven de Nederlanders 8 miljoen euro uit in het Vlaamse Gewest, de dagzakentoeeristen uit de andere buurlanden geven 4,5 miljoen euro uit.

Tabel 31: Bestedingen door buitenlandse dagtoeristen in 2016, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME (nachten)	NEDERLAND		ANDERE BUURLANDEN		ALLE BUITENLANDERS	
	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven	Totale uitgaven	Relatief
		136 358		138 696		
Maaltijden en drank	0,00	0	18,04	2 501 841	2 501 841	19,80
Transport ter plekke	6,71	914 809	10,00	1 386 915	2 301 724	18,22
Cultuur	0,00	0	0,00	0	0	0,00
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,75	104 204	104 204	0,82
Restwaarde part fee	41,26	5 626 357	0,00	0	5 626 357	44,53
Andere uitgaven	11,08	1 511 119	4,25	589 658	2 100 777	16,63
TOTAAL	59,05	8 052 285	33,04	4 582 618	12 634 903	100,0

BRON: MICE 2013, CZO 2013, TIC 2016, bewerking SV

Voor de niet-MICE dagzakentoeeristen laten we de restwaarde van de participation fee vallen en werken we voor de andere uitgavencategorieën met een sleutel van 6/10. Voor de Vlamingen komen we zo uit op een totale besteding van 150 miljoen euro. Per persoon geven ze 26 euro uit, waarvan meer dan de helft wordt uitgegeven aan maaltijden en drank. Ook de Waalse en Brusselse dagzakentoeeristen voor het motief

'andere zaken' geven meer dan de helft van hun bedrag uit aan maaltijden en drank. Ze geven 36 euro per persoon uit, of ruim 12 miljoen euro in totaal.

Tabel 32: Bestedingen door Belgische dagtoeristen in 2016, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie, in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME (nachten)	VLAMINGEN			BRUSSELAARS + WALEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
		5 731 067			336 981	
Maaltijden en drank	18,02	103 265 393	68,02	19,54	6 585 504	53,69
Transport ter plekke	6,04	34 616 410	22,80	8,56	2 883 428	23,51
Cultuur	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Andere uitgaven	2,43	13 929 174	9,18	8,30	2 796 869	22,80
TOTAAL	26,49	151 810 978	100,00	36,40	12 265 801	100,00

BRON: MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV

De buitenlandse dagzakentoeeristen voor andere zaken geven samen 4 miljoen euro uit. De Nederlanders geven gemiddeld 10 euro uit en komen in totaal op 1,2 miljoen euro. De dagzakentoeeristen uit de andere buurlanden geven per persoon bijna het dubbele uit en komen in totaal daardoor op bijna 2 miljoen euro aan bestedingen. Als we naar de uitgavencategorieën kijken, zien we duidelijk de verschillen in vraagstelling in de onderzoeken. Bij de Nederlanders hebben we bijvoorbeeld geen informatie over uitgaven aan maaltijden of aan ontspanning, waardoor we een hoger bedrag hebben in de categorie andere. Bij de uitgaven van de andere buurlanden hebben we dat wel. Dat maakt dat we in totaal één derde van de uitgaven zien in de categorieën maaltijden en drank, één derde voor transport en één derde voor andere.

Tabel 33: Bestedingen door buitenlandse dagtoeristen in 2016, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME (nachten)	NEDERLAND		ANDERE BUURLANDEN		ALLE BUITENLANDERS	
	Pp pn	Totaal uitgaven	Pp pn	Totaal uitgaven	Totale uitgaven	Relatief
		119 638		99 665		
Maaltijden en drank	0,00	0	10,82	1 078 671	1 078 671	33,2
Transport ter plekke	4,03	481 582	6,00	597 970	1 079 552	33,2
Cultuur	0,00	0	0,00	0	0	0,0
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,45	44 928	44 928	1,4
Andere uitgaven	6,65	795 497	2,55	254 231	1 049 728	32,3
TOTAAL	10,67	1 277 079	19,82	1 975 800	3 252 878	100,0

BRON: MICE 2013, CZO2013, TIC 2016 bewerking SV

Voor de **Vlaamse toeristen die vertrekken op daguitstap of op vakantie naar Wallonië, Brussel of het buitenland (TSA-tabel 2)** mogen we enkel die kosten inbrengen die ze nog in het Vlaamse Gewest maken. Hoewel het onmogelijk is om alle bestedingen die in het Vlaamse Gewest gedaan worden in functie van een daguitstap of reis op te nemen, zijn we wel in staat om de drie grootste uitgavenposten in beeld te brengen: deze aan luchtvervoer, deze aan vervoer te land en deze aan reisorganisaties ed. Omdat we deze verplaatsingskosten niet enkel voor de Vlaamse vertrekkers moeten berekenen, maar ook voor andere groepen toeristen, komt de bespreking van de berekening van de transportkosten later uitgebreid aan bod (zie 1.2.2).

Ten slotte zijn er nog vier groepen van toeristen waarvoor we geen bestedingen kunnen invullen: het betreft **alle Vlamingen die voor het zakenmotief (zowel MICE als andere zaken) vertrekken naar Wallonië, Brussel of het buitenland en dat zowel voor één als voor meerdere dagen (TSA-tabel 2)**. We beschikken

over geen enkele bron van informatie met betrekking tot deze groepen toeristen, zodat we ook geen cijfers kunnen opnemen in de TSA.

1.2.2. Transportkosten tussen thuis en vakantiebestemming

Zoals eerder aangegeven worden de transportkosten tussen thuis en de vakantiebestemming zelden opgenomen in de onderzoeken over uitgaven door toeristen. Toch wordt een groot deel van deze kosten in het Vlaamse Gewest gedaan en moeten deze uitgaven dus in principe worden toegekend aan de TSA-tabellen 1 en 2. Hoe we deze uitgaven alsnog in de TSA kunnen brengen, komt hieronder aan bod. We bespreken eerst het personenvervoer door de lucht, nadien dat over de weg.

A. Personenvervoer door de lucht

Voor het personenvervoer door de lucht zal in TSA-tabel 6 uitgegaan worden van 100% toeristisch verbruik van het aanbod, gezien deze uitgaven nooit worden opgenomen in verschillende onderzoeken en ze steeds een ontbrekende waarde krijgen in TSA-tabellen 1 en 2. Door deze 100%-ratio in TSA-tabel 6 in te voegen, zorgen we ervoor dat deze bestedingen toch worden opgenomen in de TSA.

Om te werken met een 100% verbruik van het aanbod, moeten we uiteraard eerst het aanbod kennen. Zoals zal blijken uit de opbouw van TSA-tabel 5 en 6 zit het personenvervoer door de lucht vervat in de categorie 51A van de regionale input-output-tabellen (RIOT). In deze 51A zit de gehele luchtvaart onder NACE-code 51. Dat betekent dat ook het goederenvervoer mee onder deze groep valt. Op basis van de NACE 2008-indeling en de RSZ-statistiek kunnen we het goederenvervoer uit deze code halen. Zoals te zien in de opbouw van TSA-tabel 5 en 6 nemen we daarom 91,7% van het totale aanbod van de groep 51A. Dat betekent dat we schatten dat er in 2016 in het Vlaamse Gewest een totale output is van 2.473.818.927 euro aan luchtvervoer voor passagiers (aan aankooprijzen en in prijzen 2016). Omdat we al een deel subsidies in rekening brengen in TSA-tabel 4, moeten deze eerst afgetrokken worden van het totaal. Omdat we (zoals later in dit rapport zal blijken) in totaal 6.105.018 euro aan subsidies opnemen, blijft er nog 2.467.713.909 euro over om terug te brengen naar TSA-tabellen 1 en 2.

Tabel 34: Berekening van het gebruik van luchtvervoer in het Vlaamse Gewest door Vlamingen en niet-Vlamingen op basis van de gebruikstabellen uit de RIOT 2010 (in miljoen euro en prijzen 2010) en toepassing van de aandelen van dit gebruik op het aanbod dat in rekening wordt gebracht in TSA-tabel 6 (in euro en prijzen 2016)

Bron	REGIONALE GEBRUIKSTABELLEN 2010 (in prijzen 2010)		Percentages toegepast op totale aanbod :	
	Interpretatie	Absoluut (miljoen euro)	Relatief	
Regionale output – kolommen totaal bedrijfstukken en consumptieve bestedingen	Vlamingen gebruiken Vlaamse output	3 433	62,4%	1 538 912 198
Regionale output – totaal kolom uitvoer	Niet-Vlamingen, buitenlanders gebruiken Vlaamse output	1 804	32,8%	808 649 881
Regionale output – totaal kolom regionale uitvoer	Niet-Vlamingen, Belgen, gebruiken Vlaamse output	268	4,9%	120 151 831

BRON: FPB, RIOT2010, bewerking SV

Dat bedrag willen we nu verdelen over TSA-tabellen 1 en 2, om het totaalbeeld van het inkomend en intern toerisme zo goed mogelijk te schatten. In de gebruikstabellen van de regionale output zien we dat afgerond 3.433 miljoen euro uitgegeven wordt aan luchtvervoer (geproduceerd door Vlaamse bedrijven) door Vlaamse bedrijven en huishoudens, 1.804 miljoen euro gaat naar de uitvoer van luchtvervoer (wat betekent dat buitenlanders deze Vlaamse producten kopen) en 268 miljoen euro naar regionale uitvoer (gebruik door Walen en Brusselaars).

Als we deze cijfers naast elkaar zetten betekent dat 62,4% van de totale output in het Vlaamse Gewest geconsumeerd wordt door Vlamingen die met Vlaamse maatschappijen vliegen. De niet-Vlamingen geven

de overige 37,6% uit: 32,8% door buitenlanders en 4,9% door Brusselaars en Walen. Toegepast op het totale aanbod, betekent dat 928 miljoen euro zal opgenomen worden in TSA-tabel 1. Het gaat dan om de niet-Vlamingen die met een Vlaamse maatschappij vliegen: 809 miljoen euro door buitenlanders en 120 miljoen door Brusselaars en Walen. De Vlaamse toeristen die gebruik maken van het Vlaamse luchtvervoer of niet-Vlaams luchtvervoer besteden in totaal bijna 1.539 miljoen euro.

B. Personenvervoer over de weg

Wat het vervoer over de weg betreft, berekenen we twee dingen: kosten voor openbaar vervoer en benzinekosten. De kosten van het openbaar vervoer worden enkel in rekening gebracht voor zover deze expliciet werden bevestigd. Benzinekosten nemen we zoveel mogelijk op. We moeten dan wel het aantal toeristen kennen dat met de wagen rijdt. Deze worden hierna in detail berekend per groep toeristen. Daarnaast moeten we de brandstofprijs in rekening brengen. Omdat deze variabel is, werken we met de 0,15 euro per kilometer die door de FOD financiën wordt gebruikt voor de berekening van de kostenafrek woon-werkverkeer. Ten slotte moeten we ook de afstand kennen die met de wagen wordt afgelegd. Daar waar geen informatie beschikbaar was over de afstand die wordt afgelegd, werken we met een gemiddelde afstand van 92,5 km. Deze gemiddelde afstand schatten we zoals bij de eerdere TSA's aan de hand van de gemiddelde afstand voor de export van het goederenvervoer in België (100km) en het aandeel van de Vlaamse wegen in het Belgische wegennet in 2010 (zie tabel 35). We gaan er dus van uit dat een Vlaming die reist naar een bestemming buiten het Vlaamse Gewest, gemiddeld nog 46,25 km over Vlaamse wegen rijdt. Omdat hij ook bij het terugrijden over Vlaamse wegen rijdt, verdubbelen we deze afstand, wat neerkomt op een totale afstand van 92,5 km.

Tabel 35 : Lengte van het Belgische wegennet in 2010, opgesplitst naar gewest en soort weg, uitgedrukt in kilometer

	Autosnel- wegen	Gewest- en Provinciewegen	Gemeente- wegen	TOTALE LENGTE VAN HET WEGENNET	
				Absoluut	Relatief
Vlaamse Gewest	883	6 040	64 564	71 487	46,25
Waalse Gewest	869	7 583	72 755	81 207	52,54
Brusselse Gewest	11,3	320	1 550	1 881	1,22
TOTAAL				154 575	100,00

BRON: FOD mobiliteit, bewerking SV

We berekenen hier enkel de kosten die gemaakt zijn door Vlaamse toeristen, maar doen dat zowel voor het motief ontspanning als voor het zakentoeurisme. De buitenlandse of Brusselse en Waalse toeristen zullen daarnaast eerder bij het vertrek in hun eigen regio brandstof/een ticket voor het openbaar vervoer kopen.

Voor de **Vlaamse dagtoeristen voor het motief ontspanning** doen we een beroep op het daguitstappenonderzoek 2011. Daar is een variabele opgenomen over de prijs van het vervoer (enkel openbaar vervoer) tussen thuis en de bestemming. De kosten werden eerder opgenomen. Voor die mensen die met de wagen gaan, is de brandstofkost niet bevestigd. Voor hen kunnen we wel trachten de kosten te berekenen. De details zijn af te lezen in tabel 36.

We weten dat er in totaal 19.537.656 Vlaamse daguitstappen in het Vlaamse Gewest zijn. Uit het databestand van het Daguitstappenonderzoek konden we daarenboven berekenen dat 75% van die daguitstappen met de wagen gebeurde en dat de gemiddelde grootte van het Vlaamse reisgezelschap dat in het Vlaamse Gewest met de wagen op daguitstap gaat 3,5 personen omvat. Dat maakt dat er in totaal 4.186.640 wagens voor daguitstappen worden gebruikt. We gaan daarbij uit van een gemiddelde afstand van 92,5 km en met een gemiddelde uitgave van 13,87 euro per wagen (15 cent per kilometer). Vermenigvuldigd met de ruim 4 miljoen wagens, komen we daarom uit op een totale besteding van 58 miljoen euro aan benzinekosten. De benzinekosten van de Vlamingen die op dagtocht gaan naar Wallonië, Brussel en het buitenland kunnen we op analoge manier berekenen. Met 1.834.639 wagens en een gemiddelde uitgave van 13,87 euro per auto, bekomen we zo een totale besteding van 25 miljoen euro.

Tabel 36: Berekening van het aantal wagens en de bestedingen (in prijzen 2016) aan het gebruik van deze wagens door Vlaamse dagtoeristen, opgesplitst naar motief en bestemming

	Aantal dagtoeristen	% dat wagen gebruikt	Aantal toeristen met wagen	grootte reisgezelschap	Totaal aantal wagens	Prijs per wagen	TOTALE BESTEDINGEN
Ontspanning in Vlaamse Gewest	19 537 656	75,0	14 653 242	3,5	4 186 640	13,87	58 086 316
Ontspanning buiten het Vlaamse Gewest	9 109 933	72,5	6 604 702	3,6	1 834 639	13,87	25 454 165
Dagzakerisme MICE in Vlaamse Gewest	7 574 053	65,5	4 959 490	-	-	13,87	68 788 125
Dagzakerisme andere in Vlaamse Gewest	5 731 067	65,5	3 752 703	-	-	13,87	52 049 986

BRON: Databestand Daguitstappenonderzoek 2011, FOD Mobiliteit, FOD financiën, MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV

Voor het **dagzakerisme** doen we een beroep op het MICE-onderzoek. Uit de dataset van de Vlaamse deelnemers in het Vlaamse Gewest kunnen we afleiden dat 66% met de wagen komt. Dit aandeel passen we toe op de volumes Vlaamse dagzakeristen voor het motief MICE en voor het motief andere zaken om het aantal auto's te tellen. We passen ook hier de gemiddelde prijs van 13,87 euro per wagen toe en komen zo op een totale besteding van 67 miljoen euro voor het MICE dagzakerisme en 47 miljoen euro voor het dagzakerisme voor andere zaken.

Voor de **Vlaamse verblijfsakeristen** brengen we enkel de brandstofkosten voor het reizen met de wagen in rekening. Voor het aantal reizen dat met de wagen gebeurt, kunnen we een beroep doen op het Reisgedragonderzoek 2016 van WES: we kennen het aantal korte en lange vakanties door Vlamingen en het aandeel van de verschillende vervoersmodi voor deze reizen. Zo kunnen we op basis van deze gegevens berekenen dat er in totaal 5.507.000 lange vakanties waren door Vlamingen, waarbij in 48,7% de wagen als vervoersmiddel werd gebruikt. Bij de 5.558.000 korte vakanties werd in 69,8% de wagen gebruikt. Dat maakt dat er in totaal 6.561.393 autovakanties werden gedaan door Vlamingen in 2016. Voor elk van deze vakanties rekenen we opnieuw met een gemiddelde afstand van 92,5 km omdat we niet weten waar die autoreizigers vertrekken of naartoe rijden. Brengen we ook de kost van de wagen in rekening (0,15 euro per kilometer), dan komen we uit op een totale uitgave aan brandstof van 91.039.328 euro.

Tabel 37: Berekening van de brandstofkosten van de autovakanties door Vlamingen in 2016

	Aantal vakanties	% dat wagen gebruikt	Aantal autovakanties	Prijs per wagen	TOTALE BESTEDINGEN	Besteed aan vakanties in het VL GEWEST	Besteed aan vakanties buiten het VL GEWEST
Lange vakanties	5 507 000	48,7	2 681 909	13,87	37 211 487	11 237 869	25 973 618
Korte vakanties	5 558 000	69,8	3 879 484	13,87	53 827 841	18 032 327	35 795 514
					91 039 328	29 270 196	61 769 132

BRON: WES 2016, bewerking SV

Aangezien we enkel de gereden kilometers in Vlaanderen in rekening brengen, maakt het niet uit wat de bestemming van de reis is. Voor de onderverdeling van de uitgaven in TSA-tabel 2 is dat wel van belang. We weten dat alle Belgen (geen cijfers voor Vlamingen) die met de wagen op lange vakantie gaan, 30,2% een bestemming in het Vlaamse Gewest heeft en 69,8% daarbuiten. Bij de korte vakanties is dat 33,5% in het Vlaamse Gewest en voor 66,5% daarbuiten. Als we deze aandelen toepassen op de totaalbedragen komen we uit op een totaalbedrag van 29.270.196 voor Vlamingen die in Vlaanderen reizen en 61.769.132 voor Vlamingen die vertrekken naar een bestemming buiten het Vlaamse Gewest.

Daarnaast moeten we ook de brandstofkosten van de **verblijfsakeristen** in rekening brengen. Op basis van de MICE 2013 dataset kunnen we afleiden dat bijna 74% van alle Vlaamse verblijfsakeristen zich met de wagen verplaatst. Als we 74% van de aankomsten van de Vlaamse verblijfsakeristen

nemen, dan komen we uit op een 575.000 wagens. Als we voor elk 13,87 euro in rekening brengen komen we uit op een totale besteding van bijna 8 miljoen euro, waarvan het ruim de helft toe te schrijven is aan het MICE zakentoeerisme.

Tabel 38: Berekening van het aantal wagens en de bestedingen (in prijzen 2016) aan het gebruik van deze wagens door Vlaamse verblijfszakentoeeristen in Vlaanderen, opgesplitst naar motief

	Aantal verblijfstoeristen	% dat wagen gebruikt	Aantal toeristen met wagen	Prijs per wagen	TOTALE BESTEDINGEN
MICE	442 140	73,91	326 786	13,87	4 532 517
Andere zaken	334 666	73,91	247 352	13,87	3 430 767
					7 963 285

BRON: MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV

1.2.3. Uitgaven aan reisorganisaties, touroperators en gidsen

Net zoals bij het personenvervoer door de lucht werd beslist om ook voor de uitgaven aan reisorganisaties, touroperators en gidsen uit te gaan van een 100% toeristisch verbruik van het aanbod. De reden hiervoor is opnieuw dat deze uitgaven in de onderzoeken nooit worden opgenomen, waardoor ze steeds een ontbrekende waarde krijgen in TSA-tabellen 1 en 2. Door deze 100%-ratio in te voegen in TSA-tabel 6 omzeilen we deze tekortkoming en zorgen we ervoor dat deze toeristische bestedingen toch worden opgenomen in de uiteindelijke TSA.

In de eerste plaats moeten we het totale aanbod berekenen. We werken daarbij met de RIOTcode 79A, die het aanbod van diensten van reisbureaus en touroperators omvat: het totale aanbod (aan aankooprijzen in prijzen 2016) dat we in rekening brengen in TSA-tabel 6 bedraagt 2.612.337.371 euro. We moeten dit totaalbedrag in een tweede stap verdelen over de Vlaamse toeristen (TSA-tabel 2) en niet-Vlaamse toeristen (TSA-tabel 1). Dat doen we op analoge manier als bij het terugbrengen van de 100%-ratio bij het luchtvervoer. Zoals weergegeven in tabel 39 zien we dat 21,1% van de Vlaamse output door reisbureaus en touroperators gebruikt wordt door niet-Vlamingen (6,6% door buitenlanders en 14,5 door Brusselaars en Walen) en de overige 78,9% door Vlamingen. Toegepast op het totale aanbod dat we in rekening brengen in TSA-tabel 6, betekent dat een totale besteding van ruim 2.061 miljoen euro door Vlamingen en 551 miljoen euro door niet-Vlamingen.

Tabel 39: Berekening van het gebruik van de diensten van Vlaamse reisbureaus en touroperators door Vlamingen en niet-Vlamingen op basis van de gebruikstabellen uit de RIOT 2010 (in miljoen euro en prijzen 2010) en toepassing van de aandelen van dit gebruik op het aanbod dat in rekening wordt gebracht in TSA-tabel 6 (in euro en prijzen 2016)

Bron	REGIONALE GEBRUIKSTABELLEN 2010 (in miljoen euro)			Absoluut (prijzen 2010)	Relatief	Percentages toegepast op aanbod
	Interpretatie					
Regionale output – totaal kolommen bedrijfstakingen en consumptieve bestedingen	Vlamingen	gebruiken	Vlaamse	2 465	78,9%	2 061 049 202
Regionale output – totaal kolom uitvoer	Niet-Vlamingen,	buitenlanders		208	6,6%	173 592 449
Regionale output – totaal kolom regionale uitvoer	Niet-Vlamingen, Belgen,	gebruiken	Vlaamse output	452	14,5%	377 695 720

BRON: FPB, RIOT2010, bewerking SV

We kennen dan wel de verdeling over de verschillende TSA-tabellen, maar binnen TSA-tabel 2 kennen we nog niet de verdeling tussen de uitgaven gedaan door Vlamingen die reizen in het Vlaamse Gewest en Vlamingen die vertrekken. Deze opsplitsing kunnen we maken op basis van gegevens uit het onderzoek

Reisgedrag van de Belgen 2016 van WES. We kunnen immers voor elk van deze groepen toeristen het aantal reizen berekenen waarbij op één of andere manier beroep werd gedaan op bemiddeling. We tellen wel het aantal reizen naar Vlaanderen en Brussel en niet enkel naar het Vlaamse Gewest.

Tabel 40: Berekening van het aantal reizen waar beroep werd gedaan op bemiddeling, opgesplitst naar herkomst en bestemming in 2016

	LANGE VAKANTIES			KORTE VAKANTIES			TOTAAL	
	aantal reizen	Via bemiddeling Relatief	Absoluut	aantal reizen	Via bemiddeling Relatief	Absoluut	Absoluut	%
Vlamingen								
naar Vlaams Gewest	1 200 000	47,5	570 584	1 994 000	44,9	895 572	1 466 156	22,9
Vlamingen								
naar Wallonië, Brussel of buitenland	4 309 000	65,8	2 834 327	3 552 000	59,2	2 103 398	4 937 725	77,1
TOTAAL			3 404 911			2 998 970	6 403 881	100

BRON: WES 2016, bewerking SV

Uit tabel 40 kunnen we afleiden dat Vlamingen voor 22,3% van hun reizen waarbij ze beroep doen op bemiddeling het Vlaamse Gewest als bestemming kiezen en voor 77,1% buiten Vlaanderen reizen. Hoewel de prijzen voor beide soort reizen verschillen, gebruiken we toch deze percentages om de totale uitgave door Vlamingen op te splitsen. Dat betekent dat Vlamingen die in het Vlaamse Gewest reizen in 2016 in totaal 471.873.174 euro uitgaven aan diensten van reisbureaus en touroperators. Voor Vlamingen die vertrekken kwam de totale besteding uit op 1.589.176.028 euro.

1.3. Totaalbeeld TSA-tabellen 1 en 2

Nu we alle bestedingen hebben berekend, kunnen we deze samenbrengen. Tabel 41 bespreekt de totale TSA-tabel 1, tabel 42 doet hetzelfde voor de totale TSA-tabel 2. Voor TSA-tabellen 1 en 2 samen, komen we in 2016 uit op een totale besteding van 10,3 miljard euro. Als we de bestedingen in de TSA 2014 omzetten naar prijzen 2016, zien we in 2016 een heel beperkte toename van 2 miljoen euro aan consumptieve bestedingen door toeristen³.

In TSA-tabel 1 zien we een totaalbedrag van 3,9 miljard euro aan consumptie-uitgaven in 2016 door het inkomend toerisme in het Vlaamse Gewest. Van deze uitgaven door niet-Vlaamse toeristen in het Vlaamse Gewest, wordt ruim 1,2 miljard euro aan bestedingen gedaan door Brusselse en Waalse toeristen en 2,7 miljard euro door de buitenlandse toeristen. Van deze 2,7 miljard euro aan bestedingen, wordt 1,5 miljard uitgegeven door buitenlandse verblijfstoeristen voor het motief ontspanning, 0,5 miljard door de buitenlandse dagtoeristen en nog eens een 0,7 miljard euro door de buitenlandse zakenreizigers. Tegenover de TSA 2014 wordt er (in prijzen 2016) 175,5 miljoen euro meer uitgegeven.

Het intern toerisme zoals berekend in TSA-tabel 2 is in 2016 goed voor bijna 6,4 miljard euro aan consumptie-uitgaven. De helft hiervan wordt uitgegeven door de Vlamingen die op reis vertrekken buiten het Vlaamse Gewest en in het Vlaamse Gewest nog geld uitgeven aan reisbureaus, touroperators of vervoer. De overige 3,2 miljard euro wordt uitgegeven door Vlamingen die toerist zijn in hun eigen gewest. Bijna de helft van dit bedrag (bijna 1,3 miljard euro) wordt besteed door de Vlaamse verblijfstoeristen voor het motief ontspanning. Daarnaast wordt ruim 800 miljoen euro uitgegeven door de Vlaamse dagtoerist voor het motief ontspanning en bijna evenveel door de Vlaamse dagzakentoeurist. De overnachtende Vlaamse zakentoeuristen spenderen ten slotte iets minder dan 300 miljoen euro in het Vlaamse Gewest. In vergelijking met de TSA 2014 zien we in 2016 een afname van 173,5 miljoen euro.

³ Voor een gedetailleerde vergelijking van de cijfers uit de TSA 2008, 2010, 2012 en 2014 verwijzen we graag naar bijlage 1.

Tabel 41: TSA-TABEL 1: Consumptie-uitgaven van het inkomend toerisme per bestedingscategorie, opgesplitst naar herkomst, dag- of verblijfstoeristen en motief, uitgedrukt in euro en prijzen 2016

BESTEDINGEN	BRUSSELAARS EN WALEN IN VLAANDEREN							BUITENLANDERS IN VLAANDEREN							TOTAAL
	Dagtoeristen			Verblijfstoeristen				Dagtoeristen			Verblijfstoeristen				
	Ontspanning	Zakentoeerisme		Ontspanning	Zakentoeerisme			Ontspanning	Zakentoeerisme		Ontspanning	Zakentoeerisme			
	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE			
1 Accommodatie	—	—	—	204 031 723	23 317 932	10 627 164	—	—	—	303 329 299	133 114 839	81 412 688	755 833 645		
2 Voeding- en drankverstreking	35 943 061	14 505 432	6 585 504	126 380 694	21 053 846	9 595 305	271 606 113	2 501 841	1 078 671	237 125 788	74 047 984	45 788 335	846 212 576		
3 personenvervoer te land (spoor+ weg + water)	2 327 400	6 351 125	2 883 428	9 098 559	3 412 685	1 555 334	34 945 165	2 301 724	1 079 552	18 911 308	29 810 714	18 516 949	131 193 940		
4 personenvervoer door de lucht	—	—	—	120 151 831			—	—	—	808 649 881			928 801 712		
5 Diensten van reisagentschappen, tour operators en gidsen	—	—	—	377 695 720			—	—	—	173 592 449			551 288 169		
6 Culturele diensten+ diensten voor recreatie en sport	18 299 827	0	0	13 867 644	862 716	393 183	32 422 964	104 204	44 928	34 504 261	3 234 772	2 095 038	105 829 536		
7 Restwaarde participation fee	—	9 095 698	—	—	13 361 856	—	—	5 626 357	—	—	7 723 791	—	35 807 702		
8 Andere	59 229 808	6 160 470	2 796 869	84 500 164	11 591 893	5 283 013	189 012 534	2 100 777	1 049 728	139 960 328	34 850 048	21 680 771	558 216 403		
TOTAAL	115 800 096	36 112 724	12 265 801	891 386 414	98 800 025	46 594 824	527 986 776	12 634 903	3 252 878	1 472 401 999	403 087 767	292 859 476	3 913 183 684		

Totalen op basis van het terugbrengen uit TSA-tabel 6 van de 100% ratio

— Niet van toepassing

De kolomtotalen worden -wanneer er rij-overschrijdende gegevens zijn- berekend a rato van de verhouding in de volumes.

Tabel 42: TSA-TABEL 2: Consumptie-uitgaven van het intern toerisme per bestedingscategorie, opgesplitst naar herkomst, dag- of verblijfstoeristen en motief, uitgedrukt in euro en prijzen 2016

BESTEDINGEN	VLAMINGEN IN VLAANDEREN						VLAMINGEN DIE VERTREKKEN						TOTAAL
	Dagtoeristen			Verblijfstoeristen			Dagtoeristen			Verblijfstoeristen			
	Ontspanning	Zakentoe- risme MICE	ANDE- RE	Ontspanning	Zakentoe- risme MICE	ANDERE	Ontspan- ning	Zakentoe- risme MICE	ANDERE	Ontspanning	Zakentoe- risme MICE	ANDERE	
1 Accommodatie	—	—	—	374 086 061	48 887 011	22 280 289	—	—	—	—	—	—	445 253 361
2 Voeding- en drankverstreking	183 704 916	227 455 487	103 265 393	246 902 974	60 248 600	27 458 342	?	?	?	?	?	?	849 035 712
3 personenvervoer te land (spoor + weg + water)	145 989 767	145 035 280	86 666 396	44 581 796	14 122 984	7 801 629	25 454 165	?	?	61 769 132			531 421 150
4 personenvervoer door de lucht	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 539 339 323			1 538 912 198
5 Diensten van reisagentschappen, tour operators en gidsen	—	—	—	471 873 174			—	—	—	1 589 176 028			2 061 049 202
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	105 522 966	0	0	22 923 699	1 186 123	540 576	—	—	—	—	—	—	130 173 364
7 Restwaarde participation fee	—	148 352 870	—	—	17 254 162	—	—	—	—	—	—	—	165 607 032
8 Andere	414 501 496	30 680 821	13 929 174	169 625 844	24 034 260	10 953 631	?	?	?	?	?	?	663 725 226
TOTAAL	849 719 146	551 524 458	203 860 963	1 286 038 841	190 713 298	88 009 016	25 454 165	-	-	3 189 857 358			6 385 177 245

Totalen op basis van het terugbrengen uit TSA-tabel 6 van de 100% ratio

— Niet van toepassing

? Hierover hebben we geen informatie

De kolomtotalen worden -wanneer er rij-overschrijdende gegevens zijn- berekend a rato van de verhouding in de volumes.

2. TSA-TABEL 4

In TSA-tabel 4 wordt de totale toeristische consumptie berekend. Daarvoor worden in de eerste plaats de toerisme-uitgaven volgens TSA-tabel 1 en TSA-tabel 2 samengebracht. Maar daarmee weten we niet genoeg. Naast de uitgaven zijn er immers nog andere vormen van toerismeconsumptie die moeten opgenomen worden in de TSA. In TSA-tabel 4 moet ook de 'in-natura' consumptie of de niet-monetaire transacties opgenomen worden. Meer concreet zijn er drie grote categorieën van transacties die extra aandacht krijgen: de waarde van de accommodatie in eigen vakantiehuizen, de sociale overdrachten (social transfers in kind) die maken dat toeristen minder betalen dan de werkelijke kostprijs en ten slotte andere vormen van toerismeconsumptie die niet elders zijn opgenomen.

Hieronder wordt voor elk van de componenten in TSA-tabel 4 uitgelegd wat het bronnenmateriaal, de methode en de resultaten zijn. Achtereenvolgens komen aan bod: de toeristische consumptie door tweede verblijvers, de waarde van de accommodatie in eigen vakantiehuizen, de sociale overdrachten en de andere vormen van toerismeconsumptie.

2.1. Toeristische consumptie door tweede verblijvers

Onder toeristische consumptie in strikte zin worden alle vormen van toeristische bestedingen verstaan. Het betreft met andere woorden de som van de consumptie-uitgaven van het inkomen (TSA-tabel 1) en het intern (TSA-tabel 2) toerisme⁴. Omdat het in de Vlaamse TSA soms moeilijk was om op basis van het beschikbare bronnenmateriaal dat onderscheid te maken, konden we niet alle consumptie-uitgaven van toeristen opsplitsen in deze twee groepen. Bepaalde uitgaven die normaal in TSA-tabellen 1 en 2 moeten opgenomen worden, zijn daarom in aparte kolommen in TSA-tabel 4 opgenomen. Het betreft de consumptie-uitgaven gedaan door tweede verblijvers of vakantiegangers die verblijven bij vrienden, familie en kennissen (VFK's).

Om de bestedingen door toeristen in tweede verblijven en bij vrienden, familie en kennissen te bepalen, doen we een beroep op het Trendrapport Kust 2016 van Westtoer, het rapport naar gebruikers van vaste standplaatsen op campings 2008 van Westtoer en het onderzoek van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (Weekers, 2017) naar het aantal tweede verblijven in 2016. Hierna worden eerst de bestedingen van tweede verblijvers aan de kust besproken, daarna deze in de regio's.

2.1.1. Tweede verblijvers aan de kust

De volumes van tweede verblijvers aan de kust halen we uit het Trendrapport Kust 2016 van Westtoer. Dat betekent dat we één cijfer voor tweede verblijven hebben, zowel voor het eigen gebruik als voor het gebruik door VFK. Zoals in tabel 43 af te lezen is, komen we voor 2016 uit op een totaal volume van 13.576.680 overnachtingen in klassieke tweede verblijven aan de kust.

Voor de bestedingen gebruiken we eveneens de resultaten van het Trendrapport Kust 2016. We zien dat tweede verblijvers aan de kust gemiddeld bijna 42 euro uitgeven. Ruim 70% daarvan gaat op aan voeding en drank: er wordt 17 euro pppn uitgegeven in de horeca (42%) en nog eens 12 euro pppn in de winkel (29%). Verder is er een gemiddeld budget ruim 10 euro pppn of 25% van de uitgaven over voor shopping. Vermenigvuldigen we deze bestedingen met het totaal volume van ruim 13,5 miljoen overnachtingen, dan komen we uit op een totale besteding van ruim 566 miljoen euro door gebruikers van tweede verblijven aan de kust.

⁴ Alle informatie over de berekeningen van de totale uitgaven in TSA-Tabellen 1 en 2 werd hiervoor uitvoerig besproken en komt hier dus niet meer aan bod.

Tabel 43: Bestedingen door gebruikers van tweede verblijven aan de kust in 2016. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

TWEEDE VERBLIJVERS KUST- KLASSIEK			
VOLUME (nachten)			13 576 680
BESTEDINGEN (euro)	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
Logies	-	0	0,00
Maaltijden en drank	17,42	236 505 766	41,78
Transport	0,43	5 837 972	1,03
Andere uitgaven: shopping	10,32	140 111 338	24,75
Andere uitgaven: voeding en drank in winkels	12,26	166 450 097	29,41
Andere uitgaven: andere	1,26	17 106 617	3,03
TOTAAL	41,69	566 011 789	100,00

BRON: WESTTOER 2016, bewerking SV.

Naast de klassieke tweede verblijven aan de kust, werd ook beslist de tweede verblijven (vaste standplaatsen) op de kustcampings in rekening te brengen. Het volume kennen we via het Trendrapport Kust: in 2016 waren er 4.214.830 overnachtingen in deze vaste standplaatsen. In het onderzoek over de kustcampings werden ook de uitgaven door de gebruikers van vaste standplaatsen beschreven (al gaat het hier om cijfers uit 2007). In totaal geven de tweede verblijfstoeristen op campings minder uit dan de 'klassieke' tweede verblijvers: ze besteden 22 euro per persoon per nacht. Ook nu gaat een groot deel van dat bedrag op aan eten en drank, al wordt zowel in absolute en relatieve termen minder besteed aan horeca-bezoek en meer aan shoppen (eten en drinken in winkels inclusief). In totaal wordt 93 miljoen euro uitgegeven door tweede verblijvers op vaste standplaatsen op campings aan de kust.

Tabel 44: Bestedingen door gebruikers van tweede verblijven (vaste standplaatsen op campings) aan de kust in 2016. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

TWEEDE VERBLIJVERS KUST- VASTE STANDPLAATSEN			
VOLUME (nachten)			4 214 830
BESTEDINGEN (euro)	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
Logies	-	0	0,00
Maaltijden en drank (horeca)	5,84	24 614 465	26,45
Transport	1,49	6 278 183	6,75
Cultuur, recreatie en ontspanning	0,46	1 943 247	2,09
Andere uitgaven: shopping	13,81	58 197 764	62,53
Andere uitgaven: andere	0,48	2 042 901	2,19
TOTAAL	22,08	93 076 562	100,00

BRON: WESTTOER 2008 en 2016, bewerking SV

2.1.2. Tweede verblijvers elders in Vlaanderen

We hebben geen onderzoek dat overnachtingscijfers geeft in tweede verblijven elders in het Vlaamse Gewest, buiten de gemeenten aan de kust. Op basis van het onderzoek van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (Weekers, 2017) kennen we wel het aantal tweede verblijven aan de kust en elders in Vlaanderen: in 2016 waren er aan de kust 79.315 tweede verblijven in gewone woningen en 24.612 op vakantieverblijven. Elders in het Vlaamse Gewest waren er 82.332 tweede verblijven in gewone woningen en 28.650 op vakantieverblijven. Uitgaande van een zelfde verbruik van tweede verblijven in gewone woningen (171 overnachtingen per wooneenheid) of op vakantieverblijven (140 overnachtingen per wooneenheid) aan de kust en elders in Vlaanderen, komen we buiten de kust aan een volume van 18.999.454 overnachtingen in tweede verblijven elders in Vlaanderen: 14.093.112 in gewone woningen en 4.906.342 op vakantieverblijven.

Wat de bestedingen betreft bekijken we dezelfde bronnen dan aan de kust en gaan we dus uit van een analoog uitgavenpatroon aan de kust en elders in Vlaanderen: voor de klassieke tweede verblijven kijken we naar het Trendrapport Kits, voor de vakantieparken naar het onderzoek over vaste standplaatsen op kustcampings. Dat alles levert een totale besteding van ruim 696 miljoen euro op door de tweede verblijvers in het Vlaamse Gewest, met uitzondering van de kust. Zoals af te lezen in tabel 45 eerder beschreven gaat er veel geld naar eten en drinken en naar shoppen. De uitgaven aan transport en aan cultuur, recreatie en ontspanning zijn eerder aan de lagere kant.

Tabel 45: Bestedingen door gebruikers van tweede verblijven elders in het Vlaamse Gewest in 2016. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016)

VOLUME (nachten)	TWEEDE VERBLIJVERS ELDERS IN VLAANDEREN - KLASSIEK			TWEEDE VERBLIJVERS ELDERS IN VLAANDEREN - VAKANTIEVERBLIJVEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief
			14 093 112			4 906 342
Logies	-	-	-	-	-	-
Maaltijden en drank (horeca)	17,42	245 502 020	41,78	5,84	28 652 870	26,4
Transport	0,43	6 060 038	1,03	1,49	7 308 222	6,7
Cultuur, recreatie en ontspanning	-	-	-	0,46	2 262 069	2,1
Andere uitgaven: shopping	10,32	145 440 921	24,75	13,81	67 746 057	62,5
Andere uitgaven: andere	1,26	17 757 322	3,02	0,48	2 378 072	2,2
Andere uitgaven: voeding	12,26	172 781 559	29,41	-	-	-
TOTAAL	41,69	587 541 860	100,00	22,08	108 347 290	100,00

BRON: WESTTOER 2008, 2016, SVR 2017, bewerking SV

2.2. Waarde van de accommodatie in eigen vakantiehuizen

Het gebruik van eigen accommodatie voor toerisme behoort ook tot de toeristische consumptie en moet in rekening worden gebracht in TSA-tabel 4. Het RMF 2008 wijst daarbij op het feit dat de tweede verblijven deel uitmaken van de toeristische consumptie, ongeacht of ze ook werkelijk werden bezocht voor toeristische doeleinden: *'irrespective of whether the dwelling has been actually visited in the period of reference on a tourism trip or not'*. Dat maakt dat je dus het algemeen totaal van mogelijke verhuur in rekening moet brengen. Op die manier neem je dus de eigen vakanties in de tweede verblijven op, maar ook de logies bij vrienden, familie en kennissen (VFK). De overnachtingen via immokantoren aan de kust en de directe verhuur werd reeds opgenomen in TSA-tabellen 1 en 2. Daarenboven werd beslist om de potentiële huurwaarde van de tijd dat tweede verblijven leeg staan niet op te nemen in TSA-tabel 4. We nemen dus enkel de waarde van het aantal 'gratis' overnachtingen op (eigen gebruik of gratis VFK), door het aantal overnachtingen te vermenigvuldigen met een actuele huurprijs.

Wat de kust betreft, berekenen we het volume aan overnachtingen in tweede verblijven met de cijfers uit het Trendrapport Kust van Westtoer: in 2016 waren er 13.576.680 overnachtingen in klassieke tweede verblijven en 4.214.830 op de vaste standplaatsen op de kustcampings. Voor al deze overnachtingen moeten we vervolgens op zoek naar de totale huurwaarde. We willen immers weten hoeveel er zou uitgegeven zijn aan logies moesten de eigenaars zelf of de VFK's betaald hebben voor deze logies. De prijs die het beste de gemiddelde huurprijs van een klassiek tweede verblijf aan de kust benadert, is deze die betaald wordt door huurders aan de kust. In het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek 2016 werd deze huurprijs berekend: de gemiddelde besteding aan logies voor een huurvakantiewoning aan de kust, is 21,96 euro per overnachting. Als we dit bedrag dan vermenigvuldigen met de 13,6 miljoen overnachtingen, komen we op een totale huurwaarde van 298.143.893 euro voor het gebruik van klassieke tweede verblijven aan de kust. Voor de vaste standplaatsen op campings wordt op analoge manier gewerkt: in 2016 gaf de bezoeker van kustcampings gemiddeld 12,32 euro uit aan logies. Voor alle 4,2 miljoen overnachtingen samen, betekent dat een totale huurwaarde van 51.926.706 euro voor het gebruik van vaste standplaatsen op de campings aan de kust.

Om het aantal overnachtingen in tweede verblijven elders in Vlaanderen te kennen, gaan we uit van het aantal tweede verblijven, zoals berekend in het onderzoek van SVR (Weekers, 2017) en van eenzelfde verbruikspatroon van de tweede verblijven aan de kust en elders in Vlaanderen. Zoals eerder komen we op die manier uit op 14.093.112 overnachtingen in klassieke tweede verblijven en 4.906.342 in vakantieverblijven. Voor de uitgaven aan logies (en dus de potentiële huurwaarde) hebben we opnieuw twee cijfers uit het Vlaanderen Vakantiegangeronderzoek: de toeristen in huurwoningen geven gemiddeld 21,96 euro per persoon per nacht uit in de regio's, de toeristen op campings in de Vlaamse regio's gemiddeld 12,32 euro per persoon per nacht. We gaan dus uit van het profiel in de Vlaamse regio's en komen zo op een totale huurwaarde van 309.484.750 euro in gewone vakantiewoningen en 60.446.129 euro op verblijfparken.

2.3. 'Social transfers in kind'

Onder de zogenaamde 'social transfers in kind' worden de sociale overdrachten van de overheid verstaan. Het gaat dan om de subsidies aan bijvoorbeeld cultuur of aan het openbaar vervoer, die maken dat toeristen zelf maar een deel van de kosten moeten dragen. De waarde van de subsidie moet volgens het RMF ook opgenomen worden in de TSA, want deze maakt deel uit van de toeristische consumptie. Zonder de subsidies zou de toerist immers meer moeten betalen voor hetzelfde goed. Er werd beslist om de subsidies voor cultuur en recreatie op te nemen voor zover ze voor toeristische doeleinden worden gebruikt. Daarnaast zullen de specifieke subsidies van Toerisme Vlaanderen in kaart gebracht worden voor zover ze in deze tabel thuishoren. De subsidies voor sport nemen we niet mee omdat deze eerder ten goede komen aan de recreanten en minder aan de toeristen. De subsidies aan het openbaar vervoer worden ten slotte in rekening gebracht a rato van hun verbruik door toeristen.

2.3.1. Subsidies voor toerisme en voor cultuur en recreatie, in zoverre ze toeristisch zijn

Wat de subsidies voor cultuur betreft, is het belangrijk om te weten dat niet alle subsidies mogen opgenomen worden. Het RMF vermeldt duidelijk dat enkel die subsidies mogen opgenomen worden waarbij de begunstigden individueel geïdentificeerd kunnen worden. In TSA-tabel 4 wordt dus de waarde opgenomen van: *"individual non-market services provided by governments and non profit institutions serving households that benefit visitors and exceed the values paid by the visitors themselves: costs of museums, performing arts, short term education, ..."* (RMF, p.46). Andere vormen van subsidies, waarbij de individuele gebruiker niet te onderscheiden is, zoals subsidies voor toerismepromotie, -informatie of -onderzoek horen dus niet in TSA-tabel 4 thuis.

Er zijn twee manieren om het bedrag aan subsidies te meten. In de eerste plaats kunnen we op basis van de begroting, alle subsidies één voor één bekijken en er die subsidies uithalen die passen in TSA-tabel 4. In de tweede plaats is het volgens de methodologische nota's van Eurostat mogelijk om de subsidiestroom te schatten aan de hand van de gebruikstabellen van de nationale rekeningen. Hieronder wordt meer in detail besproken hoe we voor elk van deze methoden aan de slag zijn gegaan en wat het resultaat is. Eerst komt de meer eenvoudige manier op basis van de nationale rekeningen (gebruikstabellen) aan bod, nadien de meer arbeidsintensieve manier op basis van de begroting.

A. Gebruikstabellen RIOT 2010

Volgens de methodologische nota's van Eurostat is het mogelijk om op basis van de gebruikstabellen in de nationale rekeningen na te gaan hoeveel de sociale overdrachten door de overheid en non profit organisaties bedragen. In de nationale rekeningen staan deze sectoren immers opgelijst als de institutionele sectoren onder code S13 (overheid) en S15 (instellingen zonder winstoogmerk t.b.v. huishoudens). Daarnaast wordt in de kolommen van de gebruikstabel voor elk van deze sectoren de individuele consumptieve bestedingen (code P31) opgenomen per product. De producten staan dus in de rijen en we selecteren die rijen (of IO-codes) die volgens het RMF instaan voor de toeristische producten

binnen de categorie diensten van culturele bedrijven en diensten van recreatiebedrijven (zie verder bij de bespreking van TSA-tabel 5).

In de gebruikstabel van de Vlaamse RIOT 2010 werden slechts in drie IO-codes die we als diensten van culturele en recreatiebedrijven opnemen in de TSA, ook daadwerkelijk subsidies opgetekend. Het betreft de codes 90A, 91A en 93A. Voor elk van die codes werd aan de hand van de gedetailleerde CPC-codes nagegaan welke producten als toeristisch kunnen worden beschouwd en deze werden op basis van de RSZ-statistiek afgezonderd van de andere producten⁵. Op die manier werd een toeristisch aandeel van beide IO-codes bepaald, waarna het totaal op te nemen bedrag aan subsidies werd berekend.

Tabel 46: Sociale overdrachten cultuur en recreatie – regionale gebruikstabel 2010 (in euro en prijzen 2016)

IO 2010 - code	NACE 2008 - code	Beschrijving	Aandeel toerisme	Individuele consumptieve bestedingen (aandeel toerisme)		TOTAAL OP TE NEMEN BEDRAG
				Overheid	Non-profit	
90A	90	Creatieve activiteiten, kunst en amusement	39%	0	69.500.309	69.500.309
91A	91	Bibliotheken, archieven, musea en overige culturele activiteiten	49%	43.231.184	212.563.824	255.795.007
93A	93	Sport, ontspanning en recreatie	75%	37.865.111	253.696.246	291.561.357
						616.856.674

BRON: RIOT 2010, bewerking SV

Voor NACE-code 90 wordt 39% van de producten als toeristisch beschouwd, wat maakt dat we 39% van de bestedingen door de non-profit of 69,5 miljoen euro opnemen in TSA-tabel 4. Wat hier wegvalt zijn onder andere de scheppende kunsten en de exploitatie van zalen, die internationaal niet als toeristische activiteiten worden aanzien. Voor NACE-code 91 “Bibliotheken, archieven, musea en overige culturele activiteiten” nemen we 49% van de overdrachten op, omdat alle subsidies aan bibliotheken en archieven niet als toeristische subsidies worden beschouwd. Deze 49% levert wel een totaal bedrag van bijna 256 miljoen euro op die we opnemen in TSA-tabel 4. Voor NACE-code 93, nemen we 75% van de overdrachten aan sport, ontspanning en recreatie op, gezien fitnesscentra en activiteiten van sportclubs niet als toerisme worden aanzien. Deze 75% van de overdrachten in deze code, is wel goed voor meer dan 291 miljoen euro. Als we de overdrachten aan de toeristische componenten van cultuur en recreatie optellen, dan komen we tot een totaal van ruim 616 miljoen euro in 2010 (prijzen 2016). Zoals bij de TSA 2008, 2010, 2012 en 2014 wensen we echter meer details te kennen over de overdrachten, waarvoor we hieronder een beroep doen op de begrotingen en rekeningen.

B. Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie

Om de Vlaamse subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie in beeld te brengen, worden drie bronnen gebruikt: de Vlaamse begroting en het Jaarverslag van Toerisme Vlaanderen. Meer gedetailleerde uitleg over de methode kan gevonden worden in het rapport over de TSA 2008. Tot en met de vorige editie van de TSA werden ook de subsidies uit het Financieringsfonds voor Eenmalige Uitgaven mee opgenomen, maar dit Fonds is opgeheven.

Voor het **domein Internationaal Vlaanderen (IV)** werden vroeger vooral subsidies aan de KMDA (Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen) of voor projecten rond de herdenking van WOI opgenomen. In 2016 werden echter geen subsidies opgenomen die passen in het kader van de VSA. De subsidies aan de KMDA werden opgenomen in de algemene subsidie aan Toerisme Vlaanderen en komen later nog aan bod. Het project rond WOI werd afgesloten. Enige post die wordt meegenomen zijn de algemene uitgaven en subsidies in het kader van de herdenking van WOI en het voorzitterschap van de task force holocaust.

⁵ Deze berekeningen werden gemaakt op basis van de RSZ-gegevens van 31 juni 2010. Details over deze methode worden verder in dit rapport gegeven bij de opbouw van TSA-Tabel 5.

Tabel 47: Opgenomen kredieten van het departement IV in 2016 (in euro)

VLAAMSE BEGROTING 2016 (na aanpassing) : IV	
Allerhande uitgaven mbt het voorzitterschap van de task force holocaust en de herdenking van WOI	375 000
TOTAAL	375 000

BRON: begrotingsdocumenten 2016, FB, bewerking SV

Voor het domein Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM) zijn een hele reeks subsidies opgenomen, in totaal voor ruim 141 miljoen euro (zie tabel 48). Er werd gewerkt op basis van de begroting, maar voor de meeste cijfers werd detailinformatie gehaald bij CSJM of in de jaarverslagen. Zo werd ook voor de eerste post, de dotatie aan het Fonds voor Culturele Investerings (FoCI) details opgevraagd bij CJSM. Uit een lijst met de verschillende projecten die subsidies kregen, werden de subsidies opgenomen van 10 projecten⁶, goed voor ruim 2,1 miljoen euro aan uitbetaalde middelen. Van een aantal projecten werden de subsidies niet opgenomen omdat het om instellingen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest of het buitenland ging (AB, Kaaitheater, Brakke Grond, ...), omdat het niet om een toeristisch project ging (Blindenbib, Kantl, ...), of omdat het om ondersteuning van kunstenaars of om vormingsinstellingen ging (Nieuwe werkhuizen, Frans Masereelcentrum, ..). De subsidies in het kader van de circuskunsten (2,3 miljoen euro) staan onder het programma sociaal-cultureel werk voor volwassenen. Ook uit het programma Jeugd worden een aantal subsidies opgenomen, samen goed voor 6,8 miljoen euro. Het betreft de subsidies aan de uitbaters van hostels en jeugdverblijfcentra, aan de uitleendienst voor kampeermateriaal en aan de koepelstructuren vzw Algemene dienst voor Jeugdtoerisme, vzw Centrum Jeugdtoerisme en VZW Vlaamse Jeugherbergen.

De grootste groep uitgaveposten (alle subsidies aan musea, VZW's) vallen onder het programma kunsten en erfgoed. Voor Kunsten werden naast informatie op de website ook extra gegevens opgevraagd, voor erfgoed vonden we de nodige details op de website. Bij de subsidies op het vlak van kunsten gaat het in de eerste plaats om werkings- en projectsubsidies aan kunstorganisaties. Deze worden in verschillende begrotingsposten opgenomen en het onderscheid is moeilijk te maken. Aan de hand van de toelichting bij de begroting en extra informatie van de afdeling Kunsten kunnen een aantal grotere bedragen van nabij bekeken worden en kunnen we de subsidies aan Brusselse begunstigden (o.a. Kaaitheater, Beursschouwburg) weglaten. We zien zo grotere afzonderlijke bedragen voor Theater Stap en het Concertgebouw in Brugge, goed voor samen ruim 600.000 euro. Verder kunnen we via de website details vinden over andere subsidies, al is de link met de begrotingsartikels niet altijd duidelijk. Wat projectsubsidies betreft nemen we alle uitbetalingen aan projecten van organisaties op (ongeacht discipline en locatie omdat we hierover geen details kennen), maar geen uitbetalingen aan beurzen of projecten van kunstenaars. Wat de werkingssubsidies betreft kunnen we wel een onderscheid naar discipline maken. We nemen die organisaties op met betrekking tot audiovisuele kunst, beeldende kunst, dans, multidisciplinaire kunstencentra, muziektheater, sociaal-artistieke werking en theater. De organisaties met betrekking tot architectuur en vormgeving, muziek, kunsteducatie, publicaties en vormgeving nemen we niet mee op in het kader van de TSA. In totaal komen we uit op 3.552.000 euro, dat is de helft van de bedragen die werden toegekend omdat het gaat om subsidies voor de periode januari 2015 tot december 2016.

Verder is er nog een apart begrotingsartikel voor alle subsidies in het kader van het kunstendecreet. Hierover vinden we online geen informatie, maar kregen we via de afdeling kunsten een lange lijst met projecten die in 2016 op basis van dit artikel subsidies uitbetaald kregen (op basis van goedkeuringen in eerdere jaren). Gezien de lange lijst werden enkel de bekende begunstigden uit Brussel (o.a. Kaaitheater, Beursschouwburg) geschrapt en ook alle subsidies aan organisaties waarbij uit de naam duidelijk bleek dat ze niet onder toerisme vallen (architectuur, literatuur, muziek) of op Brussel gefocust zijn. Ook alle subsidies die in 2015 werden toegekend werden geschrapt omdat ze in de lijst met projecten obv het andere artikel werden opgenomen. Alle subsidies samen vertegenwoordigen in 2016 een bedrag van ruim 61 miljoen euro voor de werking van de kunstorganisaties in uitvoering van het kunstendecreet. Daarnaast worden ook 7 miljoen euro subsidies aan de Filharmonie opgenomen, als enige van drie Vlaamse

⁶ Uit de subsidielijst van het FOCl werden de subsidies weerhouden aan 10 projecten: Bosuil Jezus-Eik, De Hoge Rielen, De Singel Antwerpen, De Voerpoort, De Zandloper, Destelheide, Felix de Boeck Museum, Kasteel Gaasbeek, Meylandt en het Vertmans huis.

instellingen die in het Vlaamse Gewest liggen (naast AB en Brussels Philharmonic). Verder nemen we zes relatief kleinere kapitaaloverdrachten op: deze aan de DAB's Kasteel van Gaasbeek, landcommanderij Alden Biesen en KMSK, deze aan VZW De Singel en VZW MUHKA en deze aan het topstukkenfonds. Samen gaat het om ongeveer 15,8 miljoen euro. Daarnaast is er ook één grote kapitaaloverdracht van bijna 24 miljoen euro aan Kunsthuis Opera Vlaanderen - Ballet Van Vlaanderen.

Tabel 48: Opgenomen kredieten (of uitbetaalde bedragen) van het departement CJSM in 2016 (in euro)

VLAAMSE BEGROTING EN JAARVERSLAGEN 2016 : CJSM	VEK/uitbetalingen
Dotatie aan het fonds culturele infrastructuur (uitbetaald bedrag aan deel van de projecten)	2 133 673
Subsidies circuskunsten	2 319 000
Subsidie aan VZW algemene dienst voor jeugdtoerisme	1 993 000
Subsidie aan VZW centrum voor Jeugdtoerisme	598 000
Subsidie aan VZW Vlaamse jeugdherbergen	541 000
Subsidies jeugdverblijven (excl.subsidie aan VZW adj, cjt, jeugdherbergen en hostels)	2 711 000
Kapitaaloverdracht aan de dienst met afzonderlijk beheer "uitleendienst kampeermateriaal voor de jeugd"	966 000
Subsidies aan kunstorganisaties - geheel van de werking - Theater Stap	202 708
Subsidies aan kunstorganisaties - geheel van de werking - Concertgebouw Brugge	423 000
Subsidies aan kunstorganisaties - projecten	3 458 740
Subsidies aan kunstorganisaties - werkingssubsidies	3 352 000
Subsidies in het kader van het kunstendecreet – werkingssubsidies	61 147 328
Subsidies ter uitvoering van decreten en overeenkomsten – Felixartmuseum	95 000
Subsidies ter uitvoering van decreten en overeenkomsten -Aankopen collectie MHKA	200 000
Subsidies aan instellingen van de Vlaamse Gemeenschap - De Filharmonie	7 184 059
Kapitaaloverdracht aan de dienst met afzonderlijk beheer "Landcommanderij Alden Biesen"	206 000
Kapitaaloverdracht aan de dienst met afzonderlijk beheer "Kasteel domein van Gaasbeek"	598 000
Kapitaaloverdracht aan de dienst met afzonderlijk beheer "Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen"	2 524 000
Kapitaaloverdracht aan VZW De Singel (incl. beheerscommissie infrastructuur)	6 633 000
Kapitaaloverdracht aan de VZW MUHKA (Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen)	5 349 000
Kapitaaloverdracht aan het Kunsthuis Opera Vlaanderen - Ballet Van Vlaanderen	23 848 000
Kapitaaloverdracht aan het topstukkenfonds	563 000
Subsidies voor de werking van erkende musea , ingedeeld bij het Vlaamse niveau	8 789 000
Subsidies voor structurele werking - steunpunt FARO (erfgoedvereniging, incl. erfgoeddag)	1 816 000
Subsidies voor intergemeentelijke samenwerkingsverbanden in het kader van de cultureel-erfgoedconvenants	3 280 000
Subsidies aan projecten van cultureel erfgoed (uitbetaald bedrag aan deel van de projecten)	493 000
TOTAAL	141 423 508

BRON: begrotingsdocumenten 2016, FB, CJSM, FoCI, CSJM Afdeling Kunsten, bewerking SV

Bij de subsidies uit het erfgoeddecreet nemen we de subsidies aan erkende musea (8,7 miljoen euro), aan vzw FARO (1,8 miljoen euro) en aan intergemeentelijke samenwerkingsverbanden voor het lokaal erfgoedbeleid (3,3 miljoen euro) op. Bij de subsidies aan projecten van erfgoed werd de lijst van projecten in het jaarverslag nagekeken en de subsidies voor Brussel geschrapt en alle subsidies voor onderwijs, onderzoek, publicaties en archieven geschrapt, zodat we in totaal bijna een half miljoen euro opnemen.

Alle subsidies die te maken hebben met sport, media en bibliotheken en lezen werden niet meegerekend omdat ze niet als een toeristisch product worden beschouwd door het RMF. Ook promotie, informatie of onderzoek werd niet opgenomen omdat de individuele begunstigde niet te onderscheiden is. Daarenboven werden subsidies aan kunstenaars of voor de creatie van kunstwerken niet opgenomen, aangezien dit niet rechtstreeks ten goede komt aan de toerist.

Ook binnen het departement Ruimtelijke ordening, Woonbeleid en Onroerend erfgoed (RWO) zijn een aantal subsidies uitbetaald die passen binnen het kader van TSA-tabel 4. In totaal wordt 60 miljoen euro opgenomen aan uitgaven voor onroerend erfgoed. Het betreft in de eerste plaats een aantal subsidies aan erfgoedinitiatieven: subsidies voor infrastructuurwerken aan het IJzermonument en de KMDA, een subsidie voor de restauratie en het landschapsbeheer van de Abdij van het Park en een subsidie aan Natuurpunt voor de herwaardering en ontsluiting van het Fort van Walem. Deze vier projecten ontvangen samen zo'n 4,6 miljoen euro.

Tabel 49: Opgenomen kredieten van het departement RWO in 2016 (in euro)

VLAAMSE BEGROTING 2016 : RWO	VEK
Ondersteunen erfgoedinitiatieven - Infrastructuursubsidie voor het IJzermonument	131 000
Ondersteunen erfgoedinitiatieven - Infrastructuursubsidie KMDA	817 000
Ondersteunen erfgoedinitiatieven -Subsidie voor restauratie en landschapsbeheer van de Abdij van het Park	3 650 000
Ondersteunen erfgoedinitiatieven -Subsidie aan Natuurpunt voor Fort van Walem	3 000
Ondersteuning prioritaire onroerenderfgoedpartners - Werkingssubsidie Monumentenwacht	284 000
Ondersteuning prioritaire onroerenderfgoedpartners - Werkingssubsidie Centrum voor religieuze Kunst en Cultuur	225 000
Ondersteuning prioritaire onroerenderfgoedpartners - Werkingssubsidie Herita vzw	2 359 000
Landschapszorg - premie voor opmaak beheersplannen en beheerspremies (zowel onderhoudspremie als landschapspremie) openbaar	1 043 000
Monumentenzorg - restauratie- en onderhoudspremies openbare sector	19 956 000
Monumentenzorg - restauratiepremies sector erediensten	28 281 000
Monumentenzorg: restauratiepremie FFEU	2 321 000
Nieuwe erfgoedpremie	1 122 000
Eigen initiatieven van de Vlaamse Overheid met het oog op het voorkomen of herstellen van erfgoedschade	17 000
TOTAAL	60 209 000

BRON: begrotingsdocumenten 2016, FB, bewerking SV

Daarnaast wordt 2,9 miljoen euro aan subsidies opgenomen aan prioritaire erfgoedpartners: deze aan Monumentenwacht, deze aan het Centrum voor religieuze Kunst en Cultuur en deze aan de vzw Herita. In het kader van de landschapszorg worden de premies voor de opmaak van de beheersplannen en de beheerspremies (onderhouds- en landschapspremies) voor beschermde landschappen in openbare eigendom mee opgenomen. Dit totaalbedrag is echter relatief klein (1 miljoen euro) in vergelijking met wat we opnemen voor monumentenzorg: alle posten van monumentenzorg samen zijn goed voor ruim 50,5 miljoen euro. Naast de grote bedragen voor de restauratie- en onderhoudspremies in de openbare sector (20 miljoen euro) en de restauratiepremies in de sector erediensten (28 miljoen), nemen we ook 2,3 miljoen euro aan restauratiepremies mee die opgenomen worden uit het FFEU (Fonds voor Eenmalige uitgaven). Het FFEU hield immers op te bestaan en de middelen in te schrijven in de reguliere begroting. De hierboven beschreven premies betreffen nog uitbetalingen op basis van de oude regelgeving. Voor de nieuwe erfgoedpremies wordt ook nog 1,1 miljoen ingeschreven in 2016. Ten slotte wordt ook 17.000 euro aan middelen opgenomen die initiatieven moeten dekken met het oog op voorkomen of herstellen van erfgoedschade: het betreft de laatste schijf die betaald wordt in het kader van de Maagdentoren in Zichem.

Wat hier niet werd opgenomen zijn de onderhouds- en restauratiepremie van beschermde monumenten uit de privé-sector, gezien het voor elk van deze bezienswaardigheden niet zeker is dat ze publiek toegankelijk zijn en we er niet vanuit kunnen gaan dat ze ten goede van individueel te onderscheiden toerist. Daarnaast vielen bij de subsidies op naam een aantal projecten uit de boot die te maken hebben met het voorbereidingstraject voor erkenning van UNESCO werelderfgoed en bij de erfgoedpartners werden alle loonsubsidies en de subsidies met betrekking tot intergemeentelijke samenwerking niet weerhouden.

Een volgende groep subsidies die in rekening dient gebracht te worden, zijn **de subsidies die door Toerisme Vlaanderen worden toegekend**. Opnieuw mogen we enkel die subsidies in rekening brengen waarbij de individuele begunstigde toerist te onderscheiden is. Op basis van het jaarverslag 2016 van Toerisme Vlaanderen en bijkomende informatie van de diensten, overlopen we de verschillende subsidies die werden uitgereikt en gaan na of ze in aanmerking komen om te worden opgenomen in TSA-tabel 4.

Er komen heel wat verschillende soorten subsidies in aanmerking:

- Wat de impulsprogramma's betreft, werd in 2016 1.399.155 euro uitbetaald in het kader van Fiets- en wandelnetwerken. Daarnaast werden in 2016 ook de projecten geselecteerd die als hefboomproject subsidies mogen ontvangen. Er werd meer dan 36 miljoen euro vastgelegd. In 2016 ontvingen enkele projecten al middelen: in totaal werd 3.523.261 euro uitbetaald aan Utopia Leuven, Time Castle Gent, MSK Gent, M HKA Antwerpen en Diva Antwerpen.
- Toerisme Vlaanderen steunt ook bepaalde verblijven met een sociaal karakter vanuit het oogpunt dat ze zoveel mogelijk mensen een kans wil beiden om met vakantie te gaan (Toerisme voor Allen). De verblijven die erkend zijn, kunnen een subsidie aanvragen wanneer ze aanpassingswerken uitvoeren aan hun gebouwen of wanneer ze vakanties organiseren voor mensen die in armoede leven. In totaal werd er in 2016 een bedrag van 2.632.743 euro uitbetaald aan infrastructuursubsidies en 733.000 aan de sociaal-toeristische verenigingen.
- Ook andere toeristische verblijven kunnen een subsidie krijgen. Met de logiessubsidies wil men ondernemers immers stimuleren om te investeren in de kwaliteitsverbetering van hun accommodatie. In 2016 werd op deze manier 593.230 euro uitbetaald.
- Verder werden er ook subsidies op naam uitbetaald. Deze aan de KMDA (Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen) zijn het meest omvangrijk: ze ontvangt in 2016 ruim 10,6 miljoen euro. Verder mogen we in de TSA ook een bedrag van 70.800 euro opnemen aan subsidies aan de vzw Toeristische attracties en 184.000 euro aan subsidies aan de vzw Centrum Ronde van Vlaanderen. Andere subsidies op naam werden niet weerhouden.
- In 2016 werd ook bedrag van 1.822.146 euro uitbetaald in het kader van het SALK (Strategisch Actieplan Limburg in het Kwadraat). Toerisme werd immers erkend als economische speerpuntsector voor Limburg en zo kregen 3 projecten een toelage. Gezien het allemaal projecten zijn waarbij de individuele begunstigde toerist te onderscheiden is, worden ze allemaal mee opgenomen in TSA –tabel 4.
- Ten slotte moeten ook de investeringen in het patrimonium van Toerisme Vlaanderen onder de loep genomen worden. In 2016 werd voor 1.303.000 euro geïnvesteerd in twee jeugdherbergen: deze van Oostende en deze Brasschaat

In tabel 50 wordt een overzicht gegeven van de verschillende subsidies en investeringen door Toerisme Vlaanderen die worden opgenomen in TSA-tabel 4. In totaal ging het in 2016 om bijna 23 miljoen euro aan subsidies en investeringen, waarvan de individuele begunstigde toerist te onderscheiden is. Dat is iets meer dan in de TSA 2014 en 2008, maar slechts de helft van de bedragen die werden opgenomen in 2010 en 2012. Reden hiervoor is dat er in die jaren heel wat meer subsidies werden uitbetaald in de impulsprogramma's en vooral in het kader van het project 100 Jaar Grote oorlog.

Tabel 50: Opgenomen subsidies en investeringen door Toerisme Vlaanderen in 2008, 2010, 2012, 2014 en 2016 (in euro en prijzen 2016)

SUBSIDIES DOOR TOERISME VLAANDEREN die passen in TSA-tabel 4	2008 (prijzen 2016)	2010 (prijzen 2016)	2012 (prijzen 2016)	2014 (prijzen 2016)	2016 (prijzen 2016)
Impulsprogramma's (+ hefboom in 2016)	6 818 942	23 573 893	30 631 060	9 021 795	4 922 416
Toerisme voor Allen	5 123 786	5 051 512	4 055 768	1 891 230	3 365 743
Investeringen in patrimonium	7 272 872	13 042 856	6 031 232	359 099	1 303 000
Andere (SALK, op naam, logies)				9 724 215	13 308 688
TOTAAL	19 215 600	41 668 261	40 718 060	20 996 339	22 899 847

BRON: Toerisme Vlaanderen 2016, bewerking SV

Als we de opgenomen kredieten uit de Vlaamse Begroting (IV: 375.000, CJSM: 141.423.508 en RWO: 60.209.000) en de investeringen en subsidies door Toerisme Vlaanderen (22.899.847 euro) samen tellen, komen we tot een **totaal van 224.907.355 euro aan Vlaamse uitgaven voor cultuur en recreatie**, ruim 13 miljoen euro minder dan in 2014. Dit komt vooral door 11,5 miljoen euro subsidies die we minder opnemen bij CJSM en 3,5 miljoen euro minder bij RWO, terwijl we bij Toerisme Vlaanderen bijna 2 miljoen euro meer opnemen dan in 2014.

C. Provinciale en lokale subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie

Zoals in de vorige TSA's, worden ook nu de subsidies door provincies en gemeenten mee opgenomen. We gebruiken daartoe dezelfde methode als bij de TSA 2014: de gemeenten, OCMW's en provincies moeten in het kader van de Beheers- en BeleidsCycclus of BBC digitaal rapporteren aan de Vlaamse overheid over hun budgetten, jaarrekeningen en meerjarenplannen. Dit biedt ons de mogelijkheid om de cijfers die provincies en gemeenten aanleveren, op een eenvoudige manier te verzamelen en vergelijken. We doen een beroep op de databank die het Agentschap Binnenlands Bestuur ons ter beschikking stelt. We kunnen zelf de beleidsvelden selecteren die interessant zijn voor onze oefening en op die manier alle uitgaven verzamelen. De uitgaven zelf zijn ook in verschillende posten ondergebracht, gaande van subsidies over exploitatie-uitgaven tot investeringen. Waar mogelijk werken we met de jaarrekeningen, waar deze nog niet beschikbaar zijn, doen we een beroep op de budgetten⁷.

Wat de beleidsvelden betreft, hebben we in de eerste plaats rekening gehouden met de voorwaarden in TSA-Tabel 4: de uitgaven die we meenemen zijn die uitgaven die maken dat de individuele toerist minder moet betalen voor zijn toeristisch goed. Daarnaast hebben we getracht zoveel mogelijk dezelfde uitgaven mee te nemen dan in de eerdere oefeningen met provinciale subsidies en moet er uiteraard ook afstemming zijn met de Vlaamse subsidies die we meenemen in TSA-Tabel 4. Op basis van deze criteria beslisten we 10 beleidsvelden mee te nemen. Uit de groep Toerisme nemen we 2 van de 4 velden mee: (1) Infrastructuur en (2) overige activiteiten inzake toerisme. De uitgaven aan onthaal en promotie en aan sectorondersteuning nemen we niet mee. Uit de groep Kunst en Cultuur nemen we 8 van de 15 beleidsvelden mee: (1) Musea, (2) Cultuurcentrum, (3) Schouwburg, concertgebouw, opera, (4) Feesten en Plechtigheden, (5) Openluchtrecreatie, (6) Festivals, (7) Overige evenementen en (8) Monumentenzorg. Van de andere categorieën in deze groep nemen we geen middelen op omdat ze niet toeristisch zijn (archeologie, bibliotheken, letterkunde, gemeenschapscentrum, overig beleid) of omdat ze te algemeen zijn en we niet weten wat er allemaal in zit (overige culturele instellingen).

Wat de uitgavenposten betreft, nemen we ook niet voor elk beleidsveld hetzelfde op. De subsidies (zowel werkings- als investeringssubsidies) nemen we voor alle geselecteerde beleidsvelden op. Werkingskosten, zijnde de lonen en andere exploitatie-uitgaven, nemen we voor 4 van de 9 posten op: voor Toeristische infrastructuur, voor Musea, voor Schouwburgen e.a en voor Openluchtrecreatie (provinciale domeinen). Reden hiervoor is dat deze beleidsvelden heel erg op toeristen gericht zijn en dat de middelen de individuele toeristen ten goede komen. Voor deze vier beleidsvelden nemen we om dezelfde redenen (en in analogie met de vorige oefening) ook de eigen investeringen op: deze maken immers dat de toeristen minder moeten betalen. Voor de andere categorieën doen we dat niet omdat een deel van de activiteiten minder toeristisch en meer op de eigen bevolking gericht zijn (cultuurcentrum) of omdat we niet weten wat er allemaal onder de categorie valt en er dingen kunnen zijn die we normaal niet meenemen (privé-monumenten in monumentenzorg, overige evenementen en overige toeristische activiteiten).

Bekijken we de resultaten van deze oefening voor **de provincies** (tabel 51), dan zien we dat we in totaal net iets meer dan 83 miljoen euro aan middelen opnemen. Dat is iets lager dan de bedragen die we eerder opnamen, maar toch vergelijkbaar. Over de verschillende uitgavenposten heen, zien we ook grote

⁷ Voor de provincies beschikten we in september 2017 over alle jaarrekeningen. Voor de gemeenten hadden we van 292 gemeenten de jaarrekening ter beschikking. 15 gemeenten hadden nog geen rekening ingediend, maar daar konden we een beroep doen op de budgetten: Aalst, Bree, Dilbeek, Haaltert, Halen, Landen, Lede Lennik, Mesen, Oud-Turnhout, Roosdaal, Wellen, Wommelgem, Zingem en Zuienkerke. Voor de gemeenten Peppingen werden geen gegevens gevonden.

gelijkenissen met de vorige oefening: de bedragen per groep zijn voor alle groepen iets lager, maar ook in de verhouding tussen de groepen liggen de cijfers van 2016 in de lijn met deze uit de vorige begrotingen.

De grootste uitgavenpost zien we met ruim 50 miljoen euro duidelijk in het beleidsveld openluchtrecreatie, waar vooral de provinciale recreatiedomeinen onder vallen. Musea zijn de tweede grootste uitgavenpost met ruim 20,5 miljoen euro. De helft hiervan komt uit Antwerpen. In Vlaams Brabant wordt daarnaast niets opgenomen in deze categorie, in de andere provincies 3 tot 4 miljoen euro. De derde grootste groep uitgaven zijn deze aan toerisme, goed voor 3 miljoen euro. Aan monumentzorg nemen we 1,5 miljoen euro op en alle andere uitgavencategorieën nemen we bedragen op kleiner dan 200.000 euro.

Tabel 51: Verschillende uitgaven in beleidsvelden uit de jaarrekening van de provincies, opgenomen in TSA-Tabel 4, per soort van uitgaven, in 2016, in euro

	Bezoldigingen, sociale lasten en pensioenen	Toegestane werkings- subsidies	Overige exploitatie- uitgaven	Investerings- -uitgaven	Toegestane investerings- subsidies	TOTAAL
	Bedrag (# provincies)					
0522 Toerisme - Infrastructuur	0	91 845	418 931	17 148	759 866	1 287 790 (2)
0529 Overige activiteiten inzake toerisme		1 809 539			0	1 809 539 (2)
0700 Musea	5 797 056	6 616 578	4 826 435	3 341 381	0	20 581 448 (4)
0701 Cultuurcentrum		95 100			0	95 100 (2)
0702 Schouwburg, concertgebouw, opera	674 013	5 384 185	361 579	779 599	0	7 199 376 (2)
0710 Feesten en plechtigheden		0			0	0 (0)
0711 Openluchtrecreatie	23 033 416	13 027 029	8 818 462	4 522 045	750 000	50 150 952 (4)
0712 Festivals		158 890			0	158 890 (1)
0719 Overige evenementen		179 545			0	179 545 (1)
0720 Monumentenzorg		1 019 534			529 492	1 549 026 (5)
TOTAAL	29 504 484	28 382 245	14 425 406	8 660 173	2 039 358	83 011 667

BRON: BBC 2016, FB, bewerkingSV

Wat de aard van uitgaven betreft, zien we dat 37% van alle middelen die we opnemen subsidies zijn. Er werden een kleine 2 miljoen euro investeringssubsidies uitbetaald die we opnemen en 28 miljoen euro aan werkingssubsidies. Hoewel we deze werkingssubsidies voor alle geselecteerde beleidsvelden meenemen, zien we in absolute cijfers erg hoge bedragen in de openluchtrecreatie en bij de musea en schouwburgen en dergelijke. Naast de subsidies nemen we voor een aantal beleidsvelden ook de eigen werkings- en investeringsuitgaven mee op. Deze maken 63% van het globale bedrag uit. Vooral de uitgaven aan musea en zeker aan de openluchtrecreatie (provinciale domeinen) zijn in deze doorslaggevend. Bij de musea zien we relatief veel investeringen, bij de openluchtrecreatie wegen de lonen dan weer door.

Bekijken we de uitgaven van de **gemeenten** in 2016, dan nemen we in totaal bijna 144 miljoen euro op aan sociale overdrachten die de individuele toerist ten goed komen. Ruim de helft van dit bedrag, namelijk 78 miljoen euro vinden we terug in het beleidsveld musea. 102 gemeenten gaven uitgaven in dit beleidsveld op. Ruim de helft van die 78 miljoen euro aan uitgaven aan musea, zijn gewone werkingskosten (incl. lonen). Het beleidsveld musea steekt in absolute aantallen met kop en schouders boven de andere beleidsvelden uit. De cultuurcentra nemen de tweede plaats in, met bijna 26 miljoen euro aan subsidies. Zoals eerder gezegd nemen we voor cultuurcentra enkel de uitbetaalde subsidies op en niet de eigen werkingskosten en investeringen omdat de cultuurcentra toch ook voor een groot stuk op de eigen inwoners zijn gericht en minder op toeristen. In de andere beleidsvelden liggen de totale uitgaven die we opnemen een stuk lager. In zes beleidsvelden zien we een totaalbedrag tussen 4,9 en 7,7 miljoen euro. De totale uitgaven aan openluchtrecreatie en aan schouwburgen ed. liggen dicht bij elkaar (beide 7,7 miljoen euro) hoewel we bij de schouwburgen slechts van 17 gemeenten uitgaven opnemen en bij de openluchtrecreatie van 74 gemeenten. Werkingskosten zijn in beide gevallen belangrijk, maar bij openluchtrecreatie wegen ook de investeringen door. Het spreekt ook voor zich dat bij de

monumentenzorg de investeringssubsidies erg groot zijn, terwijl dat bij de feesten en plechtigheden en overige evenementen de werkingssubsidies zijn. In de beleidsvelden festivals en overige activiteiten inzake toerisme, nemen we ten slotte minder dan één miljoen euro op.

Tabel 52: Verschillende uitgaven in beleidsvelden uit de jaarrekening van de gemeenten, opgenomen in TSA-Tabel 4, per soort van uitgaven, in 2016, in euro

	Bezoldigingen, sociale lasten en pensioenen	Toegestane werkings- subsidies	Overige exploitatie- uitgaven	Investerings- uitgaven	Toegestane investerings- subsidies	TOTAAL	Bedrag (# gemeenten)
0522 Toerisme - Infrastructuur	116 550	216 266	990 060	3 449 033	143 974	4 915 883	(58)
0529 Overige activiteiten inzake toerisme		633 266			0	633 266	(20)
0700 Musea	35 733 479	18 956 756	11 430 557	12 178 235	155 527	78 454 555	(102)
0701 Cultuurcentrum		26 527 793			177 676	26 705 469	(54)
0702 Schouwburg, concertgebouw, opera	2 852 502	1 935 617	1 582 585	325 730	1 026 112	7 722 546	(17)
0710 Feesten en plechtigheden		5 691 436			-483 768	5 207 669	(205)
0711 Openluchtrecreatie	1 392 137	438 187	1 853 293	3 894 891	159 848	7 738 357	(74)
0712 Festivals		752 394			0	752 394	(18)
0719 Overige evenementen		5 999 623			37 469	6 037 093	(84)
0720 Monumentenzorg		705 090			5 066 602	5 771 692	(56)
TOTAAL	40 094 667	61 856 428	15 856 496	19 847 890	6 283 441	143 938 922	(277)

BRON: BBC 2016, FB, bewerking SV

D. Totaalbedrag subsidies voor toerisme, cultuur en recreatie

Wanneer we de methode op basis van de begrotingen/budgetten gebruiken, nemen we in 2016 in totaal een bedrag van 451.857.944 euro op in de TSA-tabel 4 voor de zogenaamde "social transfers" met betrekking tot toerisme, cultuur en recreatie. Zoals in tabel 53 is te zien, is dat heel wat meer dan in 2012. Reden hiervoor is dat we in 2014 voor de eerste keer de gemeentelijke subsidies opnemen. In vergelijking met 2014 nemen we 50 miljoen euro minder op. In bijna elke groep van subsidies is er een daling te zien.

Het totale bedrag, berekend op basis van de begroting ligt een stuk lager dan het bedrag dat we berekenden op basis van de gebruikstabellen. Met de begrotingen komen we uit op een ruim 450 miljoen euro, terwijl we in de gebruikstabellen rond de 617 miljoen euro eindigden. Omdat de begroting een meer gedetailleerd beeld geeft dan de gebruikstabellen, werken we zoals in de vorige TSA's met de cijfers van de begroting. Dat betekent concreet dat we in TSA-tabel 4 voor 2016 een totaalbedrag van 451.857.944 euro opnemen aan 'social transfers' voor cultuur en recreatie.

Tabel 53: Totaal aan sociale overdrachten voor toerisme, cultuur en recreatie in 2008, 2010, 2012, 2014 en 2016 in absolute cijfers (in euro en prijzen 2016).

Social transfers voor toerisme, cultuur en recreatie	2008 (prijzen 2016)	2010 (prijzen 2016)	2012 (prijzen 2016)	2014 (prijzen 2016)	2016 (prijzen 2016)
Vlaamse begroting (IV, CSJM, RWO)	264 642 142	229 991 183	230 463 288	216 803 044	202 007 508
FFEU (niet meer in 2016)	3 068 914	3 104 107	2 162 983	2 697 906	0
Toerisme Vlaanderen	19 215 600	41 668 261	40 718 060	20 996 339	22 899 847
Provinciale budgetten (exacte bedragen in 2008 en 2010, schatting in 2012, methode BBC 2014 en 2016)	100 168 464	109 636 738	104 902 602	86 964 658	83 011 667
Gemeentelijke jaarrekeningen (beschikbaar vanaf 2014)	0	0	0	164 474 499	143 938 922
ALGEMEEN TOTAAL	387 095 119	384 400 289	378 246 932	491 936 446	451 857 944

2.3.2 Subsidies voor vervoer

Voor het vervoer werd in de eerste TSA beslist om de subsidies aan De Lijn, aan de NMBS en aan het luchtvervoer in rekening te brengen.

In de eerste plaats is het belangrijk te weten hoeveel subsidies **de Lijn** in totaal ontvangt van de Vlaamse overheid. We tellen in totaal 987.702.000 euro aan subsidies aan de Lijn in 2016. We moeten daarnaast een ratio opstellen voor het berekenen van het aandeel van het vervoer via de Lijn dat voor toeristisch gebruik dient.

In 2016 waren er in totaal 518.818.048 reizigers bij de Lijn (jaarverslag 2016). Zoals in tabel 54 te zien is, zien we 20.544.275 daarvan of 3,96% als toeristisch (zie tabel 54). In 2016 maakten ruim 3 miljoen reizigers gebruik van de bus of de tram op weg naar een evenement. Verder waren er ruim 15 miljoen reizigers op de kusttram. We tellen al deze reizigers mee, hoewel ze vermoedelijk niet allemaal toeristen zijn. De reizigers die we teveel hebben, compenseren alle reizigers die zonder speciaal biljet, maar met een gewoon biljet of abonnement naar een evenement reizen. Daarnaast tellen we 250.000 reizigers aan de luchthaventerminal mee (hier hernemen we de cijfers van 2014 omdat de Lijn geen cijfers voor 2016 hierrond kon leveren). We nemen ten slotte ook nog 2.146 601 zakenreizigers op die voor hun vervoer een beroep doen op bus of tram. Als we dus uitgaan van een toeristisch verbruik van 3,96%, nemen we voor de TSA 2016 in totaal 39.111.248 euro op aan subsidies aan de Lijn.

Tabel 54: Aantal toeristische ritten door de Lijn in 2016

Toeristische ritten	Aantal reizigers
Aantal reizigers van en naar evenementen (Bron: DE LIJN 2016)	3 136 520
Kusttram (Bron: DE LIJN 2016)	15 010 180
Luchthaventerminal: 4.584 reizigers/dag, waarvan 15% vliegtuigpassagier (BRON: DE LIJN 2014, geen cijfers voor 2016)	250 974
Belgische zakentoeisten: 14,3% met bus/tram van 15.011.197 toeristen (dagzakentoeisten en aankomsten verblijfszaken door Belgen zie eerder in dit rapport; aandeel bus/tram: MICE 2013)	2 146 601
TOTAAL	20 544 275

BRON: DE LIJN 2014 en 2016, MICE 2013, TIC 2016

Voor de **NMBS** moeten we op eenzelfde manier tewerk gaan: we nemen het totale subsidiebedrag en passen hierop een ratio toe voor het toeristisch verbruik. Het subsidiebedrag is terug te vinden in de bijlage bij het Koninklijk Besluit van 25 december 2016. In totaal werd in 2016 bijna 2,8 miljard euro aan subsidies aan de NMBS en Infrabel uitgekeerd. Na analogie met de subsidies aan de Lijn, nemen we alle subsidies op voor exploitatie en investeringen. Het zijn immers al deze subsidies die ertoe bijdragen dat de gebruiker minder moet betalen voor zijn treinrit. Aan de andere kant wordt een groot deel van de infrastructuur gebruikt voor goederenvervoer en dus komt een groot deel van de exploitatie en investeringssubsidies aan Infrabel ook ten goed aan het goederenverkeer. Deze mogen uiteraard niet mee opgenomen worden in de TSA-tabel. Uit het jaarverslag (veiligheidsverslag) van Infrabel kunnen we afleiden dat het reizigersvervoer goed is voor 85,5% van alle treinkilometers. De subsidies aan Infrabel nemen we daarom enkel op voor 85,5%. Dat maakt dat we in totaal 2,6 miljard euro subsidies aan de NMBS relevant zijn voor het personenvervoer.

Maar natuurlijk moeten niet al deze subsidies ook effectief worden opgenomen in de TSA. We willen immers enkel de subsidies die ten goede komen aan de toerist in het Vlaamse Gewest in rekeningen brengen. Na herhaald aandringen bij de NMBS en zoeken naar gegevens in de jaarverslagen, konden we echter niet voldoende informatie vinden om een nieuwe ratio te berekenen. We hernemen daarom de ratio uit 2012: 6,81% van de ritten zien we als toeristische treinritten. Nemen we 6,81% van de relevante subsidies op, dan betekent dat een bedrag van 180.206.405 euro.

Tabel 55: Subsidies 2016 aan de NMBS en aan Infrabel, zoals weergegeven in het Koninklijk Besluit van 25 december 2016 (in euro) en opgesplitst naar aandeel personenvervoer

KB 25 december 2016	Totaal bedrag Subsidie	Aandeel subsidies relevant voor personenvervoer	Toeristisch aandeel	
Subsidies voor de exploitatie van de NMBS	1 113 776 000	100%	1 113 776 000	
Subsidies voor exploitatie aan Infrabel	145 795 000	85,51%	124 667 988	
Investeringsubsidies aan NMBS	676 632 000	100%	676 632 000	
Investeringsubsidies aan Infrabel	855 028 000	85,51%	731 126 723	
TOTAAL	2 791 231 000		2 646 202 711	6,81% 180 206 405

BRON: KB 25 december 2016, aandeel obv TSA 2012, bewerking SV

Ten slotte zijn er nog enkele subsidies ten voordele van de **Vlaamse luchthavens** in Oostende, Wevelgem en Antwerpen. Naar analogie met de subsidies in de andere departementen, beschrijven we in tabel 56 de subsidies van het departement Mobiliteit en Openbare Werken (MOW). In totaal werd ruim 15 miljoen euro aan basissubsidies en overdrachten ingeschreven in de begroting van 2016. Door de enorme stijging van het aantal passagiers in de regionale luchthavens na de aanslagen van 22 maart, kregen de luchthavens van Oostende en Antwerpen in 2017 nog een extra subsidie voor de gemaakte kosten in 2016. Deze brengen we ook in rekening. Tellen we alles op, dan gaf de Vlaamse overheid voor het werkjaar 2016 17,4 miljoen euro uit aan subsidies en investeringen in de regionale luchthavens.

Tabel 56: Opgenomen kredieten voor subsidies van het departement MOW 2016 (in euro)

BEGROTING 2016 : MOW	TOTAAL bedrag (basis) + (extra)		Aandeel toerisme	
Werking en investeringssubsidie aan luchthavens				
Aan luchthaven Antwerpen (LEM)	3 990 000	928 000	44,3%	2 178 674
Aan luchthaven Oostende-Brugge (LEM)	5 059 000	743 000	37,9%	2 201 032
Aan luchthaven Kortrijk-Wevelgem (NV)	3 506 000		11,6%	405 354
Kapitaaloverdrachten aan luchthaven Oostende-Brugge (LOM)	1 674 000		37,9%	635 044
Kapitaaloverdrachten aan luchthaven Antwerpen (LOM)	1 546 080		44,3%	684 913
ALGEMEEN TOTAAL	15 775 080	1 671 000		6 105 018

BRON: begroting MOW, details opsplitsing krediet obv schriftelijke vraag nr 1561 van 13 september 2016; extra subsidies obv beslissing van de regering 14 juli 2017; toeristische ratio's via cijfers van luchthavens, bewerking SV

Aangezien niet al deze subsidies ten dienste staan van de toerist, moeten we ook hier op zoek naar een verdeelsleutel voor het toeristisch verbruik. We werken daarbij per luchthaven:

- Voor de luchthaven van Antwerpen ontvingen we geen nieuwe gegevens. Het statistisch jaarboek 2014 leert ons dat toen 44,3% van de vliegbewegingen toeristisch waren: lijn- en chartervluchten en ad-hoc vluchten (zaken). De lokale vluchten, trainingsvluchten en andere vluchten nemen we niet mee.
- Voor de luchthaven van Oostende-Brugge nemen we 37,9% van de subsidies op, namelijk 2,8 miljoen euro. Uit de statistische gegevens 2016 (ons bezorgd via de luchthaven), blijkt immers 37,9% van de vliegbewegingen toeristische motieven te hebben (lijn- en chartervluchten, zakenvluchten en touringvluchten). Goederenvluchten, trainingsvluchten, lokale vluchten, diverse vluchten zijn goed de overige bewegingen.
- Voor de luchthaven van Wevelgem-Kortrijk ontvingen we cijfers voor 2016 en nemen we 11,6% van de subsidies, of 405.354 euro op. Dit omdat slechts 11,6% van de vliegbewegingen toeristische motieven heeft. Het overgrote deel van de vluchten op deze luchthaven zijn trainingsvluchten.

In totaal nemen we 6,1 miljoen euro aan subsidies ten voordele van het luchtvervoer op in de TSA 2016.

Tellen **we al deze subsidies aan de vervoerssector** samen, dan komen we uit op een totaalbedrag van 225.422.671 euro. In vergelijking met de opgenomen subsidies aan de Lijn en aan het luchtvervoer, zijn de subsidies aan de NMBS erg hoog (80% van het totaal). Reden hiervoor is dat het initiële subsidiebedrag veel hoger is bij de NMBS dan bij de Lijn en dat de toerismeratio bij de NMBS wat hoger is dan bij de Lijn. Daarnaast is het subsidiebedrag voor het luchtvervoer relatief laag. Het totaalbedrag aan opgenomen subsidies voor vervoer is een heel klein beetje lager dan in 2014: omgerekend naar prijzen van 2016 is er een verschil van 3 miljoen euro.

2.3.3 *Totale omvang van de 'social transfers in kind'*

De totale omvang van subsidies die de individuele toerist ten goede komt, bedraagt 677.280.614 euro. De opgenomen subsidies voor cultuur en recreatie (451.857.944 euro) zijn in 2016 goed voor 67% van dat bedrag. De opgenomen subsidies voor het vervoer (225.422.671 euro) leveren de overige 33%.

2.4 **Andere vormen van toerismeconsumptie**

In dit laatste deel van TSA-tabel 4 kunnen veel verschillende groepen aan consumptie opgenomen worden. Voor de Vlaamse TSA 2008 werd beslist in deze categorie de aankoop van duurzame toerismegoederen op te nemen. Onder de 'tourism durables' worden die duurzame goederen verstaan die worden aangekocht met het oog op toerisme. De uitgaven die tijdens de reis of trip zelf worden gedaan zijn opgenomen in TSA-tabellen 1 en 2 in de categorie andere. De uitgaven die buiten de reis zelf worden gedaan zijn moeilijker in kaart te brengen omdat ze niet worden bevraagd in de meeste onderzoeken.

In eerdere versies van de TSA werkten we voor de **aankoop van kampeerwagens en caravans** op basis van de omzetcijfers. Onder NACE-code 45.194 valt de handel in kampeerauto's, opleggers en caravans. De cijfers die we via ADS ontvangen liggen plots veel lager dan de voorgaande jaren (meer dan 5 keer lager), waardoor we navraag deden bij ADS. Volgens ADS zijn de omzetcijfers die ze leveren voor 2016 niet meer betrouwbaar, waardoor we besloten deze voor deze TSA niet te gebruiken. Vandaar dat we ook voor deze uitgaven moeten werken met de gegevens uit de huishoudbudgetenquête (HHBE). Dat maakt dat we in totaal 192.451.398 euro opnemen voor de aankoop van motorhomes, caravans en aanhangwagens. Als vergelijkingspunt kunnen we dit totaalbedrag ook in verband brengen met het totale aantal nieuwe inschrijvingen voor kampeerauto's en caravans. In 2016 werden volgens Febiac 2.914 nieuwe kampeerauto's 814 caravans ingeschreven. Als we de totale omzet die we opnemen delen door het aantal nieuwe voertuigen, komen we op een gemiddelde aankoopsom van 51.623 euro: dit is relatief hoog, maar meer plausibel dan de 4.194 euro die we bekomen indien we toch de omzetcijfers gebruiken.

Voor de aankoop van **andere duurzame toerisme goederen** werken we zoals in de vorige edities van de TSA op basis van de huishoudbudgetenquête. We werken met de HHBE van 2016 en nemen ongeveer dezelfde posten op als in eerdere TSA's. We hebben niet voor alle detailposten een Vlaams cijfer, maar we passen de verhouding van het onderdeel in het Belgische cijfer toe op het Vlaamse totaal⁸. Zoals in tabel 57 te zien is, geven Vlamingen in 2016 gemiddeld ruim 122 euro per persoon per jaar uit aan duurzame toerismegoederen. De duurste posten zijn de sportschoenen en sportkledij (samen bijna 75 euro per jaar), maar ook aan sportuitrusting, andere uitrusting voor vrije tijd in openlucht en fototoestellen wordt meer dan 10 euro per persoon per jaar gependend. Vermenigvuldigen we dit bedrag met het aantal Vlamingen, dan komen we in totaal uit op een investering van 791.003.091 euro in andere duurzame toerismegoederen in 2016. Dat is een 140 miljoen euro meer dan in de TSA van 2014, gezien het gemiddelde bedrag per persoon een kleine 20 euro lager lag. Vooral de uitgaven aan sportkledij en

⁸ Een voorbeeld ter verduidelijking. De aankoop van sportkledij valt in de groep van de aankoop van alle kledij. Voor België en Vlaanderen hebben we hier een totale gemiddelde uitgave per persoon per jaar: 478 euro voor de Belgen en 540 voor de Vlamingen. We weten niet hoeveel Vlamingen daarvan aan sportkledij uitgeven, maar Belgen geven er 27 euro van hun 478 euro per jaar aan uit. Passen we dit aandeel toe op de 540 euro van de Vlamingen aan duurzame ontspanningsgoederen voor buiten, dan komen we op een gemiddeld bedrag van 30 euro uitgaven aan sportkledij per jaar.

sportschoenen is erg toegenomen, de andere posten zijn stabiel gebleven. Naast deze 791.003.091 euro aan kleinere duurzame toerismegoederen, nemen we ook 192.451.398 euro aan uitgaven voor kampeerauto's ed. op. In totaal nemen we in 2016 dan ook 983.454.489 euro op aan duurzame toerismegoederen in TSA-Tabel 4.

Tabel 57: Totale uitgaven aan duurzame toerismegoederen in het Vlaamse Gewest, in 2016

Categorie	Gemiddelde uitgave Per persoon per jaar	TOTALE UITGAVE IN VLAAMS GEWEST
Sportkledij voor mannen, vrouwen en kinderen	30,06	194 694 389
Sportschoenen voor mannen, vrouwen en kinderen	44,22	286 421 715
Fototoestellen, camera's en toebehoren	14,70	95 216 358
Sportuitrusting	15,73	101 897 465
Campinguitrusting	4,42	28 636 150
Vrije tijd in openlucht (Vliegtuigen, luchtballons, boten, kano, kayak, duikuitrusting, golfwagentje, trampoline, ...)	12,99	84 137 015
TOTAAL	122,11	791 003 091

BRON: HHBE 2016, bewerking SV

2.5 Totaalbeeld TSA-tabel 4

In tabel 58 wordt een overzicht gegeven van alle bedragen die in TSA-tabel 4 worden opgenomen. In totaal gaat het om 14 miljard euro in 2016. Dat is ruim 230 miljoen euro meer dan in de TSA 2014 (in prijzen 2016)⁹.

De eerst vier kolommen geven een totaal van 11,7 miljard aan toeristische bestedingen. In de eerste twee kolommen wordt het totaalbeeld van TSA-tabellen 1 en 2 opgenomen, samen goed voor 10,3 miljard euro van het inkomend en het intern toerisme. Zoals eerder gezegd zien we hier een minimale toename met iets meer dan 2 miljoen euro in vergelijking met de TSA 2014 (in prijzen 2016). In de derde en vierde kolom worden de uitgaven door tweede verblijvers aan de kust en elders in het Vlaamse Gewest weergegeven, samen goed voor ruim 1,3 miljard euro. De bestedingen in deze laatste kolommen liggen 45 miljoen euro lager dan in de TSA 2014 (in prijzen 2016), wat maakt dat er in totaal een daling van 43 miljoen euro aan toerisme-uitgaven waar te nemen is tussen 2014 en 2016. De andere componenten van toeristische consumptie zijn samen goed voor bijna 2,4 miljard euro. Uit kolom vijf kan afgelezen worden dat de tegenwaarde van de accommodatie in tweede verblijven in 2016 goed was voor 720 miljoen euro. De totale subsidies kwamen zoals besproken voor 677 miljoen euro ten goede aan de toeristische sector en er werd voor 980 miljoen euro geïnvesteerd in duurzame toerismegoederen. In totaal komen we voor de andere componenten van toeristische consumptie een bedrag uit dat 275 miljoen hoger ligt dan in 2014, vooral te wijten aan een stijging van investeringen in duurzame toerisme goederen.

⁹ Voor een gedetailleerde vergelijking van de cijfers uit de TSA 2008, 2010, 2012 en 2014 verwijzen we graag naar bijlage 1.

Tabel 58: TSA-tabel 4: Totale toerismeconsumptie in het Vlaamse Gewest in 2016 (in euro en prijzen 2016)

BESTEDINGEN	TOERISME UITGAVEN				ANDERE COMPONENTEN VAN TOERISTISCHE CONSUMPTIE			TOTAAL
	TSA-	TSA-	2e Verblijvers + VFK		Accommodatie 2e verblijven	Subsidies	Duurzame goederen	
	Tabel 1	Tabel 2	Kust	Andere				
1 Accommodatie	755 833 645	445 253 361	-	-	720 001 477	-	-	1 921 088 483
2 Voeding- en drankverstrekking	846 212 576	849 035 712	261 120 231	274 154 890	-	-	-	2 230 523 409
3 Personenvervoer te land (spoor + weg + water)	131 193 940	531 421 150	12 116 156	13 368 260	-	219 317 653	-	907 417 159
4 Personenvervoer door de lucht	928 801 712	1 538 912 198	-	-	-	6 105 018	-	2 473 818 928
5 Diensten van reisagentschappen, tour operators en gidsen	551 288 169	2 061 049 202	-	-	-	-	-	2 612 337 371
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	105 829 536	130 173 364	1 943 247	2 262 069	-	451 857 944	-	692 066 160
7 Restwaarde participation fee	35 807 702	165 607 032	-	-	-	-	-	201 414 734
8 Andere	558 216 403	663 725 226	383 908 717	406 103 931	-	-	983 454 489	2 995 408 765
TOTAAL	3 913 183 684	6 385 177 245	659 088 351	695 889 150	720 001 477	677 280 614	983 454 489	14 034 075 010

3 TSA-TABEL 5

In TSA-tabel 5 moeten drie groepen gegevens ingevoerd worden, die ons meer informatie geven over:

- Het aanbod van de in het Vlaamse Gewest geproduceerde toeristische dienstengroepen, in basisprijzen, ongeacht of ze toeristisch worden gebruikt.
- Intermediair verbruik van de toeristische producenten, in aankooprijzen.
- Toegevoegde waarde van de toeristische producenten, in basisprijzen.

Alle informatie over de toeristische producenten wordt ook steeds in relatie gebracht met het totaal van alle andere producenten zodat de gehele Vlaamse productie in beeld komt.

Voor het invullen van TSA-tabel 5 werken we met de gegevens uit de Regionale Input-Outputtabellen (RIOT) en de regionale Aanbod- en Gebruikstabellen (AGT). Vooral de cijfers uit de aanbodtabel en de gebruikstabel (aankooprijzen) worden gebruikt. De cijfers zijn van toepassing op het jaar 2010 en werden ons aangeleverd voor 143 verschillende bedrijfstakken door het Federaal Planbureau. Omdat we bepaalde bedrijfstakinformatie op een hoger detailniveau nodig hebben dan de RIOT ons kan geven, zullen we een aantal variabelen uit deze RIOT versleutelen aan de hand van de gedecentraliseerde RSZ-statistiek, juni 2010. We verwijzen voor de uitgebreide methodologische achtergrond naar het rapport van de TSA 2008 en gaan hieronder kort in op bronnen en methode. We structureren het geheel aan de hand van de hierboven genoemde componenten van TSA-tabel 5: het aanbod, het intermediair verbruik en de toegevoegde waarde. In een vierde deel zal ten slotte het resultaat van TSA-tabel 5 voorgesteld worden.

3.1 *Het aanbod*

De kolommen in TSA-tabel 5 beschrijven de toeristische producenten, de rijen de toeristische producten. Voor het invullen van de cellen doen we steeds beroep op de gegevens uit de aanbodtabel. Hierna beschrijven we hoe we producenten/producten al dan niet toeristisch catalogeren en hoe we deze producten/producenten kunnen terugvinden in de AGT.

3.1.1 *Toeristische producenten of bedrijfstakken in de kolommen*

In de kolommen worden de 'toeristische bedrijfstakken' opgenomen. Om te weten welke bedrijfstakken toeristisch zijn, moeten we kijken naar het RMF 2008 en de IRTS 2008. Deze documenten geven een overzicht van de ISIC (rev4) bedrijfstakcodes die in de TSA moeten worden opgenomen worden als toeristische bedrijfstakken. Deze ISIC-4 codes kunnen we omzetten naar de corresponderende NACE 2008 codes, waarin ook de RIOT 2010 werd opgesteld¹⁰.

In tabel 59 wordt duidelijk wat die omzetting inhoudt. Eens we alle relevante NACE 2008-codes kennen, moeten deze worden ingepast in de bedrijfstakcodes van de RIOT. Bij deze omzetting werden enkele problemen vastgesteld. Een eerste probleem betreft het feit dat deze IO-bedrijfstakcodes zelden de juiste te coveren groep van toeristische bedrijfstak weergeven. Meestal overspannen de IO-bedrijfstakcodes een te groot veld van bedrijfstakken. In dat geval bestaat de oplossing erin om op basis van de RSZ-cijfers te zoeken naar een verdeelsleutel waarmee we een ratio bekomen die we dan toepassen op het aanbod in die code. Daarnaast hebben we voor de accommodatie voor tweede verblijven een ratio bepaald aan de hand van twee componenten. In de eerste plaats hebben we gekeken welk codes we mochten opnemen, maar deze codes hebben we enkel opgenomen a rato van het belang van de tewerkstelling in de kustgemeenten. We willen immers enkel de vakantiewoningen aan de kust meenemen en niet de handel, verhuur en bemiddeling van eigen onroerend goed in heel Vlaanderen.

¹⁰ We merken hierbij op dat de eerdere Vlaamse satellietrekeningen toerisme, met name TSA 2008, 2010 en 2012 werden opgesteld aan de hand van de regionale RIOT 2007, die nog was opgesteld in NACE 2003. Deze TSA werd, evenals de TSA 2014 opgesteld aan de hand van de RIOT 2010.

Tabel 59: Omzetten ISIC codes uit RMF 2008 naar de bedrijfstakcodes in de RIOT

TSA- industrie	ISIC - rev4		NACE 2008	RIOT-CODE	MAAR WAT IS TEVEEL	RESULTAAT	
1 Accommodatie	5510	Short term accomodation activities	5510				
	a) accommodatie mvv tweede verblijven	5520	Recreational vehicle parks, trailers parks and campings	5520	55A		
		5590	Other accomodation	5530		100% van 55A	
b) accomodatie mbt tweede verblijven	6810	Real estate activities with own or leased property (related to second homes and timesharing)	6810		Alles wat niet aan de kust is teveel, daarnaast ook: 68.202, 68.203 en 68.204: Verhuur en exploitatie van sociale woningen, niet-residentieel gebouwen en terreinen; 68.312 Schatten en evalueren van onroerend goed 68.322 Beheer niet-residentieel onroerend goed	12,54% van 68A	
		6820	Real estate activities on a fee or contract basis (related to second homes and timesharing)	6820			68A
		6820	Real estate activities on a fee or contract basis (related to second homes and timesharing)	6830			
2 Voeding- en drankverstrekkers	5610	Restaurants and mobile food service activities	5610		56.21 Catering	91,60% van 56A	
		5629	Other food service activities	5629			56A
		5630	Beverage serving activities	5630			
3 Personenvervoer via het spoor	4911	Passenger rail transport	4910	49A	49.20 Goederenvervoer per spoor	88,05% van 49A	
4 Personenvervoer over de weg	4922	Other passenger land transport	4931			100% van 49B	
			4932	49B			
			4939				
5 Personenvervoer over water	5011	Sea and coastal passenger water transport	5010	50A	50.20 Goederenvervoer over zee- en kustwateren	14,20 van 50A	
	5021	Inland passenger water transport	5030	50B	50.40 Goederenvervoer over binnenwateren	4,06% van 50B	
6 Personenvervoer door de lucht	5110	Passenger air transport	5110	51A	51.20 Goederenvervoer door de lucht	91,74% van 51A	
7 Huur van transport-uitrusting	7710	Renting and leasing of motor vehicles	7711	77A	77.12 Verhuur en lease van vachtauto's	87,15% van 77A	
8 Reisagentschappen, touroperators en gidsen	7911	Travel agency activities	7911		van 79.12 touroperators mogen enkel de marges (18%) meegenomen worden. 82% van 79.12 is dus teveel	85,41% van 79A	
	7912	Tour operator activities	7912	79A			
	7920	Other reservation service activities	7990				
9 Culturele bedrijven	9000	Creative, arts and entertainment activities	9001			100% van 90A	
			9002	90A			
			9004				
			9003				
	9102	Museum activities and operation of historical sites and buildings	9102		90.01 Bibliotheken en archieven	49,36% van 91A	
	9103	Botanical and zoological gardens and nature reserve activities	9103	91A			
	9103	Botanical and zoological gardens and nature reserve activities	9104				
10 Sport- en recreatiebedrijven	9200	Gambling and betting activities	9200	92A		100% van 92A	
	9311	Operation of sports facilities	9311			86,34% van 93A1	
			9313				
	9319	Other sports activities	9319	93A	91.12 Activiteiten van sportclubs		
	9321	Operation of amusement parks and theme parks	9321				
	9329	Other amusement and recreation activities nec	9329				
7721	Renting and leasing of recreational and sports goods	7721	77B	77.22 Verhuur van video, dvd's en cd's 77.29 Verhuur en lease van andere consumentenartikelen	13,69% van 77B		

11 Kleinhandel in landspecifieke karakteristieke toerisme-goederen	Bestaat niet op 4digit: kleinhandel in gespecialiseerde winkels: - in sport- en kampeerartikelen - in souvenirs, ambachtelijke producten en religieuze artikelen	47.640 47A 47.786	Bijna alles is te veel, enkel deze twee codes opnemen.	2,00% van 47A
12 Landspecifieke toerisme bedrijven	8230 Organization of conventions and trade shows	8230 82A	82.1 Administratieve en ondersteunende activiteiten voor kantoren 82.2 Callcenters 82.9 Zakelijke dienstverlening, n.e.v.	7,30% van 82A

Een tweede probleem heeft te maken met de marges van touroperators. De IO-tabellen zijn opgesteld op basis van de nationale rekeningen en dus op basis van het ESR95. Dit heeft tot gevolg dat de touroperators 'bruto' worden geboekt: het hele bedrag dat de consument aan de touroperator betaald heeft, wordt als output geboekt. De reisbureaus worden dan weer netto geboekt: alleen de marges van deze bedrijven worden geboekt. De TSA verlangt echter dat alles 'netto' wordt geboekt, ook bij de touroperators, zodat alle onderdelen van een pakketreis als het ware afzonderlijk te zien zijn. De oplossing om alles netto te boeken vinden we zoals bij de TSA 2008 in de RSZ-statistiek en de BTW-wetgeving. Kort gezegd komt het erop neer dat we in de eerste plaats de touroperators afsplitsen van de reisbureaus en andere reserveringsactiviteiten: op basis van de RSZ-statistiek 2010 zien we dat touroperators 17,8% van de NACE-code 79 deel uitmaken. Van deze 17,8% willen we enkel de marges opnemen en niet het volledige bedrag dat door toeristen wordt betaald. In de BTW-wetgeving wordt uitgegaan van een forfaitaire winstmarge van 18% op de prijs van pakketreizen. We moeten dus 18% van 17,8% van de output (=3,2%) extra nemen, naast uiteraard de aandelen van reisbureaus en andere reserveringsactiviteiten (samen 82,3%). In totaal moeten we dus 85,4% (82,2% + 3,2%) van de IO-code 79A opnemen.

Het resultaat van deze oefening levert 13 categorieën bedrijfstakken op: 12 toeristische categorieën bedrijfstakken (1. accommodatie, 2. voeding- en drankverstrekkers, 3. personenvervoer via het spoor, 4. over de weg, 5. over water en 6. door de lucht, 7. de huur van transportuitrusting, 8. reisagentschappen, touroperators en gidsen, 9. culturele bedrijven, 10. recreatie- en sportbedrijven, 11. kleinhandel in landspecifieke karakteristieke toerismegoederen en 12. De organisatie van congressen en beurzen) en 1 restcategorie met alle andere bedrijfstakken. In de rechtse kolom van tabel 59 wordt telkens aangegeven welk percentage we van de verschillende RIOT-codes opnemen per categorie.

3.1.2 Toeristische producten en diensten in de rijen

Om te weten wat toeristische producten en diensten zijn, kunnen we opnieuw beroep doen op het RMF 2008 en de IRTS 2008. Hierin staat een overzicht van de CPC-2008 productcodes van die producten die internationaal als toeristisch beschouwd worden en die worden gegroepeerd in categorieën die ongeveer overeenkomen met de bedrijfstakken. Deze CPC-codes kunnen omgezet worden naar de CPA-codes 2008, die we dan weer omzetten naar de RIOT-codes.

De problemen die hier voorkomen, lijken op de problemen bij de bedrijfstakken: de RIOT-codes overspannen niet perfect de categorieën van toeristische producten. We kunnen dit probleem echter niet zomaar op dezelfde manier oplossen, gezien de RSZ-cijfers op basis van NACE-codes (bedrijfstakken) en niet op basis van CPA-codes (producten) zijn opgemaakt. Toch kunnen we op een redelijk goede manier de producten koppelen aan de bedrijfstakken en op die manier aan de hand van de RSZ-cijfers die codes uitzuiveren die teveel zijn. We werken ook nu met de RSZ-cijfers van juni 2010. Hoe de codes werden geconverteerd en welke aandelen precies werden opgenomen, kan afgelezen worden in tabel 60. Voor de accommodatie met betrekking tot tweede verblijven nemen we opnieuw enkel de gegevens uit de kustgemeenten mee. Wat de diensten van touroperators betreft, werken we hier wel met de volledige IO-code gezien we enkel bij de sector rekening moeten houden met de marges. Het enige nieuwe probleem waar we mee te maken krijgen, is dat we in de RIOT-code 92A in principe de online kansspelen en bookmakers niet mogen meetellen, maar dat we deze niet kunnen afsplitsen op basis van de RSZ-gegevens, omdat er geen opdeling in NACE-code 92 wordt gemaakt in België.

Tabel 60: Omzetten CPC codes uit RMF 2008 naar de productcodes in de IOT

TSA- producten	CPC-code 2008	CPA-code 2008	RIOT-CODE	MAAR WAT IS TEVEEL	RESULTAAT
1 Accommodatie a) accommodatie mvv tweede verblijven	63111	55.10.10			
	63112	55.20.19			
	63113	55.20.12			
	63114	55.20.11			
	63120	55.30.11	55A		100% van 55A1
	63130	55.30.12			
	63210	55.90.11			
	63290	55.90.13			
		55.90.19			
b) accomodatie mbt tweede verblijven	72111	68.20.11		Alles wat niet aan de kust is, is teveel, daarnaast ook:	
	72211	68.32.11		- 68.202; 68.203 en 68.204: Verhuur en exploitatie van sociale	12,54% van 68A
	72213	68.32.12	68A	woningen, niet-residentiele gebouwen en terreinen	
	72221	68.31.11		-68.312 Schatten en evalueren van onroerend goed	
	72223	68.31.12		-68.322 Beheer niet-residentieel onroerend goed	
2 Voeding- en drank- verstrekking	63310	56.10.11			
		56.10.12			
	63320	56.10.13	56A	56.210 Catering	88,00% van 56A
	63399	56.10.19			
63400	56.30.10		56.290 Overige eetgelegenheden		
3 Personenvervoer via het spoor	64131	49.10.11			88,05% van 49A
	64210	49.10.19	49A		
4 Personenvervoer over de weg	64111	49.31.10			
	64112	49.31.21			
	64113	49.31.22			
	64114	49.39.13			
	64115	49.32.11			
	64116	49.32.12			
	64117	49.39.35			
	64118	49.39.33	49B		100% van 49B
	64119	49.39.20			
		49.39.39			
	64132	49.39.32			
	64221	49.39.11			
	64222	49.39.12			
	64223	49.39.34			
66011	49.39.31				
5 Personenvervoer over water	64121	50.30.11			
	64122	50.30.12			
	64129	50.30.19	50B	50.400 Goederenvervoer over binnenwateren	4,06% van 50B
	64133	50.30.13			
	64231	50.10.11			
	64232	50.10.12	50A	50.200 Goederenvervoer over zee- en kustwateren	14,20% van 50A
64239	50.10.19				
6 Personenvervoer door de lucht	64134	51.10.15			
	64241	51.10.11			
	64242	51.10.12			
	64243	51.10.13	51A	51.210 Goederenvervoer door de lucht	91,74% van 51A
	64244	51.10.14			
	64250	51.22.11			
7 Huur van transport- uitrusting	73111	77.11.10	77A	77.120 Verhuur en lease van vrachtauto's	87,15% van 7A
8 Diensten v reisagent- schappen, tour- operators en gidsen	85511	79.11.11			
	85512	79.11.12			
	85513	79.11.13	79A		100% van 79A
	85514	79.11.14			

	85519	79.11.19			
	85521	79.11.21			
	85522	79.90.31			
	85523	79.11.22			
	85524	79.11.23			
	85539	79.90.39			
	85540	79.12.11			
	85550	79.90.20			
	85561	79.90.11			
	85562	79.90.12			
9 Cultuurdiensten	96220	90.02.11		90.02.12 Promotie en organisatie van uitvoeringen	39,06% van
	96310	90.01.10	90A	90.03 Scheppende kunsten 90.04 Exploitatie van zalen	90A
	96411	91.02.10			
	96412	91.03.10	91A	91.01 Bibliotheken en archieven	49,36% van
	96421	91.04.11			91A
	96422	91.04.12			
10 Recreatie-en sportdiensten	96929	92.00.11		92.00.14 online kansspelen	
		92.00.12	92A		100% van
		92.00.13		92.00.21 online bookmakers	92A
		92.00.19			
		92.00.29			
	96520	93.11.10			
	96590	93.19.19			
	96910	93.21.10		93.12 Sportclubs	
	96930	93.29.22	93A	93.13 Fitnesscentra	75,08% van
	96990	93.29.11		93.191 Activiteiten van sportbonden en federaties	93A
		93.29.19		19.192 Zelfstandig werkende sportbeoefenaars	
		93.29.21			
		93.29.29			
11 Kleinhandel in land-specifieke toerisme-goederen	Niet omschreven, zelf kiezen	47.640 47.786	47A	Bijna alles is teveel, enkel deze twee codes opnemen	2% van 47A
12 Diensten van landspecifieke toerisme bedrijven	85961	82.30.11		82.1 Administratieve en ondersteunende activiteiten voor kantoren	7,30% van
	85962	82.30.12		82.2 Callcenters 82.9 Zakelijke dienstverlening, niet elders vermeld	82A

3.2 Intermediair verbruik en toegevoegde waarde

In het onderste deel van de TSA-tabel 5 moet het intermediair verbruik en de toegevoegde waarde per kolom worden weergegeven. Beide kunnen we afleiden uit de gebruikstabel (tegen aankooprijzen). We nemen hiervoor de RIOT-codes en de percentages van de bedrijfstakken over, zoals bepaald in tabel 59.

3.3 Totaalbeeld TSA-tabel 5

Hieronder wordt in tabel 61 het resultaat van TSA-tabel 5 voorgesteld. In deze tabel kan per bedrijfstak afgelezen worden wat de waarde is van de output van bepaalde toeristische producten, maar ook wat hun totale output is. De totale output staat in feite voor de omzet gegenereerd door een bepaalde sector. Als we van deze bedragen het intermediair verbruik aftrekken (of de bedragen die de sector zelf heeft betaald aan anderen om haar producten te maken), bekomen we de totale toegevoegde waarde per toeristische bedrijfstak. Alle toeristische bedrijfstakken samen leveren de totale toegevoegde waarde van de toeristische industrie op, die in 2016 gelijk is aan ruim 8,6 miljard euro. De tabel kan ook per rij gelezen worden, waarbij voor elk toeristisch product gekeken kan worden in welke sectoren ze omzet generen.

Tabel 61: TSA-tabel 5: Het aanbod van toeristische en andere producten en diensten in toeristische en andere bedrijfstakken in het Vlaamse Gewest in 2016 (in euro en in prijzen 2016)

	TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN														TOTAAL	ANDERE BEDRIJFS- TAKKEN	ALGEMEEN TOTAAL (in basisprijzen)
	1a	1b	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12				
	Accommo- datie-	Accommo- datie mbt tweede verblijven	Voeding- en drank-	Personen- vervoer via het spoor	Personen- vervoer over de weg	Personen- vervoer over water	Personen- vervoer door lucht	huur van transport- uitrusting	Reisagent- schappen, touropera- tors + gidsen	Culturele activi-teiten	Sport- en recreatie bedrijven	Klein- handel souvenirs, sport en kampeer	Organisa- tie congres en beurzen				
1 a) Accomm.	1 094 799 712	0	211 363 443	0	0	0	0	0	0	243 765	142 012	0	0	1 306 548 933	21 268 855	1 327 817 788	
b) Acco.(TV)	1 578 371	130 301 980	205 197	0	0	0	0	0	0	35 960	2 170 107	0	0	134 291 614	1 142 959 476	1 277 251 090	
2 Voeding- en drankverstr.	139 325 126	0	5 731 255 451	0	0	0	9 675 995	0	0	11 141 012	54 164 056	6 806	0	5 945 568 446	587 003 262	6 532 571 708	
3 Pers.vervoer via het spoor	0	0	0	921 284 886	0	0	0	0	0	0	0	0	0	921 284 886	125 030 905	1 046 315 791	
4 Pers.vervoer over de weg	0	0	0	0	1 985 915 285	0	0	0	0	0	0	0	0	1 985 915 285	1 226 199	1 987 141 484	
5 Pers.vervoer over water	0	0	0	0	0	83 477 537	0	0	0	0	0	0	0	83 477 537	594 270 738	677 748 275	
6 Pers.vervoer door lucht	0	0	0	0	0	0	2 041 092 262	0	59 113 724	0	0	0	0	2 100 205 986	373 612 942	2 473 818 927	
7 Huur tran- sportuitr.	0	0	0	0	639 199	0	0	1 765 456 455	319 195	0	0	0	0	1 766 414 849	762 037 698	2 528 452 547	
8 Reisag., Tour. en gidsen	47 898	0	0	0	23 043 992	0	0	0	2 178 856 722	37 767 842	0	0	0	2 239 716 454	372 620 917	2 612 337 371	
9 Cultuur- diensten	3 765 035	0	2 361 253	0	0	0	0	0	7 500 327	366 809 275	1 475 199	48 159	0	381 959 247	280 568 130	662 527 378	
10 Recreatie en sportdiensten	10 014 851	0	9 129 605	0	0	0	0	0	0	779 528	816 237 729	0	0	836 161 712	298 783 407	1 134 945 119	
11 Kleinhandel souvenirs, sport, kamp.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2 167	109 381	5 478 984	0	5 590 532	272 759 817	278 350 349	
12 Diensten org. congres en beurzen	14 140	0	2 546 497	0	0	0	0	0	0	471 707	138 461	12 093	17 012 552	20 195 450	264 350 343	284 545 793	
13 Andere	78 876 739	925 449 914	893 518 066	220 893 165	41 017 620	547 054 139	199 325 625	306 422 813	82 413 165	598 220 840	393 737 166	326 364 865	245 062 450	4 858 356 566	473 390 010935	478 248 367 501	
TOTALE OUTPUT (basisprijzen)	1 328 421 871	1 055 751 893	6 850 379 513	1 142 178 050	2 050 616 096	630 531 675	2 250 093 882	2 071 879 268	2 328 203 132	1 015 472 096	1 268 174 110	331 910 907	262 075 002	12 585 687 496	478 486 503 626	501 072 191 122	
INTERMEDIAR VERBRUIK (aankooprijzen)	669 915 499	493 041 834	4 346 544 325	709 239 953	930 104 035	530 342 826	1 900 020 504	864 300 307	1 979 207 521	578 695 534	711 099 515	157 120 499	164 352 419	14 033 984 771	285 852 301 059	299 886 285 830	
TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen)	658 506 372	562 710 059	2 503 835 189	432 938 097	1 120 512 061	100 188 849	350 073 377	1 207 578 961	348 995 611	436 776 562	557 074 596	174 790 408	97 722 583	8 551 702 725	192 634 202 567	201 185 905 292	

4 TSA-tabel 6

TSA-tabel 6 brengt de informatie uit de voorgaande TSA-tabellen samen. Ze wordt opgemaakt door de samenvattende tabel van de consumptie, met name TSA-TABEL 4 te koppelen aan TSA-TABEL 5 die het aanbod meet. Daarenboven wordt de nodige informatie toegevoegd om de overgang te kunnen maken tussen de output aan basisprijzen (in TSA-tabel 5) en de consumptie tegen aankooprijzen (in TSA-tabel 4). In een eerste deeltje zal meer in detail ingegaan worden op de opbouw van TSA-tabel 6. In een tweede deel wordt dan het resultaat van deze oefening visueel voorgesteld. In deel drie wordt in detail ingegaan op de economische indicatoren die uit TSA-tabel 6 kunnen afgeleid worden en de resultaten daarvan in het kader van de TSA 2016.

4.1 De opbouw van TSA-tabel 6

De rijen van TSA-tabel 6 zijn dezelfde dan in TSA-tabel 5. Ze geven in de eerste plaats dus een overzicht van de producten, waarna er onderaan twee rijen zijn voorzien om de intermediaire consumptie en de toegevoegde waarde per bedrijfstak in te vullen.

Bij de kolommen zien we drie grote blokken:

- In een eerste blok zijn die kolommen gegroepeerd die we ook in TSA-tabel 5 zien en die de verschillende bedrijfstakken weergeven. Elke kolom wordt hier wel opgesplitst zodat we naast het aanbod ook het aandeel gebruikt voor toerismedoeleinden (toerismeratio) kunnen invullen.
- In een tweede blok worden twee kolommen toegevoegd die noodzakelijk zijn om de totale output in het Vlaamse Gewest te bepalen en om deze output aan basisprijzen om te zetten naar de output aan aankooprijzen: een kolom voor de belastingen min subsidies en een kolom voor de transport- en handelsmarges.
- In een derde blok worden de totalen dan vergeleken: de totale consumptie wordt overgenomen uit TSA-tabel 4 en aan de hand van deze consumptie en van de totale output aan aankooprijzen worden de toerismeratio's berekend.

In het eerste blok wordt zoals gezegd de informatie met betrekking tot het toerismeaanbod door de verschillende sectoren overgenomen uit TSA-tabel 5. In elk van de kolommen (dus voor elk van de sectoren) wordt daarenboven een extra kolom ingevoegd waarin het toerismeaandeel per product moet ingevuld worden. Het komt er dus op neer dat we voor elk product geproduceerd in elke sector een cijfer willen kennen voor dat aandeel van het aanbod dat daadwerkelijk voor toeristische doeleinden wordt gebruikt.

In het rapport over de TSA 2008 werden twee opties besproken om deze cellen in te vullen. We kiezen voor TSA 2016, zoals in de vorige edities, opnieuw voor de eerste optie om te vertrekken van de uiteindelijke totale toerismeratio (zie blok 3). Deze ratio nemen we dan over voor elke kolom en zo berekenen we het toeristisch aandeel van de output per sector. We gaan dan uit van de assumptie dat de productspecifieke toerismeratio gelijk is voor alle bedrijfstakken die dit product produceren. Een andere manier van werken is te vertrekken van een ratio per kolom (als je per sector over een ratio beschikt) en deze ratio op al de producten toe te passen. Hier gaan we dan uit van de assumptie dat het toerismeaandeel in één sector gelijk is voor alle producten geproduceerd in de sector. Bijkomende moeilijkheid in deze werkwijze is dat we daarna opnieuw moeten kalibreren om te zien dat het totaal aan consumptie gelijk is aan de som van de aandelen.

De kolommen in het tweede blok beschrijven die gegevens die noodzakelijk zijn om de output, berekend in TSA-tabel 5 aan basisprijzen om te zetten naar output aan aankooprijzen. Voor we dit doen moeten we eerst de totale output in het Vlaamse Gewest berekenen. Dat doen we door de totale Vlaamse output te vermeerderen met het aanbod van producten die in het Vlaamse Gewest worden geïmporteerd. Toeristen kunnen immers het totale aanbod in het Vlaamse Gewest (eigen productie + invoer) verbruiken. Hierbij moeten we vermelden dat we enkel de invoer mogen meetellen van producten die daadwerkelijk hier

worden aangekocht door toeristen. Zoals in de TSA 2008 nemen we daarom enkel de invoer op voor de rij 'andere producten en diensten'. De juiste cijfers kunnen we uit de RIOT halen.

Om de gegevens uitgedrukt in basisprijzen vervolgens om te zetten naar aankooprijzen, moeten we nog twee bewerkingen maken:

- Bij deze totale output (het Vlaamse Gewest + invoer) moeten we per rij het verschil tussen belastingen en subsidies optellen. Ook deze gegevens vinden we in de IOT. We werken uiteraard met de verdeelsleutels op de rijen, zoals toegepast bij TSA-tabel 5.
- Daar waar nodig moeten we dit laatste cijfer nog vermeerderen met de transport- en handelsmarges. Gezien er enkel in de laatste groep producten (andere) marges zitten en het totaal van de marges nul is, wordt deze kolom niet apart gepubliceerd. In elke rij staat er immers een cijfer nul, zodat er geen invloed is op de totale output aan aankooprijzen.

Omwille van het ontbreken van aparte informatie aan de consumptiezijde met betrekking tot bepaalde uitgaven is het noodzakelijk sommige rijen samen te voegen. Zo maken we één rij voor alle personenvervoer met uitzondering van dat door de lucht. Daarnaast maken we één rij voor de diensten van cultuur, recreatie en sport en ten slotte wordt de rij kleinhandel bij de andere producten en diensten opgenomen. In de kolommen behouden we wel het onderscheid.

De kolommen die in het derde blok staan, betreffen de eigenlijke confrontatie tussen het totale aanbod en de totale consumptie (beide aan aankooprijzen) van de verschillende toeristische producten en diensten.

- In de eerste plaats wordt het totale aanbod aan aankooprijzen berekend op basis van het totaalbedrag per rij vermeld in TSA-tabel 5 te vermeerderen met de cijfers bekomen in drie kolommen van blok 2: import, belastingen min subsidies en de marges.
- In de tweede plaats wordt de totale toeristische consumptie per product (dus per rij) overgenomen uit de totalen in TSA-tabel 4.
- In de derde kolom wordt ten slotte de toerismeratio bepaald op basis van beide voorgaande cijfers. De toerismeratio is immers gelijk aan de totale toeristische consumptie gedeeld door het totale aanbod van een bepaald product of een bepaalde dienst. Hierbij moeten we dus wel benadrukken dat we door het onderaanbod aan informatie betreffende de consumptie van sommige goederen en diensten, voor enkele categorieën de ratio zelf zullen invoegen, onafhankelijk van de gemeten waarden aan consumptie. Het gaat om het invoegen van een 100%-ratio voor de reisagentschappen, touroperators en gidsen en voor van het personenvervoer door de lucht.

Tabel 62: Het berekenen van de toerismeratio's in TSA-tabel 6, uitgedrukt in euro en prijzen 2016.

	TOTALE VLAAMSE OUTPUT (aankooprijzen)	TOTALE TOERISTISCHE CONSUMPTIE (TSA-T 4)	RATIO
Accommodatie	1 327 817 788	1 201 087 006	90%
Accommodatie tweede verblijven	1 277 251 090	720 001 477	56%
Voeding- en drankverstreking	6 532 571 708	2 230 523 409	34%
Personenvervoer (muv door de lucht)	5 753 936 964	907 417 159	16%
Personenvervoer door de lucht	2 473 818 927	2 473 818 928	100%
Reisagentschappen, touroperators en gidsen	2 612 337 371	2 612 337 371	100%
Diensten voor Cultuur, recreatie en sport	1 9749 419 630	692 066 160	35%
Organisatie van congressen en beurzen	284 545 793	201 414 734	71%
Andere	756 787 257 884	2 995 408 765	0,4%

In tabel 62 kunnen de resultaten afgelezen worden, zoals we ze in TSA-tabel 6 berekenden. Wat de gewone accommodatie betreft bekomen we een ratio van 90%. Voor de accommodatie met betrekking tot de tweede verblijven wordt 56% door toeristen gebruikt. Bij de voeding en drankverstreking komen we uit op een toeristische consumptie van 34%. Voor het personenvervoer te land (weg+ spoor) en over het water samen, berekenden we een toeristische ratio van 16%. Toeristen consumeren 35% van alle diensten van cultuur, sport en recreatie. Voor het personenvervoer door de lucht en de diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen hebben we zoals in eerdere rapporten beschreven de keuze gemaakt om te

werken met een 100%-ratio. Voor de organisatie van congressen en beurzen, hebben we de restwaarde van de participation fee als tegenwaarde gebruikt, wat neerkomt op 71% van het aanbod.

In tabel 63 vergelijken we de Vlaamse toerism ratios per product met de resultaten van de Europese landen waar een uitgebreide TSA is ontwikkeld die op regelmatige basis geüpdatet wordt. Voor de accommodatie (zonder tweede verblijven) behalen we in Vlaanderen een toerism ratio van 90%. Dat is vergelijkbaar met de percentages in Oostenrijk, Tsjechië, Denemarken, Finland, Hongarije, Litouwen en Polen, waar we tussen de 75% en 95% toeristisch verbruik van het aanbod noteren. In Portugal en Spanje halen ze daarentegen zeer lage percentage, respectievelijk een toerism ratio van 27% en 21%. Wat de Vlaamse ratio voor voeding en drankverstrekking betreft, scoren we met 34% een mooie gemiddelde waarde in vergelijking met de andere landen waar de percentages schommelen tussen 24% en 48%.

Tabel 63: De Vlaamse toerism ratios in TSA-tabel 6, vergeleken met deze uit enkele Europese landen, in %.

	VLA	AUS	CZE	DEN	DUI	FIN	HUN	LIT	POL	POR	SPA
Accommodatie	90	80	74	90	84,2	89	84	85	95	27	21
Voeding- en drankverstrekking	34	-	41	25	85,5	24	48	39	31	36	28
Personenvervoer (alles samen)	41	22	30	19	49	77	14	4	34	51	66
Reisagentschappen, touroperators en gidsen	100	100	100	57	100	99	34	92	40	100	100
Culturele diensten	35	26	29	6	53	28	19	20	9	29	8
Diensten voor recreatie en sport	-	-	6	-	-	39	88	-	9	25	8

BRON: Eurostat manual volume 1, 2009; BMWi, 2012 voor Duitsland

Het personenvervoer wordt in de Eurostat-documenten in één grote categorie samengenomen. Als we dat ook doen (en dus ook de 100%ratio voor het luchtvervoer meenemen), komen we uit op een totale toerism ratio van het personenvervoer in het Vlaamse Gewest van 41%. Daarmee scoren we gemiddeld in vergelijking met de andere landen. Ook voor de diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen, scoren we met de 100%-ratio gelijkaardig aan andere landen. Oostenrijk, Tsjechië, Portugal en Spanje hebben eveneens een ratio van 100%, terwijl Finland op 99% en Litouwen op 92% uitkomt. In Denemarken, Hongarije en Polen komen ze op een veel lagere toerism ratio uit. Wat de diensten voor cultuur, recreatie en sport betreft, berekenden we een Vlaamse toerism ratio van 35%. In sommige andere landen worden deze diensten ook in 1 categorie opgenomen, maar vaak zijn de ratio's ook afzonderlijk bepaald. Omdat we het gewicht van beide categorieën niet kennen, is het niet mogelijk de gezamenlijke ratio te berekenen.

4.2 Totaalbeeld TSA-tabel 6

In tabel 64 geven we het totaalbeeld van TSA-tabel 6. Omwille van de breedte van de tabel geven we enkel het rechterdeel mee. De andere cijfers kunnen opgevraagd worden en de belangrijke resultaten worden later besproken. Voor de interpretatie van de cijfers verwijzen we graag naar punt 4.3: de economische betekenis van toerisme.

Tabel 64: TSA-TABEL 6 (rechterdeel): Totale aanbod en toeristische consumptie in het Vlaamse Gewest in 2016, uitgedrukt euro en prijzen 2016

	TOTAAL TOERISTISCHE BEDRIJFS TAKKEN		ANDERE BEDRIJFS TAKKEN		ALGEMEEN TOTAAL (aan basisprijzen)	IMPORT		BELASTINGEN - SUBSIDIES op producten (geprod. in vla of import)		TOTAAL VLAAMSE OUTPUT (aan aankoop- prijzen)	TOTAAL TOERISTISCHE CONSUMPTIE (TSA-TABEL 4)	TOERISME- RATIO per product of dienst (in %)
	Output	Toe Aan	output	Toe Aan		output	Toe Aan	output	Toe Aan			
1 a) Accommodatie ...	1 306 548 933	1 181 848 111	21 268 855	19 238 894	1 327 817 788	0	0	0	0	1 327 817 788	1 201 087 006	90
1 b) Accommodatie mbt tweede verblijven ...	134 291 614	75 701 764	1 142 959 476	644 299 713	1 277 251 090	0	0	0	0	1 277 251 090	720 001 477	56
2 Voeding- en drankverstreking ...	5 945 568 446	2 030 093 230	587 003 262	200 430 179	6 532 571 708	0	0	0	0	6 532 571 708	2 230 523 409	34
3 Personenvervoer (muz door de lucht) ...	4 757 092 556	750 211 106	1 482 565 540	233 806 074	6 239 658 096	0	0	-485 721 133	-76 600 021	5 753 936 964	907 417 159	16
4 Personenvervoer door de lucht ...	2 100 205 986	2 100 205 986	373 612 942	373 612 942	2 473 818 927	0	0	0	0	2 473 818 927	2 473 818 928	100
5 Diensten van reisagentschappen, tour operators en gidsen ...	2 239 716 454	2 239 716 454	372 620 917	372 620 917	2 612 337 371	0	0	0	0	2 612 337 371	2 612 337 371	100
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport ...	1 218 120 959	425 892 662	579 351 538	202 559 168	1 797 472 497	0	0	181 947 132	63 614 330	1 979 419 630	692 066 160	35
7 Diensten voor organisatie van congressen en beurzen ...	20 195 450	14 295 278	264 350 343	187 119 456	284 545 793	0	0	0	0	284 545 793	201 414 734	71
8 Andere ...	4 863 947 097	19 251 791	473 662 770 752	1 874 785 286	478 526 717 849	269 353 266 504	1 066 116 173	8 907 273 531	35 255 516	756 787 257 884	2 995 408 765	0,4
TOTAAL OUTPUT (basisprijzen) ...	22 585 687 496	8 837 216 382	478 486 503 626	4 108 472 628	501 072 191 122							
TOTAAL INTERMEDIAR VERBRUIK (aankoopprijzen) ...	14 033 984 771	5 491 148 328	285 852 301 059	2 454 439 877	299 886 285 830							
TOTAAL TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen) ...	8 551 702 725	3 346 068 054	192 634 202 567	1 654 032 753	201 185 905 292							

4.3 De economische betekenis van toerisme

Om de totale toegevoegde waarde van de toeristische sector te berekenen, moeten nog drie stappen gezet worden. In de eerste plaats wordt het toerismeaandeel per bedrijfstak berekend, door de verschillende toerisme aandelen van de geproduceerde producten in een sector op te tellen. In de tweede plaats wordt op basis van dit totale aandeel, het toeristische deel van de intermediaire consumptie en van de toegevoegde waarde berekend. Door ten slotte de som te maken van het toeristische aandeel in de toegevoegde waarde van alle bedrijfstakken, bekomen we uiteindelijk de bruto toegevoegde waarde van de toeristische sector voor de Vlaamse economie.

In het kader van de TSA staan drie indicatoren centraal:

- **De bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie** (Gross value added of tourism industries of GVATI) omvat de toegevoegde waarde gegenereerd door de toeristische industrie, ongeacht het toeristisch verbruik. Deze indicator laat dus de toegevoegde waarde van de niet-toeristische industrie buiten beschouwing, hoewel deze ook producten kunnen leveren die worden afgenomen door toeristen. De bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie in het Vlaamse Gewest kan afgelezen worden uit TSA-tabel 5 en TSA-tabel 6 (zie rode cellen in tabellen 61 en 64): de totale toegevoegde waarde van de output van de toeristische bedrijfstakken is goed **voor bijna 8,6 miljard euro, of 4,3% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest in 2016.**

Het aandeel van 4,3% in 2016 is gelijk aan dat van 2014 (gezien we dezelfde RIOT gebruiken), maar wat lager dan in de vorige TSA's (4,8% in 2010 en 2012)¹¹. Vergelijken doorheen de tijd voor deze indicator echter niet zinvol. We kunnen immers spreken van een trendbreuk, gezien we sinds 2014 met de vernieuwde regionale input-output tabel (RIOT) werken. In het rapport van de TSA 2014 (De Maesschalck en Weekers, 2016) maakt een vergelijking tussen beide RIOT's.

- **De directe bruto toegevoegde waarde van toerisme** (tourism direct gross value added of TDGVA) neemt de toegevoegde waarde op van zowel de toeristische industrie als de andere industrie, maar enkel voor het aandeel dat in deze sectoren ook daadwerkelijk door toeristen wordt afgenomen. In deze indicator wordt dus de productie van industrieën buiten beschouwing gelaten die door niet-toeristen wordt afgenomen. De directe bruto toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest kan enkel in TSA-tabel 6 worden afgelezen (zie gele cellen in tabel 64) en is in totaal **gelijk aan 5 miljard euro, of 2,5% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest in 2016.** Ruim twee derde van dit bedrag, namelijk 3,3 miljard euro wordt gegenereerd als toegevoegde waarde voor het toeristisch verbruik in de toeristische bedrijfstakken. De toegevoegde waarde voor het toerismeaandeel in de niet-toeristische bedrijfstakken is gelijk aan 1,7 miljard euro.

Het aandeel van de bruto toegevoegde waarde van toerisme is in 2016 bijna hetzelfde gebleven dan in 2014: 2,49% tegenover 2,46%. Gezien we geen grote methodologische aanpassingen hebben gedaan en werken met dezelfde RIOT dan bij de TSA 2014, kunnen we vaststellen dat het om een heel beperkte maar reële toename gaat van 0,03 procentpunten.

- **Het directe bruto binnenlandse product van toerisme** (tourism direct gross domestic product of TDGDP) neemt naast de directe toegevoegde waarde van toerisme (TDGVA) ook het toeristische aandeel van de productgebonden subsidies en belastingen op. Deze aandelen zijn af te lezen in de derde laatste kolom van TSA-Tabel 6. Het directe bruto

¹¹ Voor een gedetailleerde vergelijking van de cijfers uit de TSA 2008, 2010, 2012 en 2014 verwijzen we graag naar bijlage 1.

binnenlandse product van toerisme is in het **Vlaamse Gewest in 2016 gelijk aan 5 miljard euro of 2,16 % van het totale bruto binnenlands product van het Vlaamse Gewest**. Dit totaalcijfer (totale bruto binnenlands product van het Vlaamse Gewest) kunnen we niet uit de TSA afleiden, maar zoeken we op via de nationale bank. We nemen zoals bij de toegevoegde waarde ook het cijfer uit 2010, vergelijkbaar met de RIOT en indexeren dit naar 2016.

Gezien deze indicator heel dicht bij de bruto toegevoegde waarde van toerisme ligt, is de vergelijking met de cijfers uit TSA 2014 in dezelfde lijn: toen bedroeg het TDGDP 2,15% van het GDP.

Naast het globale beeld, kunnen we ook **de toegevoegde waarde per deelsector** berekenen. Wat de **bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie** betreft (linkerdeel tabel 65), zien we dat wat het aanbod van de sector betreft, vooral het personenvervoer over land (weg en spoor) en water en de restaurants en cafés erg belangrijke deelsectoren zijn: ze zijn goed voor respectievelijk 29% en 33% van de toegevoegde waarde van alle toeristische bedrijfstakken. De gewone accommodatiesector en deze met betrekking tot de tweede verblijven genereren 7,7% en 6,6% van de toegevoegde waarde van de sector. De bedrijven voor recreatie en sport en de culturele sector zijn ook goed voor 6,5% en 5,1% van de toegevoegde waarden. Alle andere deelsectoren halen lagere aandelen dan 5%. Bekijken we het aandeel van deze deelsectoren van de toeristische industrie in de totale toegevoegde waarde van het Vlaamse Gewest, dan blijken enkel de reca en het personenvervoer over land en water deelsectoren die meer dan 1% genereren van de totale toegevoegde waarde.

Tabel 65: Directe toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest in 2016, per bedrijfstak

	Toegevoegde waarde van het toeristisch aanbod = Bruto toegevoegde waarde van de toeristische bedrijfstakken		Toegevoegde waarde van het toeristisch verbruik = Directe bruto toegevoegde waarde van toerisme	
	TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN	ALLE BEDRIJFSTAKKEN	TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN	ALLE BEDRIJFSTAKKEN
	8,5 miljard euro = 100%	201 miljard euro = 100%	3,3 miljard euro = 100%	5 miljard euro = 100%
Accommodatie	7,7%	0,3%	19,7%	13,2%
Accommodatie tweede verblijven	6,6%	0,3%	1,7%	1,1%
Voeding en drankverstreking	29,3%	1,2%	33,0%	22,1%
Personenvervoer over weg + spoor + water	33,5%	1,4%	15,8%	10,6%
Personenvervoer door de lucht	4,1%	0,2%	10,5%	7,0%
Reisagentsch., touroperators en gidsen	4,1%	0,2%	10,4%	7,0%
Culturele bedrijven	5,1%	0,2%	3,1%	2,1%
Bedrijven voor recreatie en sport	6,5%	0,3%	5,6%	3,8%
Kleinhandel souvenirs, sport en kampeer	2,0%	0,1%	0,03%	0,02%
Organisatie van congressen en beurzen	1,1%	0,05%	0,20%	0,13%
Andere bedrijfstakken	Niet van toepassing	95,7%	Niet van toepassing	33,1%

Brengen we ook de toeristische consumptie in beeld en bekijken we het relatieve belang van de verschillende toeristische bedrijfstakken in het totaal van de **directe bruto toegevoegde waarde van toerisme** in het Vlaamse Gewest, dan zien we (rechterdeel van tabel 65) dat vooral de horecasector erg belangrijk is. Hotels en andere accommodatie zijn immers goed voor 20% van de toegevoegde waarde van het toeristisch verbruik in de toeristische industrie. De restaurants en cafés doen zelfs nog beter met een aandeel van bijna 33%. Het personenvervoer over de weg, het spoor en het water vertegenwoordigt 16% in de toegevoegde waarde van het toerismeverbruik in de toeristische

bedrijfstakken. Het personenvervoer door de lucht is goed voor 10,5% aandeel, even groot dan het aandeel van de sector van de reisbureaus en touroperators. Culturele bedrijven (3%) en recreatie- en sportbedrijven (6%) zijn daarnaast samen verantwoordelijk voor bijna 9% van de 3,3 miljard euro aan directe bruto toegevoegde waarde van toerisme, gegenereerd door de toeristische bedrijfstakken.

Betrekken we ook de andere bedrijfstakken in het verhaal, dan zien we dat de niet-toeristische bedrijfstakken verantwoordelijk zijn voor 33% van de directe bruto toegevoegde waarde van toerisme. De aandelen van de toeristische sectoren zijn nu wat lager, maar de onderlinge verhouding van belangrijkheid blijft. De restaurants en cafés zijn goed voor 22% van de totale directe bruto toegevoegde waarde van toerisme, de accommodatie levert 13% van dat totaal. Het personenvervoer over de weg heeft een aandeel van 10% in de bruto toegevoegde waarde van toerisme en ook het luchtvervoer is goed voor een aandeel van 7%. Reisagentschappen, touroperators en gidsen nemen 7% van de bruto toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest voor hun rekening en de culturele, recreatie- en sportbedrijven 6%.

5 TSA-tabel 7

In TSA-tabel 7 wordt de tewerkstelling in de toeristische sector in beeld gebracht. De methode die we hiertoe gebruiken is analoog aan de methode gebruikt in de TSA 2010. Voor een uitgebreide uitleg hierover verwijzen naar het rapport over tewerkstelling in de toeristische sector (Weekers, 2013b). Hieronder zal eerst kort het bronnenmateriaal en de gebruikte methode beschreven worden, daarna bespreken we de cijfers van 2016. Het verband tussen werkgelegenheid en andere economische indicatoren van toerisme, komt immers uitgebreid (en veel accurater) aan bod in aparte studie op basis van de regionale input-output tabel (Festraets, Vergeynst en Weekers, 2015).

5.1 Bronnen en methoden voor berekening tewerkstelling in de toeristische sector

Voor de gegevens over **loontrekkende tewerkstelling** doen we een beroep op de gedecentraliseerde RSZ-statistiek. De aard van activiteit wordt weergegeven in NACE rev.2-codes, opgesplitst tot op 5digit niveau. Dit is het laagst mogelijke niveau en geeft alle details weer die we nodig hebben om de loontrekkende tewerkstelling in de toeristische tewerkstelling te berekenen. We beschikken in de eerste plaats over informatie met betrekking tot het aantal arbeidsplaatsen of jobs. De statistiek naar arbeidsplaatsen wordt aangevuld met een onderscheid naar het geslacht van de persoon die de job invult, naar het regime waarin wordt gewerkt (voltijds/deeltijds/seizoensarbeid ed.) en ten slotte wordt het aantal arbeidsplaatsen ook uitgedrukt in voltijds equivalenten of VTE. De statistiek is een momentopname van het aantal arbeidsplaatsen en we werken met de gegevens op 30 juni 2016.

Wat de **zelfstandigen** betreft wordt een beroep gedaan op de data aangeleverd door het RSVZ, het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen, meer bepaald op de telling van de aangesloten verzekeringsplichtigen. Er wordt daarbij geen onderscheid gemaakt tussen de zelfstandigen zelf en hun helpers, maar we splitsen wel op naar geslacht en naar de hoedanigheid waarin zij deze functie uitoefenen: als hoofdactiviteit, als nevenactiviteit of als actief na pensioen. De geografische verdeling gebeurt op basis van de woonplaats van de zelfstandige. Het enige beschikbare meetmoment is 31 december of de laatste dag van het vierde kwartaal. De indeling naar activiteitssector gebeurt op basis van de RSVZ-beroepencode. De beroepencodes die voor de sector toerisme belangrijk zijn, zijn CODE 407: Horeca; CODE 408: Vermakelijkheden; CODE 409: Foorkramers en CODE 510: Vrije beroepen in de kunst. Voor een aantal toeristische activiteiten zullen we geen cijfers hebben, omdat deze activiteiten in een veel grotere beroepengroep wordt opgenomen in de RSVZ-cijfers.

5.2 De cijfers voor 2016

De totale tewerkstelling in de toeristische sector in het Vlaamse Gewest (zoals af te lezen in tabel 66), bedraagt in 2016 139.975 loontrekkende jobs (RSZ+RSZPPO) en 52.867 jobs voor zelfstandigen en helpers (inclusief bestuurders). De toeristische jobs, nemen ten opzichte van alle jobs een aandeel in van 5,5% bij de loontrekkende jobs en 8% bij de jobs voor zelfstandigen en helpers.

In vergelijking met 2014¹² stijgt de tewerkstelling bij loontrekkenden uitgedrukt in absoluut aantal arbeidsplaatsen, maar daalt ze in relatie tot alle jobs. Bij zelfstandigen en helpers stijgt de tewerkstelling in absolute aantallen, maar blijft het aandeel dat de tewerkstelling in de toeristische sector uitmaakt van de totale tewerkstelling gelijk.

Opgesplitst volgens soort van tewerkstelling, zijn er kleine verschillen in de aandelen van de deelsectoren binnen de toeristische sector. In de accommodatiesector werkt ongeveer 10% van de loontrekkenden uit de toeristische sector, in de restaurants en cafés ongeveer 41% van de loontrekkenden. Ook bij de zelfstandigen vallen 66% van de toeristische jobs in de horeca. Het feit dat het aandeel zelfstandigen in de horeca zo hoog ligt heeft deels te maken met het feit dat we niet over alle zelfstandigen in de toeristische sector informatie hebben en de aandelen dus hoger zijn dan de werkelijke situatie. Dat is ook zo bij de diensten voor cultuur, sport en recreatie, waar 29% van de zelfstandige jobs voor toerisme onder vallen. Dit naast een aandeel van 16% van de loontrekkenden. Ook het personenvervoer speelt een grote rol in het aantal jobs in de toeristische sector. In het Vlaamse Gewest zien we een aandeel van 26% bij de loontrekkenden. Bij de reisbureaus en bij de touroperators en dergelijke zien we dat een kleine 4% van de loontrekkende in de toeristische sector in deze deelsector tewerkgesteld zijn. Ten slotte zien we nog 3% van de toeristische loontrekkende jobs in de kleinhandel en in de bedrijven die zich bezig houden met de organisatie van congressen en beurzen.

Wat het verschil tussen mannen en vrouwen in de toeristische jobs betreft zien we over het algemeen een klein overwicht voor de mannen: bij de loontrekkenden zijn er 58% mannen, bij de zelfstandigen en helpers 60%. Bekeken ten opzichte van het totaal aantal jobs voor mannen en vrouwen zien we bij de loontrekkenden in de toeristische sector ook een overwicht voor de mannen (aandeel van 6,2% voor de mannen ten opzichte van 4,7% voor de vrouwen). Bij de zelfstandigen is er een omgekeerd beeld: van alle vrouwen die als zelfstandige of helper werken in het Vlaamse Gewest werkt 9,8% in de toeristische sector, bij de mannen is dat aandeel 8,7%. Toch zijn er binnen de toeristische sector meer mannen actief als zelfstandige of helper dan vrouwen. Dit beeld zien we in elke deelsector: bij de horeca is er een aandeel van 57% mannen, in de deelsector sport en recreatie is dat 64% en in de cultuursector wordt dat zelfs 68%. Voor de andere deelsectoren, zoals voor de vervoerssector, beschikken we niet over informatie met betrekking tot de zelfstandige tewerkstelling. Bij de loontrekkenden geeft de vervoerssector de doorslag: hier is immers bijna 78% van de werknemers een man. De mannen zijn ook nog nipt in de meerderheid in de reca-sector (51%), de diensten voor cultuur en de diensten voor sport en recreatie (54%). Vooral in de deelsector van de reisbureaus is er een duidelijk overwicht van vrouwen: 71% van de loontrekkenden is er een vrouw. Ook in de accommodatiesector en de kleinhandel zien we meer vrouwen.

¹² Voor een gedetailleerde vergelijking van de cijfers uit de TSA 2008, 2010, 2012 en 2014 verwijzen we graag naar bijlage 1.

TABEL 66: TSA-tabel 7: De totale tewerkstelling van loontrekkenden en zelfstandigen en helpers in de sector toerisme in het Vlaamse Gewest, naar geslacht en regime in 2016.

	LOONTREKKEND – RSZ					RSZPPO		ZELFSTANDIGEN EN HELPERS - RSVZ							
	% man	% vrouw	% voltijds	% deeltijds	% speciaal	Totaal in Jobs	Totaal in VTE	Totaal in jobs	% man	% vrouw	% Hoofdberoep	% Bijberoep	% Na pensioen	TOTAAL in jobs (excl best.)	TOTAAL in jobs (incl best.)
Accommodatie	51,4	48,6	51,2	40,5	8,3	12 434	8 777	72							
Hotels en motels	42,3	57,7	59,0	32,2	8,8	7 876	5 919								
Overig logies voor kortstondig verblijf	67,0	33,0	37,6	55,0	7,4	4 558	2 858								
Accommodatie mbt tweede verblijven (in de kustgemeenten)	28,1	71,9	45,5	54,5	0,0	1 012	685	8	57,0	43,0	74,8	18,9	6,4	27 561	37 078
Handel in en verhuur van onroerend goed	37,7	62,3	39,6	60,4	0,0	53	35								
Beheer en bemiddeling onroerend goed	27,5	72,5	45,8	54,2	0,0	959	649								
Voeding en drankverstrekkers	51,4	48,6	35,5	42,7	21,8	54 155	31 147	0							
Restaurants, fast-food zaken, snackbars, frituren	52,4	47,6	37,5	41,9	20,6	46 773	28 048								
Cafés, discotheken, dancings e.d.	44,8	55,2	22,8	47,8	29,4	7 382	3 099								
Personenvervoer	77,9	22,1	71,3	28,2	0,5	34 702	29 231	0							
Personenvervoer per spoor	87,1	12,9	79,0	21,0	0,0	9 493	9 007								
Personenvervoer over de weg	83,1	16,9	70,6	29,0	0,3	13 877	10 971								
Overig personenvervoer te land, n.e.g.	81,8	18,2	56,0	41,4	2,6	4 432	3 313								
Personenvervoer over water	68,6	31,4	60,9	33,1	5,9	169	137								
Personenvervoer door de lucht	50,5	49,5	68,4	31,6	0,0	4 854	4 096								
Huur van transportuitrusting	55,9	44,1	81,3	18,1	0,6	1 877	1 707								
Reisbureaus, reisorganisatoren, reserveringsbureaus ed.	29,2	70,8	67,5	32,5	0,1	4 249	3 683	533							
Diensten voor cultuur	54,3	45,7	65,2	33,7	1,0	6 264	5 194	3.633	68,5	31,5	38,8	55,8	5,4	9 260	10 386
Productie, exploitatie, beheer en diensten scheppende en uitvoerende kunst	55,0	45,0	66,4	32,2	1,4	3 970	3 290								
Musea en monumentenzorg, botanische tuinen, dierentuinen e.d	53,2	46,8	63,3	36,4	0,3	2 294	1 904								
Diensten voor sport- en recreatie	54,3	45,7	58,0	38,0	4,0	7 204	5 443	4.580	63,6	36,4	50,7	39,9	9,5	4 663	5 403
Verhuur van sport- en kampeerartikelen	70,8	29,2	68,8	31,3	0,0	96	77								
Beheer en exploitatie van sportcentra en overige sportactiviteiten	50,4	49,6	50,3	45,6	4,0	4 570	3 309								
Kermisattracties, pretparken en overig amusement	56,8	43,2	67,6	27,2	5,2	963	780								
Kansspelen, recreatieparken en overige activiteit ivm recreatie	63,2	36,8	73,7	23,0	3,3	1 575	1 277								
Kleinhandel van landspecifieke, karakteristieke toerismegoederen Sport- en kampeerartikelen, souvenirs en ambachtelijke prod.	47,7	52,3	58,1	41,9	0,0	2 844	2 353	0							
Niet toerisme karakteristieke bedrijven: Organisatie congres/beurs	51,5	48,5	74,4	18,6	7,0	1 285	1 065	0							
TOTAAL TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN	58,1	41,9	52,0	37,2	10,8	124 149	87 578	8.826	60,3	39,7	64,0	29,5	6,5	41 484	52 867
Aandeel toeristische bedrijfstakken in totale tewerkstelling	6,2	4,7				5,5		4,9	8,7	9,8	9,2	10,0	6,1	9,1	8,1

BRON: RSZ, RSZPPO, RSVZ, bewerking SV.

Opgesplitst naar regime zien we een klein overwicht voor voltijds werk: 52% werkt voltijds, 37% deeltijds en 11% werkt in een speciaal regime. Deze laatste groep omvat de seizoen- en interimarbeiders die dus met tijdelijke contracten werken en zijn vooral in de reca te vinden. Ook het hoge aandeel van deeltijdse arbeid is vooral te wijten aan een overwicht van deeltijdse arbeid in de deelsector restaurants en cafés. In deze deelsector werkt 43% deeltijds, 36% voltijds en 22% in een speciaal statuut. Omdat het ook in absolute cijfers om grote aantallen gaat, wegen deze aandelen door in het globale aandeel. Als we het totale aantal loontrekkende jobs in de toeristische sector (RSZ), omzetten naar VTE zien we dat de 124.149 jobs goed zijn voor 87.578 VTE. De toeristische sector is een sector waar relatief veel deeltijds gewerkt wordt. Toch lijkt er in 2016 minder deeltijds te zijn gewerkt dan in 2014, iets wat we in tussen 2014 en 2012 ook konden waarnemen. Toen steeg het aantal jobs in VTE sterker dan het aantal jobs in arbeidsplaatsen, tussen 2014 en 2016 is er ook een stijging in het aantal jobs in VTE, maar zelfs een daling in het aantal jobs in arbeidsplaatsen. Men werkt toch vooral deeltijds in de reca-sector. Naast de reca-sector is er alleen in de sector accommodatie met betrekking tot tweede verblijven ook nog een overwicht voor deeltijdse jobs. In de andere deelsectoren is er steeds een overwicht voor voltijds werk. Dit overwicht is klein in de accommodatiesector (51% werkt voltijds) en iets groter in de diensten voor sport- en recreatie of de kleinhandel (58%). In de diensten voor cultuur en in de deelsector van de reisbureaus komen we op twee derden (66% tot 67%) voltijdse jobs uit. Enkel bij de organisatie van congressen en in de vervoerssector zien we nog hogere aandelen voor voltijds werk.

Voor de zelfstandigen hebben we niet voor alle deelsectoren informatie. Globaal zien we dat 64% van de jobs in de toeristische sector jobs in hoofdberoep zijn. 29% van de jobs wordt in bijberoep uitgeoefend en de overige 6% zijn jobs die worden uitgeoefend door mensen die na hun pensioen nog actief zijn. Vooral in de horeca is het overwicht voor een uitoefening in hoofdberoep groot: 75% van de zelfstandigen in de horeca doet dit als hoofdberoep, tegenover 19% in bijberoep en 6% na zijn of haar pensioen. In de deelsector sport en recreatie is het overwicht voor hoofdberoepen kleiner: hier werkt 51% van de zelfstandigen en helpers in hoofdberoep, 40% in bijberoep en een relatief groot aandeel van 10% is actief na zijn of haar pensioen. In de deelsector cultuur tellen we een groter aandeel bijberoepen: 56% van de zelfstandigen in deze sector oefenen hun activiteit uit in bijberoep, tegenover 39% in hoofdberoep en 5% na zijn of haar pensioen. Bekijken we deze jobs in de toeristische sector in relatie tot het totaal aantal jobs voor zelfstandigen en helpers in hoofdberoep, bijberoep en na pensioen, dan zien we een ander beeld. Het hoogste aandeel van toeristische tewerkstelling vinden we bij de zelfstandigen en helpers in bijberoep: 10% van hen is actief in de toeristische sector. Van alle zelfstandigen en helpers die hun job in hoofdberoep uitoefenen, is 9% actief in toerisme en bij de zelfstandigen en helpers die na hun pensioen nog actief zijn, is dat 6%.

DEEL II: SCHATTING TSA BRUSSELSE HOOFDSTEDELIJKE GEWEST

Naast een uitgebreide TSA voor het Vlaamse Gewest, wordt ook een schatting gemaakt van de TSA voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Hoe dat gebeurt, kan hieronder afgelezen worden, samen met de resultaten per TSA-tabel. Daarna is ruimte voor de bespreking van het resultaat van de TSA Brussel en de TSA voor het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen.

1. TSA-tabellen 1 en 2

Wat de TSA-tabellen 1 en 2 betreft (i.e. de tabellen die de toeristische bestedingen meten), werd beslist om alle bestedingen samen te nemen en dus niet steeds het onderscheid te maken tussen de inkomende en interne toeristen. Wat de **dagtoeristen met het motief ontspanning** betreft, kennen we op basis van het Kunststedenonderzoek het totaal aantal dagtoeristen in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest en hun gemiddelde uitgavenpatroon. In totaal komen we op die manier in 2016 uit op een totale besteding van 412 miljoen euro door dagtoeristen in Brussel.

Het aantal **verblijfstoeristen voor het ontspanningsmotief** kennen we uit Toerisme in Cijfers. Uit het TIC blijkt dat er in 2016 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest 387.302 Belgische overnachtingen en 1.802.628 buitenlandse overnachtingen waren. Voor de bestedingen werd gebruik gemaakt van het Kunststedenonderzoek 2011 en het algemeen bestedingsprofiel (Belgen en buitenlanders) in Brussel. Dat geeft een gemiddelde besteding van 181 euro waarbij veel wordt uitgegeven aan maaltijden en drank en aan logies. Ook voor shopping is er een ruim budget. In totaal wordt 395 miljoen euro uitgegeven door verblijfstoeristen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest voor het motief ontspanning.

Tabel 67: Bestedingen door dagtoeristen en verblijfstoeristen in 2016 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief ontspanning, naar bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon en in het totaal (prijzen 2016).

VOLUME	DAGTOERISTEN		VERBLIJFSTOERISTEN	
	Pp	Totaal uitgaven	Pp	Totaal uitgaven
BESTEDINGEN (euro)	pn	Totaal uitgaven	pn	Totaal uitgaven
Logies	-	-	53,8	117 712 621
Maaltijden en drank	23,1	117 178 106	53,4	116 884 857
Transport ter plekke	2,4	12 154 575	5,6	12 228 732
Attracties en ontspanning	1,2	6 086 701	13,1	28 762 215
Andere uitgaven: shopping	54,4	275 883 511	53,9	118 101 987
Andere uitgaven : andere	0,2	1 013 902	0,9	2 027 498
TOTAAL	81,3	412 316 796	180,7	395 717 910

BRON: Kunststedenonderzoek 2011, TIC 2016, bewerking SV

Voor de **verblijfszakentoeeristen** werd op analoge manier gewerkt dan bij de Vlaamse TSA, op basis van Toerisme in cijfers en de dataset van het MICE-onderzoek. De volumes kunnen eenvoudig uit TIC worden gehaald: er zijn een 503.737 Belgische MICE-overnachtingen, 1.751.496 buitenlandse MICE-overnachtingen, 181.951 Belgische overnachtingen voor andere zaken en 583.381 overnachtingen door buitenlanders voor het motief andere zaken. Wat de bestedingen betreft werken we met de dataset van het MICE-onderzoek (analoog aan de Vlaamse TSA): eerst werden enkel de congresgangers in Brussel overgehouden, waarna het gemiddelde bedrag per uitgavenpost per persoon per nacht (exclusief en inclusief participation fee) werd berekend voor zowel de Belgen als de buitenlanders (ook hier werden de buurlanden en de niet-buurlanden gesplitst). Ook de restwaarde van de participation fee werd voor elke groep berekend.

Tabel 68: Bestedingen door verblijfstoeristen in 2016 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2016).

VOLUME	BELGEN			BUURLANDEN			NIET-BUURLANDEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal Uitgaven	Relatief
			503 737			697 965			1 053 531
BESTEDINGEN (euro)									
Logies	103,1	51 914 869	50,3	131,4	91 685 848	60,3	119,1	125 456 308	52,6
Maaltijden en drank	41,4	20 861 910	20,2	45,3	31 627 303	20,8	50,5	53 152 209	22,3
Transport ter plekke	7,9	3 958 158	3,8	12,9	9 002 051	5,9	19,5	20 538 257	8,6
Cultuur	0,3	166 543	0,2	0,3	221 037	0,1	3,6	3 788 708	1,6
Recreatie en ontspanning	0,0	0	0,0	0,1	79 122	0,1	0,3	327 117	0,1
Restwaarde part fee	15,2	7 646 258	7,4	12,1	8 410 680	5,5	4,1	4 296 548	1,8
Andere uitgaven	37,1	18 669 488	18,1	15,9	11 100 034	7,3	29,4	30 960 052	13,0
TOTAAL	204,9	103 217 228	100,0	218,0	152 126 075	100,0	226,4	238 519 199	100,0

BRON: MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV

Wat de MICE-verblijfszakentoeeristen betreft, stellen we een totale besteding van 103 miljoen euro bij de Belgen vast. De Belgische MICE-zakentoeerist geeft gemiddeld 205 euro uit per dag en besteedt het meeste aan logies. Ook aan maaltijden en drank wordt een vijfde van het budget uitgegeven. De buitenlandse MICE-zakentoeeristen zijn niet alleen met veel meer, ze geven per persoon per dag ook iets meer uit. Dat brengt de totale besteding door buitenlandse MICE-zakentoeeristen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest op 390 miljoen euro. Ook de buitenlandse zakentoeeristen geven veel uit aan logies en maaltijden en dranken, maar betalen ook vaak een grotere participation fee.

Tabel 69: Bestedingen door verblijfstoeristen in 2016 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016).

VOLUME	BELGEN			BUURLANDEN			NIET-BUURLANDEN		
	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal uitgaven	Relatief	Pp pn	Totaal Uitgaven	Relatief
			181 951			229 856			353 525
BESTEDINGEN (euro)									
Logies	61,8	11 251 064	54,3	78,8	18 116 561	63,8	71,4	25 259 024	53,5
Maaltijden en drank	24,8	4 521 223	21,8	27,2	6 249 361	22,0	30,3	10 701 518	22,7
Transport ter plekke	4,7	857 818	4,1	7,7	1 778 750	6,3	11,7	4 135 116	8,8
Cultuur	0,2	36 094	0,2	0,2	43 676	0,2	2,2	762 808	1,6
Recreatie en ontspanning	0,0	0	0,0	0,1	15 634	0,1	0,2	65 861	0,1
Andere uitgaven	22,2	4 046 078	19,5	9,5	2 193 299	7,72	17,6	6 233 411	13,2
TOTAAL	113,8	20 712 277	100,0	123,5	28 397 280	100,0	133,4	47 157 737	100,0

BRON: MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV

Voor het motief 'andere zaken' werken we analoog aan de methode gebruikt in de TSA voor het Vlaamse Gewest. We laten de restwaarde van de participation fee buiten beschouwing en uit de MICE-dataset nemen we per uitgavencategorie 60% van het bekomen resultaat op. Dat betekent dat we voor de Belgen uitkomen op 114 euro per persoon per nacht of een totale besteding van 20 miljoen euro. Voor de buitenlanders komen we uit op 123 tot 133 euro per persoon per nacht of een totale besteding van 76 miljoen euro.

Wat de **dagzakentoeeristen** betreft werd voor de volumes en de bestedingen de TSA-methode voor het Vlaamse Gewest toegepast en werd gewerkt met TIC 2016 en met de MICE 2013-dataset. We werken opnieuw afzonderlijk voor de Belgen en voor de buitenlanders (buurlanden). Voor de volumes werd de verhouding berekend tussen het aantal deelnemers dat blijft overnachten en het aantal die dat niet doet. Door deze verhouding in relatie te brengen met de aankomsten voor MICE en andere zaken in Toerisme in

Cijfers (TIC) en met de gemiddelde duur van aanwezigheid op het congres, kunnen we het aantal dagzakentoeeristen schatten. We komen daarbij uit op een totaal van 5.782.978 Belgische dagzakentoeeristen voor het motief MICE, 21.417 Nederlandse en 227.746 uit de andere buurlanden. Voor het motief 'andere zaken' komen we uit op 2.055.004 Belgische, 6.454 Nederlandse dagzakentoeeristen en 76.355 dagzakentoeeristen uit de andere buurlanden.

Tabel 70: Bestedingen door dagzakentoeeristen in 2016 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief MICE, opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (prijzen 2016).

VOLUME	BELGEN			NEDERLAND			FR+DUI+VK		
	Pp	Totaal	Relatief	Pp	Totaal	Relatief	Pp	Totaal	Relatief
BESTEDINGEN (euro)	pn	uitgaven	Relatief	pn	uitgaven	Relatief	pn	Uitgaven	Relatief
		5 782 978			21 417			227 746	
Maaltijden en drank	18,19	105 173 613	41,3	0,00	0	0,0	15,5	3 536 928	37,8
Transport ter plekke	10,08	58 301 011	22,9	6,71	143 682	11,4	13,2	3 010 048	32,2
Cultuur	0,00	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,0	0,0	0	0,0	0,1	12 667	0,1
Restwaarde part fee	13,41	77 539 271	30,4	41,3	883 691	69,9	2,7	613 329	6,6
Andere uitgaven	2,39	13 797 721	5,4	11,1	237 340	18,8	9,6	2 179 927	23,3
TOTAAL	44,06	254 811 616	100,0	59,1	1 264 713	100,0	41,1	9 352 899	100,0

BRON: MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV

Voor de bestedingen werken we ook volledig analoog aan de werkwijze voor de TSA van het Vlaamse Gewest, maar dan met de deelnemers aan congressen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. De Belgische MICE-dagzakentoeerist geeft daar 44 euro uit, de Nederlandse 59 euro en de dagzakentoeerist uit andere buurlanden 41 euro. In totaal komen we uit op een besteding van 255 miljoen euro door Belgische dagzakentoeeristen en 11 miljoen door buitenlandse dagzakentoeeristen voor het motief MICE. Voor de dagzakentoeeristen voor het motief andere zaken komen we uit op een totale besteding van 37 miljoen door de Belgen en ruim 2 miljoen door de buitenlanders.

Tabel 71: Bestedingen door dagzakentoeeristen in 2016 in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voor het motief 'andere zaken', opgesplitst naar herkomst en bestedingscategorie. Uitgedrukt in euro, in gemiddelde prijs per persoon per nacht en in het totaal (in prijzen 2016).

VOLUME	BELGEN			NEDERLAND			FR+DUI+VK		
	Pp	Totaal	Relatief	Pp	Totaal	Relatief	Pp	Totaal	Relatief
BESTEDINGEN (euro)	pn	uitgaven	Relatief	pn	uitgaven	Relatief	pn	Uitgaven	Relatief
		2 055 004			6 454			76 355	
Maaltijden en drank	10,9	22 424 316	59,3	0,00	0	0,00	9,32	711 478	40,5
Transport ter plekke	6,0	12 430 497	32,9	4,03	25 979	37,7	7,93	605 492	34,4
Cultuur	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00
Recreatie en ontspanning	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,03	2 548	0,14
Andere uitgaven	1,4	2 941 845	7,8	6,65	42 913	62,3	5,74	438 508	24,9
TOTAAL	18,4	37 796 658	100,0	10,7	68 892	100,0	23,0	1 758 026	100,0

BRON: MICE 2013, TIC 2016, bewerking SV

De uitgaven aan personenvervoer door de lucht en aan diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen, kunnen niet uit de hiervoor beschreven databronnen gehaald worden. Vandaar dat net zoals bij de Vlaamse TSA, geopteerd wordt om de totale output van deze categorieën als toeristisch verbruik op te nemen. We gaan uit van een 100% ratio van toeristisch verbruik in TSA-tabel 6 en brengen dit bedrag terug naar TSA-tabel 1 en 2, al splitsen we het niet verder uit. In totaal gaat het om 169 miljoen euro voor het personenvervoer door de lucht en om ruim 796 miljoen euro voor de diensten van reisbureaus, touroperators en gidsen.

Tabel 72: TSA-tabellen 1 en 2: bestedingen door verschillende groepen toeristen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2016, in euro en prijzen 2016.

BESTEDINGEN	BELGEN EN BUITENLANDERS		BELGEN IN BRUSSEL				BUITENLANDERS IN BRUSEL				TOTAAL	
	Ontspanning		Dagzaken		Verblijfszaken		Dagzaken		Verblijfszaken			
	dag-toeristen	verblijfs-toeristen	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE	MICE	ANDERE		
1 Accommodatie		117 712 621			51 914 869	11 251 064			217 142 157	43 375 585	441 396 296	
2 Voeding- en drankverstreking	117 178 106	116 884 857	105 173 613	22 424 316	20 861 910	4 521 223	3 536 928	711 478	84 779 511	16 950 879	493 022 823	
3 Personenvervoer te land (spoor + weg + water)	12 154 575	12 228 732	58 301 011	12 430 497	3 958 158	857 818	3 153 730	631 471	29 540 309	5 913 866	139 170 167	
4 Personenvervoer door lucht											169 229 462	
5 Reisagentschappen, tour operators en gidsen											796 244 797	
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	6 086 701	28 762 215			166 543	36 094	12 667	2 548	4 415 985	887 979	40 370 732	
7 Restwaarde participation fee			77 539 271		7 646 258	0	1 497 020		12 707 228	0	99 389 777	
8 Andere	276 897 413	120 129 485	13 797 721	2 941 845	18 669 488	4 046 078	2 417 267	481 420	42 060 085	8 426 709	489 867 513	
TOTAAL	412 316 796	395 717 910	254 811 616	37 796 658	103 217 228	20 712 277	10 617 612	1 826 918	390 645 275	75 555 017	1 703 217 307	965 474 259
												2 668 691 566

Alle uitgaven in TSA-tabellen 1 en 2 worden in tabel 72 samengevoegd. Dat levert een totaalbedrag op van 2,7 miljard euro aan toeristische bestedingen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Omdat we de uitgaven aan reisbureaus en touroperators en aan luchtvervoer niet verdelen over de verschillende groepen toeristen, heeft het weinig zin de totale uitgaven per groep te bespreken. Bij de verschillende groepen toeristen zien we wel grote verschillen in vergelijking met 2014. Enkel bij de Belgische dagzakentoeeristen (en in mindere mate bij de gewone dagtoeristen) zien we een stijging van de uitgaven. In alle andere categorieën is er een daling te zien. Vooral bij de verblijfstoeristen zijn er sterke dalingen. De reden hiervoor is dat de volumes aan toeristen in Brussel zijn afgenomen, vooral de buitenlanders kwamen minder vaak naar Brussel dan in 2014. De aanslagen van 22 maart in Zaventem en Brussel zorgden voor een weliswaar tijdelijke maar stevige terugval van het aantal toeristen in de hoofdstad. Vooral de buitenlandse toeristen bleven een tijd achterwege.

2. TSA-TABEL 4

In TSA-tabel 4 wordt naast de totalen uit TSA-tabellen 1 en 2, de subsidies (social transfers) en duurzame toerismegoederen¹³ opgenomen. Omdat het opzoeken en berekenen van deze cijfers een erg tijdrovende taak is, werden deze niet geteld voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest maar wel geschat.

Voor de subsidies gebeurde dat aan de hand van de verhouding in het Vlaamse Gewest tussen de bestedingen in bepaalde uitgavencategorieën in TSA-tabellen 1 en 2 en de bedragen opgenomen aan subsidies in die categorie. Concreet werd er voor de subsidies aan vervoer een bedrag opgenomen dat 0,33 keer zo groot als de gemeten bestedingen aan vervoer. Voor subsidies aan cultuur, ontspanning en recreatie werd 1,9 keer het bedrag van de gemeten consumptie opgenomen. Dat maakt dat we in totaal ruim 123 miljoen euro aan subsidies opnemen: ruim één derde daarvan is voor vervoer, bijna twee derden voor cultuur, recreatie en sport. Voor de uitgaven aan duurzame goederen werd het gemiddelde bedrag per Vlaming berekend (152 euro) en vermenigvuldigd met het aantal inwoners in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Op die manier berekenden we een totale uitgave aan duurzame toerismegoederen in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest van 180 miljoen euro.

Tabel 73: TSA-tabel 4: Totale toerismeconsumptie in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2016, in euro en prijzen 2016.

	TSA-tabellen 1 en 2	Schatting subsidies	Schatting duurzame goederen	TOTAAL
1 Accommodatie	441 396 296			441 396 296
2 Voeding- en drankverstrekking	493 022 823			493 022 823
3 Personenvervoer over spoor + weg + water	139 170 167	46 063 657		185 233 824
4 Personenvervoer door de lucht	169 229 462			165 028 147
5 Diensten van reisagentschappen, tour-operators en gidsen	796 244 797			776 477 109
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport	40 370 732	77 294 965		117 665 697
7 Diensten voor organisatie van congressen	99 389 777			99 389 777
8 Andere	489 867 513		179 388 014	669 255 527
TOTAAL	2 668 691 567	123 358 622	179 388 014	2 947 469 200

¹³ Normaal moeten ook hier de andere niet-elders opgenomen componenten van toerismeconsumptie opgenomen worden. Zo was er in de TSA van het Vlaamse Gewest nog een kolom voor de uitgaven door toeristen in tweede verblijven en één voor de tegenwaarde van accommodatie in tweede verblijven. Voor de tweede verblijven in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest werd beslist om niets op te nemen. Deze gegevens zijn immers niet beschikbaar en daarenboven vermoeden we dat er slechts weinig tweede verblijven in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest zijn.

Zoals in tabel 81 te zien is, komen we in TSA-tabel 4 voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest uit op een totale toerismeconsumptie van bijna 3 miljard euro in 2016. Het overwicht van de consumptie zit duidelijk bij de toeristen zelf in TSA-tabellen 1 en 2.

3. TSA-TABEL 5

TSA-tabel 5 wordt voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest analoog opgesteld als voor het Vlaamse Gewest. We beschikken immers over de Regionale Input-Outputtabellen (RIOT) voor Brussel uit 2010. Dezelfde NACE-codes werden al dan niet opgenomen op basis van het RSZ-bestand voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, situatie juni 2010. Wat dat precies betekent kan afgelezen worden in tabel 74. Enige afwijking tegenover de TSA voor het Vlaamse Gewest is dat er geen aanbodcijfers meegenomen zijn in het kader van tweede verblijven. Daarnaast blijkt er geen aanbod te zijn in de categorieën met betrekking tot het watervervoer. We nemen de rijen en kolommen wel op, maar de resultaten zijn nul.

Tabel 74: Omzetten ISIC- en CPC codes uit RMF 2008 naar de codes in de RIOT 2010.

	Bedrijfstakken	Producten
1. Accommodatie	100% van 55A	100% van 55A
2. Voeding en drankverstreking	96,4% van 56A	65,0 % van 56A
3. Personenvervoer via het spoor	69,4% van 49A	69,4% van 49A
4. Personenvervoer via de weg	100% van 49B	100% van 49B
5. Personenvervoer over water	0% van 50A + 0% van 50B	0% van 50A + 0% van 50B
6. Personenvervoer door de lucht	94,2% van 51A	94,2% van 51A
7. Huur van transportuitrusting	98,5% van 77A	98,5% van 77A
8. Diensten van reisagentschappen, touroperators en gidsen	85,0% van 79A	100% van 79A
9. Diensten voor cultuur	100% van 90A+ 52,7% van 91A	60,1% van 90A + 52,7% van 91A
10. Diensten voor recreatie en sport	100% van 92A + 75,6% van 93A + 6,3% van 77B	100% van 92A + 46,3% van 93A
11. Kleinhandel in souvenirs, sport en kampeermateriaal	1,8% van 47A	1,8% van 47A
12. Organisatie van congressen	19,8% van 82A	19,8% van 82A

Aan de hand van deze percentages en de RIOT 2010 werden de verschillende cellen in TSA-tabel 5 ingevuld. Het resultaat is hieronder af te lezen in tabel 75. Het belangrijkste cijfer in deze tabel is in het rood gemarkeerd. Dit cijfer geeft de **totale toegevoegde waarde van toeristische industrie** in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest weer. Deze is in 2016 gelijk aan **3,5 miljard euro of 5,3% van de totale toegevoegde waarde in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest**. Brengen we deze cijfers samen met de gegevens uit de TSA van het Vlaamse Gewest, dan bekomen we de totale toegevoegde waarde van toeristische industrie in beide gewesten samen. Deze is in 2016 gelijk aan 12 miljard euro of 4,5% van de totale toegevoegde waarde in beide gewesten samen. Voor het Vlaamse Gewest alleen kwamen we eerder uit op 8,5 miljard euro of 4,3%.

Zowel voor het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest als voor de som van beide gewesten, komen we in 2016 eenzelfde aandeel van de toegevoegde waarde van de toeristische industrie uit (gezien we dezelfde RIOT gebruiken). Dat aandeel was iets lager dan in de vorige TSA's¹⁴. Vergelijken doorheen de tijd voor deze indicator echter niet zinvol. We kunnen immers spreken van een trendbreuk, gezien we sinds 2014 met de vernieuwde regionale input-output tabel (RIOT) werken. In het rapport van de TSA 2014 (De Maesschalck en Weekers, 2016) maakt een vergelijking tussen beide RIOT's.

¹⁴ Voor een gedetailleerde vergelijking van de cijfers uit de TSA 2008, 2010, 2012 en 2014 verwijzen we graag naar bijlage 1.

Tabel 75: TSA-tabel 5: Het aanbod van toeristische en andere producten in toeristische en andere bedrijfstakken in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2016 (in euro en in prijzen 2016)

	TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN												TOTAAL	ANDERE BEDRIJFS- TAKKEN	ALGEMEEN TOTAAL (in basis- prijzen)
	1 Accommodatie	2 Voeding- en drank- verstrekkers	3 Personen- vervoer via het spoor	4 Personen- vervoer over de weg	5 Personen- vervoer over water	6 Personen- vervoer door lucht	7 huur van transport- uitrusting	8 Reisagent- schappen, touropera- -tors + gidsen	9 Culturele activitei- ten	10 Sport- en recreatie bedrijven	11 Klein- handel souvenirs , sport en kampeer	12 Organisa- tie congres- sen en beurzen			
1 Accommodatie	668 971 695	59 270 173	0	0	0	0	0	0	83 972	1 072 125	0	0	729 397 965	2 940 068	732 338 033
2 Voeding- en drank- verstrekkers	13 995 237	1 366 490 332	0	0	0	313 711	0	0	5 266 571	10 815 483	1 078	0	1 396 882 413	86 877 001	1 483 759 414
3 Personenvervoer via het spoor	0	0	244 113 223	0	0	0	0	0	0	0	0	0	244 113 223	107 547 321	351 660 544
4 Personenvervoer over de weg	0	0	0	879 804 505	0	0	0	0	0	0	0	0	879 804 505	208 366	880 012 871
5 Personenvervoer water	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6 Personenvervoer lucht	0	0	0	0	0	138 230 887	0	17 771 636	0	0	0	0	156 002 523	13 226 939	169 229 462
7 Huur transport- uitrusting	0	0	0	319 189	0	0	1 204 366 498	107 990	0	0	0	0	1 204 793 676	867 066 797	2 071 860 473
8 Reisagent. tour- operators en gidsen	21 149	0	0	10 134 872	0	0	0	651 504 380	19 547 303	0	0	0	681 207 703	115 037 094	796 244 797
9 Cultuurdiensten	2 728 518	1 067 720	0	0	0	0	0	3 458 920	279 689 354	3 190 264	29 848	0	290 164 625	225 643 429	515 808 054
10 Recreatie en sportdiensten	5 064 509	1 576 111	0	0	0	0	0	0	171 747	505 246 906	0	0	512 059 273	125 749 488	637 808 761
11 Kleinhandel souvenirs, sport en kampeer	0	0	0	0	0	0	0	0	678	27 462	877 392	0	905 532	49 660 798	50 566 330
12 Diensten voor organisatie van congressen en beurzen	16 978	1 968 993	0	0	0	0	0	0	710 540	1 027 675	6 461	54 327 582	58 058 227	327 387 745	385 445 972
13 Andere	40 149 627	766 805 545	142 418 559	17 991 785	0	9 441 467	42 454 205	22 819 661	213 354 252	182 928 415	89 048 284	254 683 588	1 782 095 388	145 004 558 730	146 786 654 118
TOTALE OUTPUT (basisprijzen)	730 947 713	2 197 178 875	386 531 781	908 250 350	0	147 986 065	1 246 820 703	695 662 587	518 824 416	704 308 331	89 963 063	309 011 169	7 935 485 053	146 925 903 775	154 861 388 829
INTERMEDIAR VERBRUIK (aankooprijzen)	346 255 934	1 362 321 126	231 057 591	210 865 619	0	130 882 449	588 178 470	594 546 719	310 024 581	388 148 908	56 112 215	206 564 145	4 424 957 757	83 734 467 056	88 159 424 813
TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen)	384 691 780	834 857 749	155 474 190	697 384 731	0	17 103 617	658 642 232	101 115 869	208 799 835	316 159 423	33 850 847	102 447 024	3 510 527 296	63 191 436 719	66 701 964 016

4. TSA-TABEL 6

In TSA-tabel 6 wordt het aanbod uit TSA-tabel 5 gekoppeld aan de consumptie uit TSA-tabel 4, om zo de directe toegevoegde waarde van toerisme voor een regio te kennen. Als we deze koppeling maken op basis van bovenstaande gegevens, dan zien we dat we voor sommige producten met redelijk lage toerismeratio's te maken hebben. Enkel voor de reca en de categorie andere is het aandeel in Brussel, vergelijkbaar met het Vlaamse aandeel (33% tegen 34% voor reca en 0,3% tegen 0,4% voor andere). Bij de andere categorieën maken de Brusselse toerisme-aandelen steeds ongeveer 1/3 uit van de Vlaamse: voor de accommodatiesector komen we op een Brusselse toerismeratio van 60%, vervoer te land haalt 6%, voor diensten van cultuur, recreatie en ontspanning is er een toerismeratio van 10% en de organisatie van congressen komt ook maar op 26%. Om tot een cijfer te komen dat dicht bij het werkelijke resultaat ligt, kunnen we de toerismeratio's die erg laag zijn optrekken. We werken voor deze productgroepen dus niet met de werkelijk gemeten consumptieve bestedingen, maar passen ze in de hoogte aan. We doen dat door de Vlaamse ratio's in te voegen voor accommodatie (90%), personenvervoer (16%), diensten van cultuur, recreatie en ontspanning (35%) en organisatie van congressen en beurzen (71%).

Aan de hand van deze toerismeratio's kunnen we de toerismeaandelen van het aanbod in elke cel berekenen, zodat we ook de toerismeaandelen per sector bekomen. Op basis van deze aandelen bekomen we dan het toerismeaandeel van de intermediaire consumptie en van de toegevoegde waarde per sector. Eens dat gedaan is kunnen we de bruto **directe toegevoegde waarde van toerisme** in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest berekenen (zie gele cellen in tabel 84). Deze is gelijk aan **1,6 miljard euro of 2,4% van de totale toegevoegde waarde in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest**.

Brengen we deze cijfers samen met de gegevens uit de TSA van het Vlaamse Gewest, dan bekomen we de directe toegevoegde waarde van toerisme in beide gewesten samen. Deze is gelijk aan 6,6 miljard euro of 2,5% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen (6,6 miljard (VG+BHG = 5 miljard + 1,6 miljard) / 268 miljard (VG+BHG = 201 miljard + 67 miljard)). Het cijfer voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en bij uitbreiding voor beide gewesten samen, ligt lager dan in 2014¹⁵. Gezien we geen grote methodologische aanpassingen hebben gedaan en werken met dezelfde RIOT, mogen we stellen dat het om een reële afname gaat. Voor het Brusselse Gewest is er een afname met 0,24 procentpunten (2,69% in 2014 en 2,45% in 2016). Omdat er in het Vlaamse Gewest een heel kleine stijging was, is de daling voor beide gewesten kleiner: tussen 2014 en 2016 stellen we een afname in aandeel van toegevoegde waarde vast met 0,04 procentpunten (2,52% in 2014 en 2,48% in 2016).

We kunnen ook **het directe bruto binnenlandse product van toerisme** berekenen. Deze is in het Brusselse Hoofdstedelijke gewest gelijk aan **1,6 miljard euro of 2,2% van het totale bruto binnenlandse product** van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Voor beide gewesten samen, komen we uit op een direct bruto binnenlands product van toerisme van 6,6 miljard euro of 2,2% van het totale bruto binnenlandse product in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen. Ook hier zien we een daling van de aandelen tussen 2014 en 2016. Voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is de daling het grootste: van 2,39% naar 2,18%. Voor beide gewesten samen daalt het aandeel van 2,21% naar 2,16%, gezien er in het Vlaamse Gewest een status quo was.

¹⁵ Voor een gedetailleerde vergelijking van de cijfers uit de TSA 2008, 2010, 2012 en 2014 verwijzen we graag naar bijlage 1.

Tabel 76: TSA-TABEL 6 (rechts deel): Totale aanbod en toeristische consumptie in het Brussels e Hoofdstedelijke Gewest in 2016, uitgedrukt euro en prijzen 2016

	TOTAAL TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN		ANDERE BEDRIJFSTAKKEN		ALGEMEEN TOTAAL (aan basisprijzen)	IMPORT		BELASTINGEN - SUBSIDIES op producten (geprod. in vla of import)		TOTAAL VLAAMSE OUTPUT (aan aankoop prijzen)	TOTAAL TOERISTISCHE CONSUMPTIE (TSA-TABEL 4)	TOERISME- RATIO per product of dienst (in%)
	Output	Toe Aan	output	Toe Aan		output	Toe Aan	output	Toe Aan			
1 Accommodatie ...	729 397 965	659 782 107	2 940 068	2 659 459	732 338 033	0	0	0	0	732 338 033	441 396 296	90*
2 Voeding- en drankverstreking ...	1 396 882 413	464 155 377	86 877 001	28 867 446	1 483 759 414	0	0	0	0	1 483 759 414	493 022 823	33
3 Personenvervoer (muv door de lucht) ...	2 328 711 403	367 246 409	974 822 484	153 733 114	3 303 533 888	0	0	-147 144 487	-23 205 230	3 156 389 400	185 233 824	16*
4 Personenvervoer door de lucht ...	156 002 523	156 002 523	13 226 939	13 226 939	169 229 462	0	0	0	0	169 229 462	169 229 462	1,00
5 Diensten van reisagentschappen, tour operators en gidsen ...	681 207 703	681 207 703	115 037 094	115 037 094	796 244 797	0	0	0	0	796 244 797	796 244 797	1,00
6 Culturele diensten + diensten voor recreatie en sport ...	802 223 898	280 482 220	351 392 916	122 857 803	1 153 616 815	0	0	46 766 118	16 350 878	1 200 382 933	117 665 697	35*
7 Diensten voor organisatie van congressen en beurzen ...	58 058 227	41 096 311	327 387 745	231 740 258	385 445 972	0	0	0	0	385 445 972	99 389 777	71*
8 Andere ...	1 783 000 920	4 906 253	145 054 219 529	399 143 169	146 837 220 448	94 578 968 635	260 251 301	1 800 645 543	4 954 805	243 216 834 627	669 255 527	0,3
TOTAAL OUTPUT (basisprijzen) ...	7 935 485 053	2 654 878 904	146 925 903 775	1 067 265 282	154 861 388 829							
TOTAAL INTERMEDIAR VERBRUIK (a aankooprijzen)	4 424 957 757	1 480 404 401	83 734 467 056	608 244 614	88 159 424 813							
TOTAAL TOEGEVOEGDE WAARDE (basisprijzen) ...	3 510 527 296	1 174 474 502	63 191 436 719	459 020 668	66 701 964 016							

* Zelf ingevoegd (productratio uit
TSA Vlaamse Gewest) gezien
gemeten ratio een te lage
wa arde opleverende

5 TSA-tabel 7

In TSA-tabel 7 wordt de tewerkstelling in de toeristische sector in beeld gebracht. Voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest werken we volledig analoog aan TSA-tabel 7 voor het Vlaamse Gewest.

Bekijken we de totale tewerkstelling in de toeristische sector in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (zie tabel 77), dan tellen we 57.867 loontrekkende jobs en 7.005 jobs voor zelfstandigen en helpers. Bij de loontrekkende jobs zien we een aandeel van 8,6% en bij de jobs voor zelfstandigen en helpers een aandeel van 6,7%. In vergelijking met 2014 zien we een toename bij zowel de loontrekkende tewerkstelling als de zelfstandigen. Ook het toeristisch aandeel ten opzichte van het totaal aantal zelfstandigen ging vooruit, bij de loontrekkenden daalde het licht.

Wat de aandelen van de verschillende deelsectoren binnen de toeristische sector betreft zijn er kleine verschillen tussen de soorten tewerkstelling. In de accommodatiesector werkt ongeveer 10% van de loontrekkenden uit de toeristische sector. De grootste groep van de toeristische jobs vinden we terug in de restaurants en cafés: ongeveer 34% van de loontrekkenden. De horeca is als geheel ook goed 65% van de jobs door zelfstandigen. Het feit dat het aandeel zelfstandigen in de horeca zo hoog ligt heeft deels te maken met het feit dat we niet over alle zelfstandigen in de toeristische sector informatie hebben en de aandelen dus hoger zijn dan de werkelijke situatie. Dat is ook zo bij de diensten voor cultuur en voor sport en recreatie, waar respectievelijk 18% en 17% van de zelfstandige jobs voor toerisme onder vallen. Dit naast een aandeel van 10% en 5% van de loontrekkende jobs. Ook het personenvervoer speelt een grote rol in het aantal loontrekkende jobs in de toeristische sector: in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zien we een aandeel van 35%. We zien daarnaast ook 3% van de loontrekkende jobs in de deelsector van de reisbureaus en touroperators en dergelijke. Ten slotte zien we nog 1% tot 2% van de toeristische loontrekkende jobs in de kleinhandel en in de bedrijven die zich bezig houden met de organisatie van congressen en beurzen.

Wat het verschil tussen mannen en vrouwen in de toeristische jobs betreft zien we bijna overal een overwicht voor mannen: bij de loontrekkenden en bij de zelfstandigen en helpers zijn er 63% tot 65% mannen. Bekeken ten opzichte van het totaal aantal jobs voor mannen en vrouwen zien we bij de loontrekkenden ook een groot overwicht voor de mannen (aandeel van 12,2% voor de mannen ten opzichte van 6,4% voor de vrouwen). Bij de zelfstandigen is er net zoals in het Vlaamse Gewest een omgekeerd beeld: van alle vrouwen die als zelfstandige of helper werken in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest werkt 7,8% in de toeristische sector, bij de mannen is dat aandeel 6,8%. Het beeld dat er in de toeristische sector meer mannen dan vrouwen actief zijn is in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest voor bijna elke deelsector, zowel voor loontrekkenden als voor zelfstandigen en helpers het geval. Enkel bij de loontrekkenden in de reisbureausector en de organisatie van congressen en beurzen werken meer vrouwen dan mannen.

Opgesplitst naar regime zien we een overwicht aan voltijdse jobs: in totaal tellen we 65% voltijdse jobs, 33% zijn deeltijdse jobs en 1,4% zijn jobs in een speciaal regime. Ook nu is de reca-sector de enige deelsector met een duidelijk overwicht van deeltijdse jobs, met een globaal aandeel van 59% deeltijdse jobs. Dit aandeel is in de cafés zelfs 67%. In de accommodatiesector is het aantal deeltijdse jobs relatief laag: 18% van de jobs zijn deeltijdse jobs en 80% voltijdse. In het Vlaamse Gewest was deze verhouding 41% deeltijds tegen 51% voltijds. In de andere deelsectoren liggen de aandelen van deeltijdse en voltijdse loontrekkende arbeid in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in de lijn van deze in het Vlaamse Gewest, al liggen de aandelen voor voltijdse jobs steeds wat procentpunten hoger. We zien 68% tot 73% voltijdse jobs bij de diensten voor cultuur, recreatie en sport, 74% voltijdse jobs bij de organisatie van congressen en beurzen, 78% bij de touroperators en reisbureaus en zelfs 81% voltijdse jobs in de vervoerssector. Enkel in de kleinhandel houdt het aantal voltijdse en deeltijdse jobs elkaar in evenwicht.

TABEL 77: TSA-tabel 7: De totale tewerkstelling van loontrekkenden en zelfstandigen en helpers in de sector toerisme in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, naar geslacht en regime in 2016

	LOONTREKKEND – RSZ						RSZPPO	ZELFSTANDIGEN EN HELPERS - RSVZ							
	% man	% vrouw	% voltijds	% deeltijds	% speciaal	Totaal in Jobs	Totaal in VTE	Totaal in jobs	% man	% vrouw	% Hoofdberoep	% Bijberoep	% Na pensioen	TOTAAL in jobs (excl best.)	TOTAAL in jobs (incl best.)
Accommodatie	52,9	47,1	80,1	18,5	1,5	5 454	4 320	11							
Hotels en motels	53,5	46,5	82,0	16,5	1,5	5 024	3 987								
Overig logies voor kortstondig verblijf	46,3	53,7	57,7	41,2	1,2	430	333								
Accommodatie mbt tweede verblijven (in de kustgemeenten)	nvt	nvt	nvt	Nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	62,9	37,1	80,9	12	6,7	2 644	4 694
Handel in en verhuur van onroerend goed															
Beheer en bemiddeling onroerend goed															
Voeding en drankverstrekkers	58,0	42,0	41,3	55,6	3,1	19 663	12 867	257							
Restaurants, fast-food zaken, snackbars, frituren	57,7	42,3	43,0	54,4	2,6	17 965	12 065								
Cafés, discotheken, dancings e.d.	60,3	39,7	23,3	67,5	9,2	1 698	802								
Personenvervoer	82,9	17,1	80,9	18,9	0,2	20 328	17 929	0							
Personenvervoer per spoor	75,6	24,4	80,0	20,0	0,0	8 910	8 404								
Personenvervoer over de weg	91,2	8,8	83,4	16,6	0,0	10 150	8 502								
Overig personenvervoer te land, n.e.g.	86,9	13,1	42,6	47,7	9,8	512	336								
Personenvervoer over water	42,9	57,1	28,6	71,4	0,0	7	5								
Personenvervoer door de lucht	46,6	53,4	83,3	16,7	0,0	221	194								
Huur van transportuitrusting	57,6	42,4	84,1	15,9	0,0	528	488								
Reisbureaus, reisorganisatoren, reserveringsbureaus ed.	35,9	64,1	78,4	21,6	0,0	1 546	1 341	0							
Diensten voor cultuur	53,8	46,2	73,2	26,7	0,2	5 834	5 525	77	64,6	35,4	54	40,1	6,4	675	773
Productie, exploitatie, beheer en diensten scheppende en uitvoerende kunst	54,5	45,5	75,3	24,6	0,2	5 112	4 943								
Musea en monumentenzorg, botanische tuinen, dierentuinen e.d	48,9	51,1	58,6	41,4	0,0	722	583								
Diensten voor sport- en recreatie	62,0	38,0	68,3	31,7	0,0	3 088	2 592	195	63,0	37,0	58,6	37,0	4,4	1 332	1 538
Verhuur van sport- en kampeerartikelen	50,0	50,0	50,0	50,0	0,0	4	3								
Beheer en exploitatie van sportcentra en overige sportactiviteiten	62,6	37,4	64,3	35,6	0,1	1 858	1 537								
Kermisattracties, pretparken en overig amusement	69,8	30,2	65,1	34,9	0,0	63	50								
Kansspelen, recreatieparken en overige activiteit ivm recreatie	60,7	39,3	74,8	25,2	0,0	1 163	1 002								
Kleinhandel van landspecifieke, karakteristieke toerismegoederen Sport- en kampeerartikelen, souvenirs en ambachtelijke prod.	57,6	42,4	55,0	45,0	0,0	703	578	0							
Niet toerisme karakteristieke bedrijven: Organisatie congres/beurs	48,8	51,2	74,8	22,2	3,0	711	602	0							
TOTAAL TOERISTISCHE BEDRIJFSTAKKEN	65,4	34,6	65,3	33,3	1,4	57 327	45 755	540	63,2	36,8	70,6	23,4	6,0	4 651	7 005
Aandeel toeristische bedrijfstakken in totale tewerkstelling	12,2	6,4				9,2		1,0	6,8	7,8	6,9	9,2	5,1	7,2	6,7

BRON: RSZ, RSVZ, RSZPPO, bewerking SV

Bij de zelfstandigen en helpers ligt het overwicht ook duidelijk bij die mensen die hun activiteit in de toeristische sector in hoofdberoep uitoefenen (71%). Het aandeel in bijberoep ligt op 23% en 6% van de zelfstandigen en helpers in de toeristische sector is actief na zijn of haar pensioen. In de deelsectoren zien we een analoog beeld aan dat in het Vlaamse Gewest. Vooral in de horeca is het overwicht duidelijk voor een uitoefening in hoofdberoep: 81% van de zelfstandigen in de horeca doet dit als hoofdberoep, tegenover 12% in bijberoep en 7% na zijn of haar pensioen. In de deelsectoren cultuur en sport en recreatie tellen we een groter aandeel bijberoepen: 40% en 37% van de zelfstandigen in deze sectoren oefenen hun activiteit uit in bijberoep, tegenover 54% en 59% in hoofdberoep en 4% en 6% na zijn of haar pensioen. Bekijken we deze jobs in de toeristische sector in relatie tot het totaal aantal jobs voor zelfstandigen en helpers in hoofdberoep, bijberoep en na pensioen, dan zien we eenzelfde onderlinge verhouding. Van alle zelfstandigen en helpers die hun job in hoofdberoep uitoefenen is 7% actief in de toeristische sector, voor hen die hun job in bijberoep uitoefenen is dat aandeel 9% en bij de zelfstandigen en helpers die na hun pensioen nog actief zijn is 5% actief in de toeristische sector.

DEEL III: BENCHMARK ECONOMISCHE INDICATOREN TOERISME IN HET VLAAMSE EN BRUSSELSE HOOFDSTEDELIJKE GEWEST

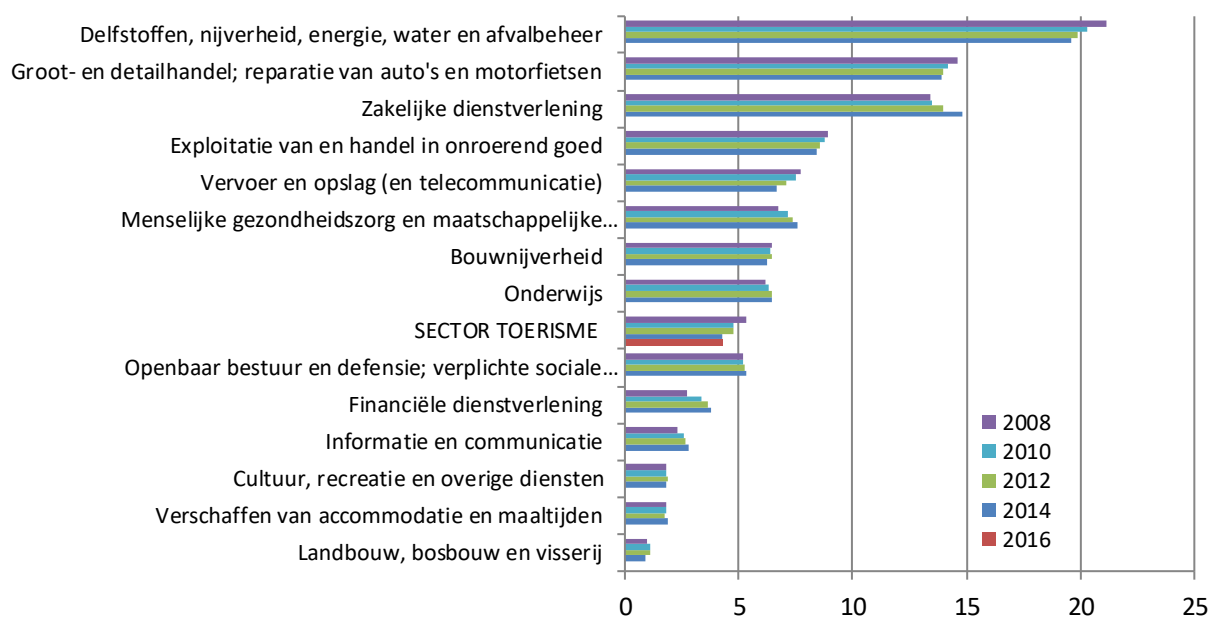
Om de waarde van de hierboven beschreven cijfers en percentages goed in te schatten is het belangrijk dat we ze kunnen vergelijken met cijfers uit andere bedrijfstakken en andere landen. In de eerste plaats komt de bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie aan bod, daarna de directe bruto toegevoegde waarde van toerisme en vervolgens het directe bruto binnenlands product van toerisme. Ten slotte bespreken we de tewerkstelling in de toeristische industrie. We geven telkens de cijfers voor het Vlaamse Gewest, deze voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en de cijfers voor de som van beide gewesten.

1. Bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie

De bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie in het Vlaamse Gewest is in 2016 goed voor 8,6 miljard euro of 4,3% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest. Voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest kwamen we in 2016 uit op 3,5 miljard euro of 5,3% van de totale toegevoegde waarde in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Tellen we deze cijfers uit beide gewesten op dan komen we in totaal uit op 12 miljard euro aan toegevoegde waarde van de toeristische industrie of 4,5% van de totale toegevoegde waarde in beide gewesten samen. De aandelen zijn dezelfde dan bij de TSA 2014 omdat we met dezelfde RIOT werken¹⁶.

De sector toerisme in het Vlaamse Gewest goed voor 4,3% van de toegevoegde waarde. Dit aandeel vergelijken we in de eerste plaats met het aandeel van andere bedrijfstakken in de toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest in 2008, 2010, 2012 en 2014¹⁷.

GRAFIEK 1: Aandeel van de verschillende deelsectoren in de totale toegevoegde waarde van het Vlaamse Gewest, 2008-2014, en voor de sector Toerisme 2008-2016, in %.

BRON: nbb, bewerking SV

¹⁶ In bijlage 1 kan een vergelijking gevonden worden van de TSA-resultaten doorheen de tijd.

¹⁷ De gegevens van de andere sectoren zijn eind 2016 slechts tot 2015 beschikbaar. We verkiezen daarom om de gegevens tot en met 2014 te behouden.

De toeristische sector wordt volgens het RMF gedefinieerd als een groep van (delen van) verschillende bedrijfstakken. In grafiek 1 wordt het aandeel van verschillende bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest in beeld gebracht. De grootste deelsector is deze van de industrie en energie. Ze halen een aandeel van ongeveer 20% van de toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest. Maar als we deze sector in detail bekijken, zien we dat vele onderdelen van deze sector een lager percentage halen dan de 4,3% voor de toeristische bedrijfstakken in het Vlaamse Gewest. In de groep van de industriële activiteiten zijn er slechts drie bedrijfstakken die in 2016 meer dan 2% halen als aandeel toegevoegde waarde in de totale toegevoegde waarde: de chemische industrie haalt 3,1%, de voedings- en genotindustrie 2,7%, en de metaalindustrie 2,7%. Ook de totale toegevoegde waarde van de sector met betrekking tot de productie en distributie van elektriciteit, gas en water (2,3%), van de informatie- en communicatiesector (2,8%) of van de gehele financiële sector (3,8%) is een stuk lager dan die van de toeristische sector. Het aandeel van de openbare besturen, defensie en sociale verzekeringen in de toegevoegde waarde was in 2008 (5,2%) vergelijkbaar met dat van de toeristische sectoren, maar staat er nu (5,3%) toch een stukje boven. Het onderwijs (6,4%) en de bouwnijverheid (6,3%) scoren nog iets hoger. De sectoren waarvan het aandeel in de toegevoegde waarde veel hoger ligt dan bij toerisme, groeperen vaak verschillende grotere deelsectoren. Zo is de gezondheidszorg alleen goed voor 4,8%, maar gegroepeerd met de maatschappelijke dienstverlening komen ze uit op 7,6% van de toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest. Daarnaast zijn alle diensten met betrekking tot de exploitatie van en handel in onroerend goed, goed voor een aandeel van 8,4% in de toegevoegde waarde. De zakelijke dienstverlening maakt in totaal 14,8% uit van de toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest, maar kan opgesplitst worden in de 9,9% vrije beroepen en 4,9% administratieve en ondersteunende diensten. Alle groot- en detailhandel is daarnaast goed voor 13,9% van de totale toegevoegde waarde van het Vlaamse Gewest.

Een tweede manier om de bruto toegevoegde waarde van de toeristische industrie te beoordelen, is door te kijken naar de andere landen waar reeds een TSA werd opgesteld. Ook bij deze vergelijking moeten we enige voorzichtigheid aan de dag leggen, want hoewel het theoretisch raamwerk voor de TSA in het RMF werd vastgesteld, verschilt de gebruikte methode in verschillende landen, al zijn bij deze indicator de verschillen in interpretatie niet zo heel groot. We kiezen ervoor om vooral te vergelijken met Europese landen, maar geven indien beschikbaar ook cijfers van andere landen mee.

Tabel 78: Aandeel van de toegevoegde waarde van de toeristische bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde, berekend op basis van TSA-tabel 6 in verschillende landen

Aandeel van de toegevoegde waarde van de toeristische bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde			Aandeel van de toegevoegde waarde van de toeristische bedrijfstakken in de totale toegevoegde waarde		
	Jaartal	Bron		Jaartal	Bron
Nieuw-Zeeland	2	2007 UNWTO, 2010	Australië	5,6	2012 Tour.R.A., 2013
Litouwen	2,8	2006 Eurostat, 2009	Polen	6,2	2002 Eurostat, 2009
Finland	3,8	2006 UNWTO, 2010	Slovenië	6,2	2003 UNWTO, 2010
Roemenië	4,3	2001 UNWTO, 2010	Verenigd Koninkrijk	6,2	2011 Office N. S., 2013
Vlaamse Gewest	4,3	2016	Portugal	8,1	2004 Eurostat, 2009
Vlaamse + Brusselse G.	4,5	2016	Oostenrijk	8,2	2007 Eurostat, 2009
Nederland	4,6	2007 UNWTO, 2010	Duitsland	9,3	2010 BMWi, 2012
Tsjechië	4,9	2011 Czech S. O., 2014	Slovakije	9,4	2009 OECD, 2012
Letland	5,0	2009 OECD, 2012	Estland	17,7	2004 Eurostat, 2009
Canada	5,1	2002 UNWTO, 2010	Ierland	19,6	2000 Eurostat, 2009
Denemarken	5,2	2006 Eurostat, 2009	Cyprus	20,5	2007 Eurostat, 2009
Hongarije	5,2	2005 Eurostat, 2009	Spanje	22,3	2004 UNWTO 2010
Brusselse H. Gewest	5,3	2016			

BRON: Zie tabel, verwerking SV

Met een percentage van 4,3% haalt het Vlaamse Gewest een relatief goede score. We halen een hoger aandeel dan Nieuw-Zeeland, Litouwen, Finland en Roemenië en een net iets lager aandeel dan Nederland. We scoren daarnaast minder sterk als Letland en Tsjechië, Canada, Denemarken en Hongarije. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest scoort iets hoger, waardoor ook het totaal voor beide gewesten wat hoger uitkomt. Landen die nog een hoger aandeel in de toegevoegde waarde hebben, zijn Australië, Polen,

Slovenië en het Verenigd Koninkrijk. Ook de meer typische toerismelanden zoals Portugal, Oostenrijk, Cyprus en Spanje halen percentages hoger dan 8%. Ook Duitsland, Slowakije, Estland en Ierland scoren opvallend hoog, terwijl ze op het eerste gezicht toch niet zo supertoeristisch lijken.

2. Directe bruto toegevoegde waarde van toerisme

De directe bruto toegevoegde waarde van toerisme in het Vlaamse Gewest is gelijk is aan 4,9 miljard euro of 2,5% van de totale toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest. Voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest kwamen we uit op 1,6 miljard euro of 2,4% van de totale toegevoegde waarde in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Tellen we de cijfers uit beide gewesten op dan komen we in totaal uit op 6,6 miljard euro aan toegevoegde waarde van toerisme of 2,5% van de totale toegevoegde waarde in beide gewesten samen.

Als we de Vlaamse en Brusselse percentages vergelijken met andere landen, moeten we opnieuw enig voorbehoud in acht nemen. Bij de berekening van de directe bruto toegevoegde waarde van toerisme kan een klein verschil in methode immers een groot verschil in het uiteindelijke percentage teweegbrengen. We kiezen er opnieuw voor om te vergelijken met zoveel mogelijk landen, waar deze indicator berekend wordt. We vermelden er wel bij, dat wanneer we voor bepaalde landen over verschillende bronnen beschikten, we steeds opteerden om het meest recente cijfer te nemen.

Tabel 79: Aandeel van toerisme in de bruto toegevoegde waarde, berekend op basis van TSA-tabel 6 in verschillende landen.

Aandeel van toerisme in de toegevoegde waarde			Aandeel van toerisme in de toegevoegde waarde		
	Jaartal	Bron		Jaartal	Bron
Finland	1,8	2001 Eurostat, 2009	Verenigd Koninkrijk	2,8	2011 Office N. S., 2013
Polen	1,8	2002 Eurostat, 2009	Zwitserland	2,9	2005 UNWTO, 2010
Canada	2,2	2002 UNWTO, 2010	Ierland	2,9	2000 Eurostat, 2009
Roemenië	2,2	2001 UNWTO, 2010	Letland	3,1	2009 OECD, 2012
Slovakije	2,3	2009 OECD, 2012	Slovenië	3,9	2003 UNWTO 2010
Brusselse H. Gewest	2,4	2016	Estland	4	2004 Eurostat, 2009
Vlaamse + Brusselse H. G.	2,5	2016	Duitsland	4,4	2010 BMWi, 2012
Vlaamse Gewest	2,5	2016	Portugal	4,6	2004 Eurostat, 2009
Denemarken	2,5	2006 Eurostat, 2009	Nieuw-Zeeland	5	2007 UNWTO, 2010
Tsjechië	2,6	2011 Czech S. O., 2014	Oostenrijk	5,9	2010 LAIMER, 2012
Australië	2,7	2012 Tour.R.A., 2013	Spanje	6,5	2004 UNWTO 2010
Zweden	2,7	2007 UNWTO, 2010	Mexico	8	2009 OECD, 2012
Litouwen	2,8	2010 OECD, 2012	Cyprus	8,7	2007 Eurostat, 2009
Nederland	2,8	2007 UNWTO, 2010			

BRON: Zie tabel, verwerking SV

Ondanks deze verschillen toont tabel 79 dat de percentages voor de meeste landen schommelen tussen de 1,8% en 3%. Het Vlaamse cijfer van 2,5% en Brusselse van 2,4% sluit dicht aan bij de percentages uit Denemarken (2,5%), Tsjechië (2,6%), Australië en Zweden (2,7%). Iets hogere aandelen zien we in Litouwen, Nederland en het Verenigd Koninkrijk (2,8%) en Ierland, Zwitserland (2,9%) en Letland (3,1). Hogere cijfers zien in toerismelanden zoals Cyprus (8,7%), Mexico (8%), Spanje (6,5%), Oostenrijk (5,4%), Nieuw-Zeeland (5%) en Portugal (4,6%). Ook Duitsland, Estland en Slovenië scoren hoog, met aandelen rond de 4%.

3. Directe bruto binnenlands product van toerisme

Een derde indicator die door vele landen wordt berekend is het directe bruto binnenlands product van toerisme. In vele bronnen vinden we hierover cijfers terug. Indien we meerdere bronnen hadden voor eenzelfde land, werd steeds geopteerd om het meest recente cijfer te weerhouden. Enkel indien de World

travel and tourism council of WTTC¹⁸ de meest recente bron was, werd toch voor de andere bron gekozen, omdat het WTTC deze indicator niet berekent aan de hand van de TSA, maar eerder een schatting maakt op basis van andere gegevens en vaak werken met gegevens uit andere landen dan het onderzochte land (voor meer info zie: WTTC/ Oxford Economics, 2012).

Het directe bruto binnenlandse product van toerisme is in het Vlaamse Gewest gelijk aan 5 miljard euro of 2,1% van het totale bruto binnenlandse product in het Vlaamse Gewest. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is deze gelijk aan 1,6 miljard euro of 2,2% van het totale bruto binnenlandse product van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Voor beide gewesten samen, komen we uit op een direct bruto binnenlands product van toerisme van 6,6 miljard euro of 2,2% van het totale bruto binnenlandse product in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen.

Tabel 80: Aandeel van toerisme in het bruto binnenlands product.

Aandeel van toerisme in het bruto binnenlands product				Aandeel van toerisme in het bruto binnenlands product			
	Jaartal	Bron		Jaartal	Bron		
Polen	1,2	2013	OECD, 2018	Noorwegen	3,6	2015	OECD, 2018
Oekraïne	1,5	2016	WTTC, 2017	Verenigd Koninkrijk	3,7	2014	OECD, 2018
Denemarken	1,7	2015	OECD, 2018	Bulgarije	3,7	2013	WTTC, 2014
Luxembourg	1,7	2016	WTTC, 2017	Italië	3,7	2012	OECD, 2014
Litouwen	1,9	2016	WTTC, 2017	Nederland	3,9	2016	OECD, 2018
Japan	1,9	2015	OECD, 2018	Duitsland	3,9	2015	OECD, 2018
Roemenië	2	2014	OECD, 2018	Turkije	4,1	2016	WTTC, 2017
Canada	2	2016	OECD, 2018	Letland	4,3	2014	OECD, 2018
Vlaamse Gewest	2,1	2016		Estland	4,7	2009	OECD, 2014
Vlaams + Brussels H. Gewest	2,2	2016		Slovenië	4,9	2014	OECD, 2018
Brussel H. Gewest	2,2	2016		Hongarije	5,6	2013	OECD, 2018
België	2,2	2016	WTTC, 2017	Oostenrijk	5,9	2015	OECD, 2018
Servië	2,3	2016	WTTC, 2017	IJsland	5,9	2009	OECD, 2014
Slovakije	2,4	2014	OECD, 2018	Egypte	6,1	2011	OECD, 2014
Finland	2,5	2016	OECD, 2018	Griekenland	6,4	2015	OECD, 2018
Zwitserland	2,6	2016	OECD, 2018	Frankrijk	7,1	2016	OECD, 2018
Verenigde Staten	2,7	2015	OECD, 2018	Cyprus	7,2	2016	WTTC, 2017
Zweden	2,7	2016	OECD, 2018	Portugal	9,2	2010	OECD, 2018
Tsjechië	2,8	2016	OECD, 2018	Kroatië	10,4	2011	OECD, 2018
Ierland	2,9	2000	OECD, 2010	Spanje	11,2	2016	www.ine.es, 2018
Zuid-Afrika	3	2015	OECD, 2018	Malta	14,1	2016	WTTC, 2017
Australië	3,2	2015	OECD, 2018				

BRON: Zie tabel, verwerking SV

Met een aandeel van 2,1% voor het Vlaamse Gewest en 2,2% voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, vallen we in de grote groep van landen waar het aandeel van toerisme in het bruto binnenlands product tussen 1,5% en 3% ligt. We vinden een heel aantal Europese landen terug die lager scoren dan het Vlaamse Gewest, zoals Roemenië, Litouwen, Denemarken, Luxemburg en Polen. Servië, Slovakije en Finland scoren iets hoger. Het aandeel van landen zoals Zwitserland, de Verenigde Staten, Zweden, Ierland en Zuid-Afrika, ligt tussen de 2,5% en 3%. Landen waar het aandeel hoger licht dan 3%, maar langer dan 5% zijn Noorwegen, Bulgarije, Italië, Nederland, Duitsland, Turkije en Slovenië. Hoewel deze laatste landen toch ook al toerismelanden zijn, zien we bij de typische toeristische trekpleisters zoals Malta, Spanje en Portugal, nog hogere aandelen.

¹⁸ Op de website van de WTTC kan je voor elk land deze indicator vinden. We hebben deze dan ook overgenomen voor die landen die elders in de benchmark werden opgenomen en enkele landen die ons relevant leken om de Vlaamse cijfers mee te vergelijken. Ook voor tewerkstelling kan je de cijfers vinden, maar het gaat dan enkel om de toeristische tewerkstelling en niet om de tewerkstelling in de sector. Vandaar dat we in de benchmark in verband met tewerkstelling geen cijfers van de WTTC meenemen.

4. Tewerkstelling in de sector toerisme

Hoewel we alle vormen van tewerkstelling best los van elkaar bespreken, willen we de verschillende vormen van tewerkstelling toch even optellen¹⁹ om het resultaat van deze oefening te vergelijken met gelijkaardige oefeningen in het buitenland. Tellen we alle vormen van tewerkstelling op dan komen we voor het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen uit op een totaal van ruim 250.000 jobs, wat goed is voor 6,5% van alle jobs in het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen. In het Brussels Hoofdstedelijke gewest zien we een hoger aandeel, namelijk 8,3%, in het Vlaams Gewest ligt het aandeel lager, namelijk 6,0%.

Tabel 81: Het aandeel van tewerkstelling in de toeristische sector in de totale tewerkstelling in verschillende landen die TSA-tabel 7 opmaakten

Aandeel van de tewerkstelling in de toeristische bedrijfstakken in de totale tewerkstelling			Aandeel van de tewerkstelling in de toeristische bedrijfstakken in de totale tewerkstelling				
	Jaartal	Bron		Jaartal	Bron		
Servië	3,2	2010	OECD, 2012	Noorwegen	6,5	2015	OECD, 2018
Canada	3,9	2016	OECD, 2018	Vlaamse + Brusselse H.G.	6,5	2016	
Estland	4,1	2016	OECD, 2018	Frankrijk	7,3	2016	OECD, 2018
Zweden	4,1	2007	UNWTO, 2010	Nieuw-Zeeland	7,5	2016	OECD, 2018
Zwitserland	4,1	2016	OECD, 2018	Duitsland	7,6	2010	BMWi, 2012
Denemarken	4,3	2015	OECD, 2018	Oostenrijk	7,9	2015	OECD, 2018
Verenigd Koninkrijk	4,3	2014	OECD, 2018	Roemenië	8,3	2001	UNWTO, 2010
Tsjechië	4,4	2015	OECD, 2018	Bussels Hoofdst. Gewest	8,3	2016	
Zuid-Afrika	4,5	2014	OECD, 2018	Italië	8,4	2010	OECD, 2018
Litouwen	4,8	2016	OECD, 2018	Letland	8,9	2016	OECD, 2018
Polen	4,8	2002	UNWTO, 2010	Portugal	9	2015	OECD, 2018
Australië	4,9	2015	OECD, 2018	Hongarije	9,1	2013	OECD, 2018
Chili	5,1	2016	OECD, 2018	Turkije	9,5	2015	OECD, 2018
Bulgarije	5,3	2011	OECD, 2014	Japan	9,6	2015	OECD, 2018
Finland	5,5	2015	OECD, 2018	Griekenland	10	2016	OECD, 2018
Kroatië	5,8	2016	OECD, 2018	Argentinië	10,2	2012	OECD, 2014
Nederland	5,9	2016	OECD, 2018	Ierland	10,4	2015	OECD, 2018
Vlaamse Gewest	6,0	2016		Spanje	13,3	2016	OECD, 2018
Slovenië	6,1	2014	OECD, 2018	Malta	14	2016	OECD, 2018
Slovakije	6,2	2014	OECD, 2018	IJsland	14,4	2016	OECD, 2018
USA	6,2	2006	UNWTO, 2010	Egypte	16,2	2015	OECD, 2018

BRON: Zie tabel, verwerking SV

Als we het aandeel van de tewerkstelling in de toeristische sector in de totale tewerkstelling in het Vlaamse Gewest en in het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen vergelijken met andere Europese landen, dan zien we dat we opnieuw tot de betere middenmoot behoren. Met een aandeel van 6,0% voor het Vlaamse Gewest en 6,5% voor het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest samen scoren we duidelijk hoger dan heel wat Europese landen (zoals Estland, Zweden, Zwitserland, Denemarken, Verenigd Koninkrijk, Polen) maar ook hoger dan landen zoals Canada, Zuid-Afrika, of Australië. Al deze landen halen een aandeel van minder dan 5%. Landen wiens aandeel een beetje lager ligt zijn Bulgarije, Finland, Kroatië en Nederland. Landen die een hoger aandeel hebben dan het Vlaamse Gewest, maar een lager dan het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zijn Slovakije, de Verenigde Staten, Noorwegen Frankrijk, Duitsland, Oostenrijk en Italië. Aandelen van 9% of hoger zien we ten slotte in de meer typische toerismelanden zoals Portugal, Turkije, Griekenland, Spanje, Malta, IJsland en Egypte.

¹⁹ We mogen dit in feite niet doen omdat het om verschillende vormen van tewerkstelling gaat en omdat we voor de zelfstandigen niet alle jobs in de toeristische sector in beeld kunnen brengen. Aan de andere kant wordt dit internationaal wel gedaan en moeten we onze cijfers kunnen vergelijken met cijfers uit andere landen. Daarenboven hebben we ook getracht om de cijfers zo eenvormig mogelijk te maken, zodat alle cijfers voor jobs te bekijken zijn als een momentopname: de waarde van tewerkstelling in de verschillende vormen op bepaalde dag in het jaar.

REFERENTIELIJST

- BMWi, Federal Ministry of Economics and Technology (2012). *The economic impact of Germany's Tourism Industry*. Berlin: Federal Ministry of Economics and Technology
- CBS, Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). *Toerisme in macro-economisch perspectief 2001-2006. Satellietrekening Toerisme*. Voorburg.
- Czech statistical office (2014). *Tourism Satellite Account Tables*. Czech statistical office. Geraadpleegd via: http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/tourism_satellite_account_tables
- De Maesschalck, P., Weekers, K. (2014). *De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen: TSA 2012 voor het Vlaamse Gewest (incl. schatting voor het Brusselse Hoofdstedelijke gewest)*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering: <http://www.statistiekvlaanderen.be/sites/default/files/atoms/files/2014-07-04-TSA2012.pdf>
- De Maesschalck, P., Weekers, K. (2016). *De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen: TSA 2014 voor het Vlaamse Gewest (incl. schatting voor het Brusselse Hoofdstedelijke gewest)*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering: <http://www.statistiekvlaanderen.be/sites/default/files/atoms/files/2016-02-22-svr-stats-2016-03-tsa2014-tekst.pdf>
- Eurostat, Statistical Office of the European Communities (2000). *Implementation Manual on Tourism Satellite Accounts*. Luxembourg.
- Eurostat, Methodologies and working papers (2009). *Tourism Satellite Accounts in the European Union, Volume 1-4*. Luxembourg.
- Festraets, D., Vergeynst, T. Weekers, K. (2015). *Situering van de Vlaamse toeristische sector op basis van de interregionale input-outputtabel 2010*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Laimer, P. (2012). *TSA Austria*. UNWTO Workshop – SCBP, 7-9 november 2012, Azerbaidjan. Geraadpleegd via http://dtxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/austria_item8.1_eng.pdf
- NBTC (2010). *Onderzoek Inkomend Toerisme 2009: de buitenlandse toerist uitgelicht*. Leidschendam: Nationaal Bureau voor Toerisme en congressen.
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (1991). *Manual on Tourism Economic Accounts*.
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (2000). *Measuring the Role of Tourism in OECD Economies: the OECD Manual on Tourism Satellite Accounts and Employment*.
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (2010). *OECD Tourism Trends and Policies 2010*, OECD Publishing.
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (2012). *OECD Tourism Trends and Policies 2012*, OECD Publishing.

- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (2014). *OECD Tourism Trends and Policies 2014*, OECD Publishing.
- OECD Database: www.stats.oecd.org
- Office for National Statistics (2010). *Travelpac 2010*. Office for National Statistics. Geraadpleegd via: <http://www.ons.gov.uk/ons/publications/re-reference-tables.html?edition=tcm%3A77-252782>
- Office for National Statistics (2012). *Travelpac 2012*. Office for National Statistics. Geraadpleegd via: <http://www.ons.gov.uk/ons/rel/ott/travelpac/2012/index.html>
- Office for National Statistics (2013). *Tourism Satellite Account, 2010-2011: The Economic importance of Tourism..* Office for National Statistics. Geraadpleegd via: <http://www.ons.gov.uk/ons/publications/re-reference-tables.html?edition=tcm%3A77-318475>
- Steunpunt Toerisme en Recreatie (2011). *Pilootonderzoek naar daguitstappen van de Belg : Finale rapportage 01/07/2010 - 30/06/2011*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.
- Steunpunt Werk en Sociale Economie, *Vlaamse arbeidsrekening. Raming van het totaal aantal jobs. Nulmeting 2006*. Methodologisch rapport 5, p17-18
- Toerisme Vlaanderen (2012). *De recreatieve verblijfstoerist in de Vlaamse Regio's anno 2011- profiel, gedrag, motivatie en bestedingen*. Heverlee: Significant GfK.
- Toerisme Vlaanderen (2012). *De vakantieganger in commercieel logies aan de Vlaamse Kust 2011. Deel I: Globaal rapport*. Brugge: Westtoer.
- Toerisme Vlaanderen (2012). *Kunststedenonderzoek 2011*. Brugge: WES.
- Toerisme Vlaanderen (2014). *De Vlaanderen Vakantieganger, anno 2011*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.
- Toerisme Vlaanderen (2015). *Over meetings, meetcentives en congressen. De meetingindustrie in Vlaanderen*. Brussel: Toerisme Vlaanderen
- Toerisme Vlaanderen (2016). *Toerisme in cijfers 2016*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.
- Toerisme Vlaanderen (2017). *Vlaanderen Vakantieganger Kust 2016: eerste resultaten*. Ontvangen via mail.
- Tourism Research Australia (2013). *State Tourism Satellite Accounts 2011-2012*. Canberra: Tourism Research Australia. Geraadpleegd via: http://www.tra.gov.au/documents/Economic-Industry/State_TSA_2011-12_FINAL.pdf
- UNSD, United Nations Statistics Division & WTO, World Tourism Organization (2008). *2008 International Recommendations for Tourism Statistics (IRTS 2008)*.
- UNSD, United Nations Statistics Division, WTO, World Tourism Organization, OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development & Eurostat, Statistical Office of the European Communities (2001). *Tourism Satellite Account (TSA): Recommended Methodological Framework* .
- UNSD, United Nations Statistics Division, WTO, World Tourism Organization, OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development & Eurostat, Statistical Office of the European Communities (2008). *2008 Tourism Satellite Account (TSA): Recommended Methodological Framework*.

- UNWTO, United Nations World Tourism Organization (2010). *TSA data around the world: worldwide summary*. Madrid: UNWTO.
- Weekers, K. (2012). De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen: eerste proeve van toepassing van methode van satellietrekeningen, in: *SVR - Methoden en technieken*, 2012 (2). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Weekers, K. (2013a). De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen. TSA 2010 voor het Vlaamse Gewest (incl. schatting voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest), in: *SVR - Methoden en technieken*, 2013 (1). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Weekers, K. (2013b). De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen. Tewerkstelling in de sector Toerisme in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest in 2008 en 2010, in: *SVR - Methoden en technieken*, 2013 (2). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Weekers, K. (2015). Het aantal tweede verblijven in Vlaanderen in 2014, in: *SVR - Methoden en technieken*, 2015 (1). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Weekers, K. (2017). Het aantal tweede verblijven in Vlaanderen in 2016, Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering. <http://www.statistiekvlaanderen.be/sites/default/files/atoms/files/aantal-tweede-verblijven-vlaanderen.pdf>
- WES (2014). *Datasets MICE-onderzoek 2013 deelnemers Belgen en Buitenlanders*.
- WES (2014). *Onderzoek meetingindustrie vraagzijde. 3B: Bevraging van de deelnemers*. Brugge: WES.
- WES (2017). *Reisgedrag van de Belgen in 2016. Commerciële reizen in Vlaanderen, naar macroproduct*. Brugge: WES.
- WES (2017). *Reisgedrag van de Belgen in 2016. Eindrapport*. Brugge: WES.
- WES (2017). *Reisgedrag van de Belgen in 2016. Tabellenboek*. Brugge: WES.
- Westtoer (2008). *Onderzoek naar gebruikers van vaste standplaatsen op kustcampings 2008*. Brugge: Westtoer.
- Westtoer (2010). *Dagtoerisme aan de kust 2009, een stabiele pijler van het kusttoerisme*. Brugge: Westtoer.
- Westtoer (2016). *Tendrapport Kust 2015*. Brugge: Westtoer.
- Westtoer (2017). *Tendrapport Kust 2016*. Brugge: Westtoer.
- WTTC, World Travel and Tourism Council/Oxford Economics (2012). *Methodology for producing the 2012 WTTC/ Oxford Economics Travel and Tourism Economic impact research*. Oxford: Oxford Economics.
- WTTC country reports: www.wttc.org/datagateway
- WTO, World Tourism Organization (1983). *Determination of the importance of tourism as an economic activity within the framework of the national accounting system*, report submitted to the General Assembly of the World Tourism Organization, New Delhi, 3 to 14 October 1983.
- WTO, World Tourism Organization (1999). *Tourism satellite account (TSA): the conceptual framework*, document submitted to the Enzo Paci World Conference on the Measurement of the Economic Impact of Tourism, Nice, 15 to 18 June 1999.

BIJLAGE 1:
Evolutie van de belangrijkste cijfers en indicatoren uit de TSA 2008, 2010, 2012, 2014 en 2016

1. Toeristische bestedingen in TSA-Tabellen 1, 2 en 4 (absolute cijfers in miljard euro en prijzen 2016)

	2008 (in miljard euro en prijzen 2016)	2010 (in miljard euro en prijzen 2016)	2012 (in miljard euro en prijzen 2016)	2014 (in miljard euro en prijzen 2016)	2016 in miljard euro en prijzen 2016)	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen TSA 2008 en TSA 2010 (cijfers in miljoen euro)	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen TSA 2010 en TSA 2012 (cijfers in miljoen euro)	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen TSA 2012 en TSA 2014 (cijfers in miljoen euro)	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen TSA 2014 en TSA 2016 (cijfers in miljoen euro)
TSA-Tabel 1: Inkomend toerisme									
VG	3,41	3,13	3,42	3,74	3,91	-125 Waalse en Brusselse verblijfstoeristen -75 buitenlandse dagtoeristen	+ 260 verblijfszaken- toeristen (+200 buitenland en +60 W en B) +60 dagzakentoeeristen	+310 door nieuwe RIOT en minder uitgaven aan luchtvervoer en meer aan reisbureaus	+220 verblijfstoeristen (+133 buitenland en +86 Wal en Brus) -42 zakentoeerisme (-38 verblijfs en -4 dag)
TSA-Tabel 2: Intern toerisme									
VG	5,92	6,65	7,34	6,56	6,39	+600 aanpassing methode reisbureaus +120 Vlaamse verblijfstoeristen	+630 Vlaamse dagzakentoeeristen	-750 door nieuwe RIOT en uitgaven reisbureaus minder aan Vlamingen toegewezen	-96 Vertrekkende Vlamingen -33 Zakentoeerisme -44 Verblijfstoeristen
TSA-Tabel 4: Totale bestedingen									
VG	12,85	13,67	13,25	13,80	14,03	+400 Tabel 1 en 2 +170 tweede verblijvers +160 duurzame goederen	+260 inkomend verblijfszakentoeerisme +60 tweede verblijvers +65 subsidies vervoer -550 dagzakentoeeristen -180 duurzame goederen	-450 Tabel 1 en 2 +590 tweede verblijvers +250 accommodatie tweede verblijvers + 65 subsidies +80 duurzame goederen	+2 Tabel 1 en 2 -45 tweede verblijvers en +110 accommodatie tweede verblijvers -50 subsidies +214 duurzame goederen
BHG	3,08	3,42	3,47	3,50	2,95	+ 180 dagtoeristen + 100 verblijfstoeristen	-340 dagzakentoeeristen +100 verblijfszaken Belgen +300 verblijfszaken buitenland	+20 subsidies +16 duurzame goederen	-517 consumptie T1 en T2 (vooral verblijfstoeristen) -55 subsidies +40 duurzame goederen

2. Economische indicatoren uit TSA-Tabellen 5 en 6 (absolute cijfers in miljard euro en prijzen 2016)

	2008		2010		2012		2014		2016		Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen 2008 en 2010	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen 2010 en 2012	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen 2012 en 2014	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen 2014 en 2016
	Abs	%	Abs	%	Abs	%	Abs	%	Abs	%				
TSA-Tabel 5: GVATI (toegevoegde waarde van de toeristische bedrijfstakken)														
VG	10,7	5,2%	9,9	4,8%	9,9	4,8%	8,6	4,3%	8,6	4,3%	-0,4 procentpunten door output en TW tweede verblijven enkel aan kust op te nemen (-0,5) en toevoeging nieuwe deelsectoren (+0,1)	/	-0,5 procentpunten door nieuwe RIOT (simulatie van cijfers uit 2012 obv nieuwe RIOT is niet mogelijk)	/
BHG	3,6	5,5%	3,7	5,6%	3,7	5,6%	3,5	5,3%	3,5	5,3%	+0,1 procentpunt door toevoeging twee nieuwe deelsectoren	/	-0,3 procentpunten door nieuwe RIOT (simulatie van cijfers uit 2012 obv nieuwe RIOT is niet mogelijk)	/
VG+ BHG	14,3	5,3%	13,6	5,0%	13,6	5,0%	12,1	4,5%	12,1	4,5%	-0,3 procentpunten	/	-0,5 procentpunten door nieuwe RIOT (simulatie van cijfers uit 2012 obv nieuwe RIOT is niet mogelijk)	/
TSA-Tabel 6: TDGVA (directe bruto toegevoegde waarde van toerisme)														
VG	4,7	2,3%	4,8	2,4%	4,7	2,3%	4,9	2,5%	5,0	2,5%	+0,1 procentpunt door combinatie van aanpassen methode in T5 en door toegenomen consumptie in T4	-0,04 procentpunten door veranderende consumptie	+0,2 procentpunten door nieuwe RIOT en nieuwe methode tweede verblijvers buiten kustgemeenten MAAR: + 0,05 procentpunten indien we in 2012 ook al nieuwe RIOT en nieuwe methode hadden (dan 2,41% in 2012 tov 2,46% in 2014)	+0,03 procentpunten, status quo
BHG	1,6	2,4%	2,8	4,3%	2,7	4,2%	1,8	2,7%	1,6	2,4%	+1,9 procentpunten door toevoegen organisatie van congressen aan 100% ratio	-0,12 procentpunten door veranderende consumptie	-1,6 procentpunten door nieuwe RIOT MAAR: + 0,36 procentpunten indien we in 2012 ook al nieuwe RIOT hadden (dan 2,33% in 2012 tov 2,69% in 2014).	-0,24 procentpunten door afgenomen consumptie

	2008		2010		2012		2014		2016		Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen 2008 en 2010	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen 2010 en 2012	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen 2012 en 2014	Belangrijkste verklaringen voor verschillen tussen 2014 en 2016
	Abs	%	Abs	%	Abs	%	Abs	%	Abs	%				
TSA-Tabel 6: TDGVA (directe bruto toegevoegde waarde van toerisme)														
VG+	6,3	2,3%	7,6	2,8%	7,5	2,8%	6,7	2,5%	6,6	2,5%	+0,5 procentpunten	-0,06 procentpunten	-0,4 procentpunten door nieuwe RIOT en nieuwe methode VG voor tweede verblijvers	Status quo in aandeel (-0,04 procentpunten), in absolute cijfers kleine daling, door daling BHG
BHG						2,4% <i>met nieuwe RIOT</i>							MAAR: + 0,13 procentpunten indien we in 2012 ook al nieuwe RIOT en nieuwe methode hadden (dan 2,39% in 2012 tov 2,52% in 2014)	
TSA-Tabel 6: TDGDP (directe bruto binnenlands product van toerisme)														
VG	5,3	2,3%	5,5	2,4%	5,6	2,3%	5,0	2,1%	5,0	2,1%	+0,07 procentpunt door combinatie van aanpassen methode in T5 en door toegenomen consumptie in T4	-0,03 procentpunten door veranderende consumptie	-0,2 procentpunten door nieuwe RIOT en nieuwe methode tweede verblijvers buiten kustgemeenten	Status quo: +0,01 procentpunten
						2,1% <i>met nieuwe RIOT</i>							MAAR: + 0,06 procentpunten indien we in 2012 ook al nieuwe RIOT en nieuwe methode hadden (dan 2,09% in 2012 tov 2,15% in 2014)	
BHG	1,7	2,3%	2,9	4%	2,9	3,9%	1,8	2,4%	1,6	2,2%	+1,7 procentpunten door toevoegen organisatie van congressen aan 100% ratio	-0,11 procentpunten door veranderende consumptie	-1,5 procentpunten door nieuwe RIOT	-0,21 procentpunten door afnemende consumptie
						2,1% <i>met nieuwe RIOT</i>							MAAR: + 0,28 procentpunten indien we in 2012 ook al nieuwe RIOT hadden (dan 2,11% in 2012 tov 2,39% in 2014)	
VG+	7,0	2,3%	8,4	2,8%	8,5	2,7%	6,8	2,2%	6,6	2,2%	+0,5 procentpunten	-0,05 procentpunten	-0,5 procentpunten door nieuwe RIOT en nieuwe methode VG voor tweede verblijvers	Status quo in aandeel (-0,05 procentpunten)
BHG						2,1% <i>met nieuwe RIOT</i>							MAAR: + 0,11 procentpunten indien we in 2012 ook al nieuwe RIOT en nieuwe methode hadden (dan 2,10% in 2012 tov 2,21% in 2014)	

3. Indicatoren met betrekking tot tewerkstelling uit TSA-Tabel 7: aantal jobs in de toeristische sector

	2008		2010		2012		2014		2016		Verschillen tussen 2008 en 2010 in procentpunten	Verschillen tussen 2010 en 2012 in procentpunten	Verschillen tussen 2012 en 2014 in procentpunten	Verschillen tussen 2014 en 2016 in procentpunten
	Absoluut (in aantal jobs)	%	Absoluut (in aantal jobs)	%	Absoluut (in aantal jobs)	%	Absoluut (in aantal jobs)	%	Absoluut (in aantal jobs)	%				
VG														
Loontrekkend	126 000	5,8%	131 000	6,0%	128 000	5,8%	129 127	5,9%	132 975	5,5%	+0,2	-0,2	+0,1	-0,4
Zelfstanding	30 000	5,2%	45 000	7,6%	47 496*	7,8%	50 539*	8,1%	52 867*	8,1%	+1,0	+0,2	+0,3	=
Jobstudent	1 776	10,8%	2 246	13,5%	2 768	13,2%	nb	nb	nb	nb	+2,7	-0,3	nb	nb
Totaal		5,7%		6,4%		6,3%		6,3%		6,0%	+0,7	-0,1	=	-0,2
BHG														
Loontrekkend	54 000	8,7%	51 000	8,2%	51 300	8,3%	54 218	8,8%	57 867	8,6%	-0,5	+0,1	+0,5	-0,2
Zelfstanding	2 900	3,4%	5 700	7,4%	5 917*	6,3%	6 423*	6,5%	7 005*	6,7%	+4,0	-1,1	+0,2	+0,2
Jobstudent	225	11,8%	222	11,6%	268	11,5%	nb	nb	nb	nb	-0,2	-0,1	nb	nb
Totaal		8,1%		8,1%		8,1%		8,5%		8,3%	=	=	+0,4	-0,2
VG+ BHG														
Loontrekkend	180 000	6,4%	182 000	6,5%	179 000	6,3%	183 345	6,5%	190 842	6,1%	+0,1	-0,2	+0,2	-0,4
Zelfstanding	33 000	5,0%	51 000	7,5%	53 413*	7,6%	56 962*	7,9%	59 872*	7,9%	+2,5	+0,1	+0,3	=
Jobstudent	2 000	10,9%	2 500	13,3%	3 036	13,1%	nb	nb	nb	nb	+2,4	-0,2	nb	nb
Totaal		6,2%		6,7%		6,6%		6,8%		6,5%	+0,5	-0,1	+0,2	-0,2

*Inclusief bestuurders